

ÅRGANG 17

MILJØKRIM

02 // SEPTEMBER 2014

ØKOKRIM

JUBILEUM / S. 8

Vern av viktige miljøverdier i 25 år

ARBEIDSMILJØ / S. 34

Arbeidsmiljø-kriminalitet i fiskeri-næringen

MILJØKOORDINATORROLLEN / S. 37

Politidirektoratets evaluering

strengt straffer arbeidsmarkedskriminalitet
sikkerhetsbestemmelser allmennprevensjon
kunst kriminelle rovdyr tverrfaglig miljøverdier
forurensning miljøkrimarbeid tvangsarbeid
numismatikk tilsynsorganer fauna samfunnsansvar
miljøkrimetterretning mørketall Interpol samarbeid naturmangfold naturkriminalitet
kunstforfalskning prioritering trusler miljøkrimstatistikk
ulovlig jakt avfall regelverk CITES svindel etterforskning
miljøkriminalitet ILLEGALT allmenngjøring miljølovgivning
ØKOKRIM Kulturminnekriminalitet økosystemer
illegale handelsvarer fauna falsk rapportering rømt oppdrettsfisk
fredningsbestemmelser lakselus dyremishandling naturens goder
ulovlig aksjon kulturminnevern

Miljøkrim er et fagblad som inneholder aktuelle artikler om miljøkriminalitet. Hovedområdene er natur, dyrevelferd, forurensning, kunst og kultur, og arbeidsmiljø. Det distribueres til politiet, påtalemyndigheten, domstolene, kommunene, naturoppsyn, miljø- og kulturminneforvaltningen, med flere. Bladet blir utgitt tre ganger i året.

Ansvarlig utgiver:

Miljøkrimavdelingen ved ØKOKRIM

Utgitt:

September 2014

Ansvarlig redaktør:

Førstestatsadvokat Hans Tore Høviskeland

Redaktør:

Politioverbetjent Tuva Brørby

Redaksjon:

Politioverbetjent Kenneth Didriksen

Politiadvokat Inge Svae-Grotli

Grafisk formgivning:

Rådgiver (design og kommunikasjon)

Lillian Nordby Øktnær

Språkvask:

Språkseksjonen ved Kripos

Opplag og trykk:

4 000, NorEngros / Erik Tanche Nilssen AS

Der annet ikke er nevnt i magasinet,
er fotografiene fra Shutterstock.

Adresse:

ØKOKRIM. Pb. 8193 Dep., 0034 Oslo

Besøksadresse:

C.J. Hambros plass 2 C, 0164 Oslo

Telefon: 23 29 10 00

Telefaks: 23 29 10 01

E-post: miljøkrim.okokrim@politiet.no

Nettside: miljøkrim.no

okokrim.no

Miljøkrimavdelingen ser positivt på bidrag fra leserne, både i form av artikler og bilder, men også innspill og forslag til tema. Frist for bidrag til neste nummer av Miljøkrim (3#2014) er **6. november**.

Redaksjonen forbeholder seg retten til å redigere innsendte bidrag.

Stoff kan bare gjengis etter tillatelse fra redaktøren og skal krediteres fagbladet Miljøkrim.

INNHold

Utgave 2#2014

06 ØKOKRIM 25 år

Hva har skjedd på miljøkrimfronten de siste 25 årene?

08 Vern av viktige miljøverdier i 25 år

Ord fra ØKOKRIM-sjef Trond Eirik Schea

09 Fokus

12 Dyremishandling

Gjeldende straffnivå er for lavt.

13 Hodeskudd er inhuman jakt

Viltlovens § 19.

16 Stopp handelen som dreper

WWFs kampanje mot krypskyttere og handel med truede dyr.

20 Urapportert overfiske

Spørreundersøkelse foretatt av Nofima.

24 Ulovlig spredning av ferskvannsfisk

Et velkjent og økende problem i Norge.

27 Er lasten lovlig?

Økende fokus på ulovlig avfallstransport.

31 Grunn til bekymring?

Håndhevelsen av brudd på arbeidstidsbestemmelsene

34 Arbeidsmiljøkriminalitet i fiskerinæringen

36 De ukjente kunsttyveriene

37 POD-evaluering

Miljøkoordinatorrollen

38 Miljøkriminalitet i Sverige

– Omfang og organisering.

42 Interpol e-learning-modul

43 Beslag av fiskefluer

Bruk av fjær fra truet fugleart.

44 Fra § 110 b til § 112

Grunnlovens pliktbestemmelse til å sikre miljøet.

45 Tilsynsmyndighetene og taushetsplikt

Samarbeid mellom tilsynsmyndigheter og politiet.

47 Nye rammer og verktøy mot arbeidsmarkeds-kriminalitet

Endringer i regelverket

48 Nye lover og forskrifter

49 Aktuelle dommer

52 Aktuelle forelegg

53 Miljøkrimstatistikk

LEDER

Ansvarlig redaktør **Hans Tore Hoviskeland**

ØKOKRIM 25 år. I denne utgaven av Miljøkrim vil du kunne lese artikler om 25-årsjubileanten ØKOKRIM.

I disse 25 årene har det skjedd mye med bekjempelsen av miljøkriminalitet. Det har blitt avsagt mange viktige dommer, ikke minst av Høyesterett, miljølovgivningen er gjennom de siste 25 år blitt vesentlig skjerpet og straffene er blitt strengere. I tillegg har Miljøteamet også forfattet fagbøker og artikler om miljøkriminalitet og arbeidsmiljøkriminalitet samt i flere år utgitt tidsskriftet Miljøkrim. Videre har teamet blant annet arrangert en rekke seminarer, bistått politidistriktene i svært mange saker og utarbeidet trusselvurderinger, som viser at trusselbildet øker.

Jeg velger den påstand at hadde ikke miljøkriminalitet blitt lagt under ØKOKRIM for 25 år siden, hadde ikke bekjempelsen av miljøkriminalitet kommet så langt som den er i dag.

Selv om ØKOKRIM har et faglig ansvar for å styrke etterforskningen og påtalearbeidet i miljø saker, er det viktig å understreke at miljølovbrudd som hovedregel bør etterforskes og påtaleavgjøres av de lokale politidistrikt. Antall miljøkrimsaker utgjør en liten del av antallet straffesaker, selv om mørketallene er store og det er mange feil med statistikkføringen. Vold, narkotika, tyverier og sikkerhetsberedskap dominerer politiets arbeid. Med slike utfordringer har det ikke alltid vært like lett å få politiet og påtalemyndigheten interessert i saksfeltet.

Kampen om ressurser og prioriteringer innad i etaten har på mange måter vært tyngre enn selve kampen mot miljøforbryterne.

Slik kan det vel ikke fortsette de neste 25 årene? Til det er betydningen av naturens goder, sikre arbeidsplasser, fungerende arbeidsmarkeder og vår kulturarv av for stor betydning for samfunnet og den enkelte. Det må prioriteres bedre og smartere i bekjempelsen av miljøkriminalitet. Signalene fra øverste påtalemyndighet, domstolen og lovgiver er i så måte entydige, sist ved grunnlovsendringen i § 112 tredje ledd.

2003 / Natur og fauna – Rt-2003-634 (CITES):
Prinsipiell dom om ulovlig innførsel av sjeldne arter

2002 / Kulturminne – Rt-2002-1713 (Bryggen i Bergen):
Skjerpet straffansvar for alvorlig miljøkriminalitet

2002 / Forurensing – (Outokumpu Norzink AS):
Forelegg 4 millioner kroner for kvikksølvutslipp

2001 / Arbeidsmiljø – Rt-2001-110 (Portalkrandommen):
Ubetinget fengsel for daglig leder etter dødsulykke

2000 / Kulturminne – Rt-2000-2023 (Losjebygning):
Foretaksstraff for riving av fredet bygning

1998 / Forurensing – Rt-1998-2011 (Statoil Mongstad):
Foretaksstraff i miljø saker

1998 – ØKOKRIM: – Utgir første publikasjon av fagbladet Miljøkrim

1996 / Natur og fauna – Rt-1996-353 (Preparantdommen):
Ulovlig jakt og utstopping av fredete arter

1995 / Miljøkoordinator- og miljøkontaktordningen etablert:
ØKOKRIM får ansvaret som nasjonal koordinator fra 2008

1994 / ØKOKRIM: – Politiaksjon Røst: vern av fredet lundefugl

1994 / Natur og fauna – 93-005506-Sandnes (Idland-saken):
Opprulling av omfattende ulovlig preparant-virksomhet
og import av døde eksotiske fugler på CITES-listen

1994–2014 / Internasjonalt samarbeid: Representert
i arbeidsgrupper i INTERPOL og andre internasjonale politi- og
påtaleorganisasjoner (FN, EUROJUST mfl.)

1994 / ØKOKRIM: – Oppretter eget Miljøteam
og styrker innsatsen mot miljøkriminalitet

1993 / Lovverk: Generalklausulen mot miljø-
kriminalitet, straffelovens § 152 b vedtatt

1992 / Forurensing/sjødyktighet – Rt-1992-1578 (Arisan):
Ubetinget fengsel for forurensing etter skipsforllis

1992 / Lovverk: Grunnlovens § 110 b vedtatt: Operasjonell prinsipp-
bestemmelse om miljø i grunnloven. Endret og styrket i ny § 112 i 2014

1989 / ØKOKRIMs første påtaleavgjørelse (A/S Opplandchips): Forelegg på
1,5 millioner kroner og inndragning med 1,5 millioner kroner for ulovlig industriforurensning

1989 / ØKOKRIM etablert
– Styrke kampen mot økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet

2004 / Forurensing – Rt-2004-1645 (Aluscan): Ubetinget fengsel for styrets leder etter selskapets ulovlige håndtering av saltslagg

2005 / Rovdyr / truede arter – Rt-2005-76 (Jervedom-II): Sentral dom om allmennpreventive hensyn i miljø saker

2005 / Natur og fauna – Rt-2005-568 (Generalklausuldommen): Høyesterett anvender straffeloven § 152 b for første gang – straffskjerpelse

2005 / ØKOKRIM: – Utgir skriftserier «Faunakriminalitet og annen naturkriminalitet» (nr. 8), «Kulturminnevern» (nr. 12), «Hva er miljøkriminalitet» (nr. 17) og «Arbeidsmiljøkriminalitet» (nr. 19)

2005 / Akvakultur (Sjøtroll Havbruk AS) – Forelegg 2,8 millioner: Rømt oppdrettsfisk

2006 / Forurensning – LG-2005-92191 (Petro Oil): Fengsel, inndragning og rettighetstap for daglig leder og styreleder etter grove bedragerier mot SFT og spilloljekunder

2007 / Forurensning – Rt-2007-1684 (Teknotherm/Sandvikselva): Sentral dom om foretaksstraff

2009 / Lovverk – Naturmangfoldloven trer i kraft: Skjerpet straffansvar i miljø saker, 3 års strafferamme

2009 / Jakt – Rt-2009-792 (Inhuman jakt): Rettsavklaring om jakt i mørket og «jakten som et hele»

2010 / Kulturminne – Rt-2010-850 (Barfrøstue): Inventar/møbler i fredet bygning

2010 / ØKOKRIM – Nasjonale strandsone og hummeraksjoner: I samarbeid med forvaltningen, lokalt politi og kystvakten

2011 / Kunst & kultur – TOSLO-2011-184112 (Hamsun-saken): Fengsel for omsetning av uekte Hamsun- og lgsendokumenter

2011 / Terrenginngrep – Rt-2011-10 (Ofthenes): Prinsipiell dom om straffnivået i miljøkriminalitetssaker

2012 / Arbeidsmiljø – Rt-2012-770 (Norcem): Prinsipiell dom om systemrisiko og foretaksstraff

2012 / Forurensning – Rt-2012-65 (Vest Tank): Strengt personlig straffansvar i miljø saker

2013 / Akvakultur – LH-2014-67139 (Grieg Seafood Finnmark AS): Forelegg 2,3 millioner for falsk rapportering av lakselus, biomasse og oppdrettsmerder

2013 / Forarbeider: «2013:10 – NOU – Naturens goder – om verdien av økosystemtjenester». En av de viktigere miljøforarbeidene i nyere tid.

2014 / Natur og Fauna – Rt-2014-238 (Hønsehawk II): Rettsavklaring naturmangfoldloven – nødverge)

Tekst: ØKOKRIM-sjef **Trond Eirik Schea**, ØKOKRIM

// Foto: **Leif I. Skaug**

Vern av viktige miljøverdier i 25 år

ØKOKRIM runder 25 år i år. Det har kanskje ikke vært like godt kjent av alle, men innsatsen mot miljøkriminalitet har vært sentral for enheten siden etableringen i 1989. Og vi har oppnådd mye på dette feltet.

Miljøkrimarbeidet dekker omfattende og svært ulike lovbruddstyper som angår det ytre miljø (natur, fauna, forurensing) og det indre miljø (arbeidsmarked-/arbeidsmiljø), foruten kunst og kulturminner og dyrevelferd. ØKOKRIMs bekjempelse av lovbrudd på dette området har resultert i en lang rekke domfellelser og mer enn 20 prinsipielle avgjørelser fra Høyesterett. Domstolene ser, som ØKOKRIM, alvorlig på miljøkriminalitet. Straffenivået er fortsatt på vei opp, og produksjonen av straffesaker på dette feltet er kanskje viktigere enn noen gang.

ØKOKRIMs overordnede mål er allmennprevensjon, det vil si å bidra til at aktørene avholder seg fra å begå lovbrudd. At de ikke lar egen profitt eller likegyldighet gå foran hensynet til miljøet og livsgrunnlaget vårt. Bak overtredelsene av miljølovgivningen ligger det ikke sjelden kalkulerter analyser av fordeler og risiko ved regelbrudd, gjerne kombinert med et svakt samfunnsansvar. Ved straffutnålingen legges det stor vekt på den betydningen miljøverdier har og på om en overtredelse kan medføre uopprettelige skader. ØKOKRIM verner viktige miljøverdier, verdier som fortsatt i for mange sammenhenger tas for gitt.

Økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet henger ofte tett sammen. Stadig oftere ser vi

behovet for å utnytte både ØKOKRIMs kompetanse og ressurser innenfor tradisjonell økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet for å bekjempe ny kriminalitetsutvikling. Dette gjelder for eksempel utviklingen av arbeidsmarkeds-kriminalitet som springer ut av den tradisjonelle arbeidsmiljøkriminaliteten. Industriell forurensing og grensekryssende handel med avfall og sjeldne arter er andre eksempler. I møte med disse miljøkriminalitetsformene, utvikler ØKOKRIMs medarbeidere kontinuerlig

« Jeg tror Miljøkrim har bidratt vesentlig til å synliggjøre, samordne og styrke kompetansen i arbeidet mot miljøkriminalitet i hele landet

ny kompetanse, nye metoder og løsninger. Vi søker også i stadig større grad å utnytte samarbeidsrommet og kompetansen som ligger hos fagetatene i forvaltningen.

Arbeidet som er utført av ansatte i ØKOKRIMs Miljøteam, etter hvert Miljøkrimavdeling, kan ikke feires uten også å ta med det gode

arbeidet som er utført på miljøkrimfeltet av ansatte i politidistriktene. Begge steder finner en dyktige og dedikerte folk med et sterkt miljøengasjement, og de gjør alle en viktig jobb.

Ingenting tyder på at omfanget av miljøkriminaliteten vil avta de neste 25 årene. Naturens goder er generelt under press. Myndighetene som forvalter de, må stadig gjøre vanskelige valg og prioriteringer. Miljøovertredelser kommer på toppen av samfunnets lovlige og nødvendige aktiviteter og undergraver den kunnskapsbaserte forvaltningen. Derfor må slike overtredelser søkes forebygget, og når de finner sted må de slås ned på.

Siden 1998 har ØKOKRIM gitt ut fagbladet MILJØKRIM. Jeg er stolt av bladet; jeg tror det har bidratt vesentlig til å synliggjøre, samordne og styrke kompetansen i arbeidet mot miljøkriminalitet i hele landet. Vi har som målsetning å ytterligere forbedre Miljøkrim, på samme måte som vi ønsker å stadig forbedre vår samlede innsats på miljøkrimfeltet. I den gjennomgripende endringsprosessen politi- og påtalemyndigheten er inne i, trengs mer enn noen gang et sterkt faglig kraftsentrum for innsatsen mot miljøkriminalitet.

Gratulerer med 25 års vern av viktige miljøverdier!

Felles erklæring mot ulovlig handel med flora og fauna inkluderer ulovlig tømmerhandel

Av: **Klima- og miljødepartementet**

På FNs miljøforsamling i Kenya i fjor* ble miljøministerne enige om en felles erklæring for å motarbeide ulovlig handel med flora og fauna. FNs miljøforsamling tok et stort steg fremover på miljøkriminalitetsfeltet, men kom dessverre ikke så langt som vi fra norsk side hadde ønsket. Norge ønsket en bredere anlagt debatt om miljøkriminalitet som også inkluderer bla ulovlig fiske og ulovlig omsetting av farlige kjemikalier.

Miljøkriminalitet har stort økonomisk omfang. Verdier av størrelsesorden mellom 48 milliarder USD – 153 milliarder USD går tapt hvert år som et resultat av ulovlig handel med flora og fauna, inkludert tømmer og fisk. Inntektene fra den ulovlige handelen ender ofte i nettverk som bidrar til økt kriminalitet og konflikt. I tillegg kommer omfattende miljømessige og sosiale konsekvenser av denne ulovlige virksomheten.

Når det gjelder avskoging var Norges budskap at vi må sette fokus på drivere bak avskoging og at UNEP må jobbe sammen med andre aktører, både innenfor og utenfor FN, for å bekjempe avskoging og miljøkriminalitet på en effektiv måte. I mange tilfeller har vi det juridiske rammeverket på plass, utfordringen ligger i å håndheve lovgivningen.

For enkelte latinamerikanske land er ulovlig handel med tømmer og avskoging et svært sensitivt tema og det krevde mye arbeid for å holde tømmer inne som en del av diskusjonen. Samtidig må vi fra norsk side si oss fornøyde med at ulovlig handel med flora og fauna, som også involverer tømmer, har kommet på dagsorden i UNEP. Norge skal arbeide for å opprettholde momentum i dette viktige internasjonale arbeidet.

Ulovlig tømmerhandel er en av de viktigste årsakene til avskoging og skogforringelse i det

østlige Afrika. Kenya, Tanzania og Uganda er land som fratas betydelige inntekter fra skogsektoren gjennom ulovlig hogst. I tillegg fører det til økonomiske tap for regionen og økt korrupsjon. På FNs miljøforsamling viste Tanzania, Kenya og Uganda at de sammen vil bekjempe ulovlig tømmerhandel i Øst-Afrika. Klima- og miljøminister Tine Sundtoft gratulerte landene med dette viktige samarbeidet, som også vil bidra til å bevare skogen og det biologiske mangfoldet i Øst-Afrika.

Inntektene fra den ulovlige handelen ender ofte i nettverk som bidrar til økt kriminalitet og konflikt. Norge støtter dette østafrikanske initiativet som sammen med FN og Interpol går inn for å bekjempe disse ulovlighetene.

Aktuell informasjon

Sluttdokumentet fra UNEA: <http://www.unep.org/unea/docs/UNEA-1%20outcome%20document.pdf>

Listen over alle beslutningene fra UNEA: http://www.unep.org/unea/docs/Compilation_of_decisions_and%20resolutions_advanced_unedited%20copy.pdf

Oppsummering fra ministerdialogen om ulovlig handel: <http://www.unep.org/unea/docs/Summary%20of%20ministerial%20dialogue%20on%20illegal%20trade%20in%20wildlife.pdf>

* Les mer om forsamlingen i Kenya i forrige nummer av Miljøkrim (1#2014).

Krafttak for skogvern

Kilde: **Miljødirektoratet**

Miljødirektoratet har nå oversendt tilrådning til vern av nye skogområder til Klima- og miljødepartementet. – Dette er et krafttak for skogvernet i Norge, og det vil bidra til å sikre viktige naturområder for framtida, sier Ellen Hambro, direktør i Miljødirektoratet.

Tilrådingen omfatter 62 områder, og alle områdene er foreslått vernet som naturreservater. Fylkesmannen har hatt ansvaret for prosessen lokalt, og for gjennomføringen av høringen av verneforslagene.

Grunneierne viktige bidragsyttere.

Stortinget har den siste tiårsperioden lagt til grunn at tidligere konflikter i skogvernet skal reduseres, og at vern av skog på privat grunn skal baseres på ordningen med frivillig vern, sammen med økt vern av skog på offentlig eide områder.

– Det kom generelt sett inn få høringsuttalelser til forslagene om vern av disse områdene. Dette skyldes i stor grad at det ble gjennomført forhandlinger med grunneierne på forhånd, slik at verneforslagene var avklarte før høringene. Mange av de berørte grunneierne har vært med på å verne de verdifulle skogsområdene gjennom frivillig vern, noe vi vil løfte fram som svært positivt, sier Hambro.

Flest høringsuttalelser om Oslo-marka. Til forslagene om vern av åtte områder i Oslo-marka, kom det imidlertid en rekke høringsuttalelser.

Det var særlig forholdet mellom verneinteressene og idretts- og friluftslivsinteressene som ble tatt opp, og det ble blant annet gitt uttrykk for at verneforskriftene ville legge unødige begrensninger på utøvelsen av ulike idretts- og friluftslivsaktiviteter, og spesielt orienteringsløp.

– Vern og friluftsliv har mange felles interesser og vern av disse områdene vil sikre viktige arealer for friluftsliv og naturopplevelse, sier Hambro.

Det andre nasjonale fagseminaret om akvakulturkriminalitet

Av: statsadvokat **Aud Ingvild Slettemoen** / Foto: **Politidirektoratet**

I følge Riksadvokaten er rømt oppdrettsfisk et alvorlig problem og må i enkelte tilfeller karakteriseres som alvorlig miljøkriminalitet. For å snu en trend med treg og lite effektiv etterforskning av disse sakene satte Riksadvokaten ned en arbeidsgruppe i 2007, som foreslo en rekke tiltak. Et av tiltakene var at ØKOKRIM fikk i oppdrag å arrangere et nasjonalt fagseminar om oppdrettskriminalitet, med formål å samle representanter fra de aktuelle myndighetene for å utveksle kunnskap og erfaring.

Det første seminaret ble arrangert i Bergen i november 2010. En av konklusjonene derfra var at et fagseminaret burde følges opp med et tilsvarende seminar senere. Tiden etter 2010 har også vist at akvakulturkriminalitet fortsatt er et område som krever innsats, og at det er nødvendig at politi- og påtalemyndigheten har tilstrekkelig og oppdatert kunnskap om feltet. På dette området er både lovgivningen som regulerer næringen, og forskningen om virkningene av den, herunder forskningen om rømming av oppdrettslaks, stadig i utvikling.

I dagene 8.–9. april 2014 arrangerte ØKOKRIM derfor den andre nasjonale fagseminaret om akvakulturkriminalitet. Seminaret ble arrangert samme sted som sist, ved Quality Hote Edvard Grieg i Bergen. Deltakerantallet var også denne gangen omkring 80 deltakere.

Seminaret denne gangen dreide seg i stor grad om utviklingen i lovgivning, forskning og saker siden sist seminar. Her skal bare nevnes

noe av programmet.

Havforskningsinstituttet redegjorde for de biologiske konsekvensene av rømming og det nye overvåkingsprogrammet. Britt Leikvoll fra Fiskeridirektoratet redegjorde for nytt regelverk på området, herunder om reglene for overtredelsesgebyr. Hun snakket også om hva Fiskeridirektoratet kan bidra med under etterforskningen av akvakulturkriminalitet. Videre fremhevet hun at det er mye rømt fisk som ikke meldes inn, og at de oppdretterne som ikke melder fra om rømminger, ødelegger for andre i næringen. Det medfører mye arbeid og kostnader å sjekke ut hvor en rømming er skjedd når det skjer i et fjordområde med flere anlegg. Foredragsholdere fra akvakulturnæringen, Aina Valland fra FHL og Stig Nilsen fra Lerøy, foredro om næringens miljøarbeid og utfordringer, blant annet når det gjelder rømminger. Aud Slettemoen og Arve Fjeldbo fra ØKOKRIM foredro om etterforskning av saker som gjelder uriktig innrapportering til Mattilsynet om lakselus, og fremhevet særlig betydningen av å anvende strl. § 166 om falsk forklaring når det innrapporteres bevisst uriktig informasjon til myndighetene. Bakgrunnen for deres foredrag var særlig erfaringene med etterforskningen av en sak som ble irettesført som en tilståelsessak for Alta tingrett. (Det er den samme saken hvor det nå foreligger en (ikke rettskraftig) dom fra Hålogaland lagmannsrett, se side 50 i dette nummeret av Miljøkrim.)

Rømt oppdrettsfisk er et alvorlig problem og må i enkelte tilfeller karakteriseres som alvorlig miljøkriminalitet

Miljøtiltak gjev kostnadsauke

Kilde: **Fiskeridirektoratet**

Norske produsentar av laks og regnbøgeare hadde høg inntening i fjor, viser tal frå Fiskeridirektoratet si undersøking av lønsemd for 2013. Men auka kostnader trakk resultatet noko ned.

Fiskeridirektør Liv Holmefjord seier i ein kommentar at det gode resultatet ikkje kjem overraskande sidan prisnivået var høgt i 2013. Ho peikar derimot på at produksjonskostnadane har auka, og at tala gjer grunn til å tru at kostnader knytt til fiskehelse og miljø har auka monaleg.

— Eg tolkar dette mellom anna som eit teikn på at aktørane brukar stadig meir midlar på nødvendige forebyggjande tiltak i verksemda, seier Holmefjord.

Ho viser også til at produksjonen per årsverk går ned, og trur den registrerte auka i talet tilsette i næringa også reflekterer at næringa rettar stadig større merksemd på betre produksjonsrutinar og vedlikehald.

Gjennomsnittleg driftsmargin gjekk opp frå 6,5 prosent i 2012 til 26,6 prosent i 2013, medan gjennomsnittleg fortjeneste per kilo gjekk opp frå kr 0,92 i 2012 til 7,63 kroner i 2013.

Rekordhøg salspris. Gjennomsnittleg salspris per kg selt laks var 33,29 kroner i 2013, medan gjennomsnittleg salspris per kg selt regnbøgeare var kr 31,46 i 2013. Vi må heilt tilbake til 1994 for å finne ein høgare gjennomsnittleg salspris per kg.

Auka kostnader. Prisauka har ført til høgare fortjeneste per kilo – om enn ikkje så mykje som ein kunne forvente. Det skuldast auka produksjonskostnader. Produksjonskostnad per kg auka med 18,7 prosent frå 2012 til 2013.

Vi ser at kostnadene knytt til vedlikehald av utstyr, samt kostnader knytt til fiskehelse og miljø utgjer største delen av annan driftskostnad. Vedlikehaldskostnader utgjorde vel 39 prosent og fiskehelse- og miljøkostnader vel 17 prosent av annan driftskostnad i 2013.

Blinkskuddet

Hvis du har et bilde du vil dele med leserne, send ditt bidrag til miljokrim.okokrim@politiet.no med en beskrivelse og eventuelt en tittel.

Foto 1: Hubro en morgen i mai. // Foto 2: Hubro ved midnatt i kystlandskap. Begge er tatt av: **Asbjørn Vigane**, miljøkoordinatoren i Rogaland.

Tekst: politimester **Rune Bård Hansen**, Vestfold politidistrikt
// rune.bard.hansen@politiet.no

Dyremishandling – Gjeldende straffenivå er for lavt

Sommeren er tiden for dyretragedier. I løpet av de siste ukene har media omtalt flere grelle eksempler på dyremishandling. En hund ble avlivet ved å bli plassert i bur og senket ned i vann og hunder lider i kokvarme biler. Nylig har media omtalt saker der både marsvin og duer kan ha blitt avlivet av uvedkommende.

Saker om dyrs velferd vekker stort engasjement. En hund som ble skutt av en sauebonde samlet nylig nærmere 1 000 mennesker til minnestund. Her har begge parter levert politianmeldelse og saken er under etterforskning.

Flere organisasjoner og enkeltpersoner har med styrke fremhevet at slike saker ofte prioriteres for lavt av politiet og at straffenivået er altfor mildt. Dette gir meg mulighet til å opplyse hvordan politiet i Vestfold vurderer saker der dyrs rettigheter kan være krenket.

Politiets prioriteringer. Det er Riksadvokaten som i samarbeid med Politidirektoratet årlig fastsetter politiets prioriteringer. De saker som er høyest prioritet er blant annet drap og annen alvorlig vold, grove seksualforbrytelser, grove narkotikaforhold og alvorlig økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Overtredelser av dyrevelferdsloven er ikke nevnt.

Dette betyr ikke at alvorlig dyremishandling aldri skal prioriteres. Det fremheves av riksadvokaten at det er svært viktig at politiet – når ressursene tillater det – også griper tak i alvorlige saker som ikke er blant de spesielt prioriterte sakstyper.

Min holdning til dette er klar: den som grovt mishandler dyr i Vestfold politidistrikt må påregne å bli etterforsket og få straff som svir.

Gjeldende straffenivå er for lavt. Dyrevelferdsloven av 2009 fastsetter en straffe-

ramme på bot eller fengsel inntil ett år, og inntil tre år ved grove tilfeller. Etter mitt syn er dette som utgangspunkt tilstrekkelig strengt, men jeg vil gi kritikerne rett i at strafferammen er benyttet i for liten grad.

Dette illustreres ved eksempler fra rettspraksis. Jeg nevner en dom fra Oslo tingrett i 2009 der straffen ble fengsel i 30 dager for uprovosert å ha kastet en hund (engelsk setter) i bakken og deretter sparket den til døde.

Illustrerende er også en dom av Oslo tingrett i 2013 der en mann ble dømt for å ha mishandlet en hund grovt i cirka tre måneder og noe senere tatt livet av en valp ved grov mishandling over 16 dager.

Straffen ble fastsatt til fengsel i 120 dager, men omfattet også flere narkotikalovbrudd. For meg er det vanskelig og ulogisk å forene en slik straffutmåling med strafferammen på fengsel inntil tre år.

Et oppløftende unntak. Et oppløftende unntak er Tønsberg tingretts dom fra mai 2014.

Her ble en bonde dømt til fengsel i ett år for å ha sultet i hjel 400 griser. Dette er den hittil strengeste dommen for dyremishandling avsagt av en norsk domstol, og den er rettskraftig.

Det var synd at ikke lagmannsretten og eventuelt Høyesterett fikk anledning til å vurdere tingrettens straffutmåling, men jeg håper likevel at dommen bidrar til et nytt og høyere straffenivå.

Politiadvokatene i Vestfold vil trekke frem denne avgjørelsen når slike saker prosederes i retten.

En ny sanksjon. Forskrift om overtredelsesgebyr etter dyrevelferdsloven trådte kraft 30. juni i år. Den gir Mattilsynet mulighet for å illegge gebyr til både enkeltpersoner (maks 17 000 kroner) og virksomheter (maks 1 200 000 kroner) for en rekke lovbrudd mot dyr, blant annet dyremishandling. Denne ordningen gir en lenge etterlengtet mulighet til å kunne reagere effektivt mot overtredelser som ikke kan prioriteres av politiet, men der reaksjon likevel er nødvendig. Politiet kan dermed konsentrere seg om de virkelige grove sakene, av den typen jeg har nevnt eksempler på ovenfor.

Jeg håper Mattilsynet vil ta gebyradgangen i bruk straks slik at vi får en mer effektiv og slagkraftig beskyttelse av dyrs rettigheter enn det politiet kan make alene.

Dyrevelferd er etikk i praksis. Dyrevelferdsloven § 3 har følgende ordlyd: «Dyr har en egenverdi uavhengig av den nytteverdien de måtte ha for mennesker. Dyr skal behandles godt og beskyttes mot fare for unødige påkjenninger og belastninger.»

Hvordan vi tar vare på dyr og straffer grov mishandling sier etter mitt syn ganske mye om hvilken etisk plattform vårt samfunn befinner seg på.

Tekst: politiadvokat **Inge Svae-Grotli**, ØKOKRIM / Foto/Illustrasjon: **Shutterstock / ØKOKRIM / faksimile**
 // inge.svae-grotli@politiet.no

Hodeskudd er inhuman jakt

Viltlovens § 19 setter standarden for all jaktutøvelse og er en sentral og viktig bestemmelse i viltlovgivningen. Det har vært lite rettslig veiledning rundt temaet skuddplassering og hodeskudd vurdert opp mot generalklausulen om at all jakt skal skje på en human måte. En dom fra Kristiansand tingrett og nye forarbeider klargjør rettssituasjonen.

Mange jegere opplever å skadeskyte storvilt i løpet av livet. Skadeskyting er i seg selv ikke straffbart og kan skje selv den mest aktsomme og erfarne jeger. Straffverdig er det derimot dersom utgangspunktet for det avløste skuddet er klanderverdig.

Ved jakt på storvilt stiller loven krav til at jegeren er i stand til å avlive viltet på en slik måte «at viltet ikke utsettes for unødige lidelser». Høyesterett uttalte i Rt. 2009 s. 792 med henvisning til Rt. 2003 s. 104 at «det er på det rene at [§ 19] ikke bare rammer tilfeller

der dyr faktisk påføres lidelser, men også der jakt utøves på en slik måte at det oppstår fare for unødige lidelser for dyret».

« ØKOKRIM har sett tendenser til at marginene tøyes under lisensjakt på rovdyr, noe som er en uønsket utvikling

Skuddplassering. Til tross for at valget av skuddplassering og vurderingen i skuddøyeblikket står svært sentralt i jaksammenheng, finnes det lite rettspraksis og andre kilder knyttet til spørsmålet. Sentralt i vurderingen står jegerens erfaring, avstand til viltet, skytestilling, våpen, ammunisjon, sikte, kulebane, lysforhold, om det finnes hindringer i skytesektoren, om viltet er i bevegelse, dyrets vinkling i skuddøyeblikket og ikke minst valget av skuddplassering.

Et «lykketreff» på en håpløs skuddmulighet kan utgjøre brudd på § 19 dersom skuddmu-

ligheten var så dårlig at sannsynligheten for skadeskyting var overveiende. Det vil alltid være en viss risiko for at skuddet ikke sitter der det skulle. Uansett hvor erfaren man er, eller hvor godt våpenet er innskutt, kommer for eksempel ingen jeger utenom at de fleste våpen har en egenspredning på noen centimeter (på 100 meter) som kan bli kritisk når marginene for skuddmuligheten utfordres. Poenget er at jegeren ut fra en rekke forutsetninger skal være så sikker han kan bli på at han vil få et godt treff, og på at dyret vil bli avlivet på en rask og human måte. Her er det en rekke høyst individuelle faktorer som spiller inn. Graden av hvor stor sjanse man tar, har betydning.

For en jeger som har betalt dyrt for elg på rot eller villrein på vidda, vil kanskje viljen til å ta sjanser være større den siste dagen av jakta enn den første. ØKOKRIM har også sett tendenser til at marginene tøyes under lisensjakt på rovdyr, noe som er en uønsket utvikling. Selv om det er gitt tillatelse til felling, gjelder kravene til human jaktutøvelse og avlaving i like stor grad ved lisensjakt som ved annen jakt.

Kristiansand tingrett. I en sak for Kristiansand tingrett i 2013 (TKISA-2013-137704) ble det avdekket at en gårdbruker fra Åsral hadde felt mange rev og rådyr i nærheten av gården sin uten at han var innmeldt i jegerregisteret, med en salongrifle han hadde lånt av sin eldre far. Gårdbrukeren hevdet at samtlige rådyr var skutt med skudd mot hodet på cirka 30 meters hold, og at de hadde falt døde om på stedet. Det forelå således flere åpenbare brudd på utøvelsesforskriften for jakt, felling og fangst. Gårdbrukeren hadde utøvd jakt uten å oppfylle formalkravene, brutt forskriftens krav til rifleammunisjon og jaktet rådyr uten en ettersøksavtale med tilgang til en godkjent ettersøkshund.

Fra denne saken er det særlig aktuelt å fremheve det alvorlige bruddet på viltlovens § 19, der tiltalte konsekvent skjøt mot hodet og

kun benyttet ammunisjonstypen kaliber .22 long rifle (.22 lr) på rådyr. Sjansen for skadeskyting er i slike tilfeller meget stor, og konsekvensen av skadeskyting kan være grusom. Det finnes dessverre mange eksempler på at bomskudd mot hodet treffer kjeven slik at underkjeven skytes av. Resultatet blir foruten lidelsene skadeskuddet utgjør i seg selv, at dyret tørster eller sulter i hjel, hvilket kan ta uker. Ettersøk er også vanskeligere ved denne typen skadeskyting, siden dyret fortsatt kan ha en stor evne til å bevege seg, og det kan være færre blodspor å følge enn ved et ikke-dødelig skudd i bryst-/mageregionen.

« Human jaktutøvelse kan være utfordrende å presentere for en domstol og dommere som kanskje selv ikke har jegererfaring »

Hodeskudd. Det eksisterer fortsatt oppfatninger om at hode- og nakkeskudd er effektivt når skuddet sitter, og det er også nærliggende å anta at noen jegere tenker at hodeskudd gjør at kjøttet på kroppen ikke blir ødelagt av skuddet.

Poenget er at hodeskudd i seg selv utgjør en «fare for unødige lidelser for dyret». Skudd mot hode og nakke hos et rådyr gir en meget liten blink sammenlignet med skudd mot lunge- og mageregionen.

På et voksent rådyr er nakkesøylen cirka 3 centimeter bred, og hjernen er omtrent like stor. Det tilsvarer at skuddet må ligge innenfor 9-blinken på 100 meter. Når man vet hvor raskt et rådyr kan snu seg eller bevege hodet opp eller ned, og hvor vanskelig det er å beregne en krum kulebane på ulike skuddhold, så er marginen for liten. Skudd mot hode og nakke vil alltid medføre fare for skadeskyting. Lunge-

området utgjør derimot en fire til fem ganger så stor blink, og marginen vil da være en helt annen. Det er krevende nok for de fleste jegere å treffe lungeområdet.

I saken fra Åsral var også ammunisjon og våpentype et sentralt tema. Kaliber .22 lr er kun tillatt å bruke på vilt som er mindre enn en hare. Anslagsenergien for de fleste typer av kaliber .22-ammunisjon utgjør kun 15–20 prosent av minste tillatte anslagsenergi, som er 980 joule på 100 m. I tillegg har de færreste salongpatroner kuler som gir sikker og kontrollert ekspansjon når skuddet treffer dyrekroppen. De fleste har homogene blykuler som ekspanderer og splintrer helt vilkårlig. Kulebanen for kaliber .22 lr er for øvrig meget krum og kan, alt etter avstanden, avvike betydelig fra siktelinja i forhold til innskytingsavstanden. I saken fra Åsral erkjente tiltalte at han selv ikke hadde skutt inn våpenet han lånte.

Human jaktutøvelse. Human jaktutøvelse kan være utfordrende å presentere for en domstol og dommere som kanskje selv ikke har jegererfaring. I retten demonstrerte daværende miljøkoordinator ved Agder politidistrikt, Steinar Sunde, et utvalg patroner i diverse kalibre tillatt brukt på rådyr sammen med en .22 lr-patron. Dette ga retten et mer visuelt inntrykk enn hvis det kun hadde blitt henvist til tall.

Sunde hadde også med et rådyrhode med hud og hår samt et rådyrkranium som ble vist til retten under forklaringen hans. Det var kanskje litt makabert, men det illustrerte likevel godt hvor liten del av et rådyrhode hjernen utgjør, og hvor stor del av hodet/nakken som kun vil få skader ved treff.

Tingretten la i dommen vekt på at tiltalte hadde benyttet en rifle med ammunisjon som bare har en brøkdel av den påkrevde anslagsenergien, og på at hodeskudd mot vilt innebærer en betydelig fare- og skaderisiko. Tiltalte ble dømt for brudd på viltlovens § 19 og ble på bakgrunn av dette idømt tap av retten til

å utøve jakt, felling og fangst for 5 år. Den inhumane jaktutøvelsen kvalifiserte isolert sett til 21–30 dagers ubetinget fengsel. Dette ble konsumert av straffutmålingen ved domfellelse for andre forhold i tiltalen. Dommen er rettskraftig.

«Hodeskudd er ikke et alternativ for en jeger som ønsker å drive human og sikker jaktutøvelse og følge de aktsomhetskravene som stilles til jegere i dag

Nye forarbeider. I etterkant av dommen har det kommet forarbeider til endringer i viltloven

og naturmangfoldloven, Prop. 161 L. Kapittel 2 i proposisjonen inneholder viktige prinsipielle uttalelser om forståelsen av hvilke elementer i den rettslige standarden som viltlovens § 19 legger til grunn for human jakt. Fra side 6 i proposisjonen fremheves følgende:

«Felling av vilt

En jeger må være i stand til med sikkerhet å identifisere det viltet han ønsker å felle. Jegeren må kunne fastslå at viltet er av rett art, rett alder og har rett kjønn. Dernest må jegeren plassere skuddet forsvarlig, dvs. i hjerte-/lungeregionen, og om nødvendig gjennomføre et oppfølgingsskudd. Tilstrekkelig lys er en forutsetning for å kunne oppfylle disse kravene.» [Red. understreking]

Hodeskudd er etter dette ikke et alternativ for en jeger som ønsker å drive human og sikker jaktutøvelse og følge de aktsomhetskravene som stilles til jegere i dag.

Viltloven

Viltloven – LOV 1981-05-29 nr 38: Lov om jakt og fangst av vilt slår fast at viltet og viltets leveområder skal forvaltes i samsvar med naturmangfoldloven og slik at naturens produktivitet og artsrikdom bevares. Innenfor denne rammen kan det høstes av viltet til gode for landbruksnæringen og friluftslivet.

Loven regulerer utøvelsen av jakt og fangst, herunder hvilke arter som er jaktbare og jakttidene for disse. Lovens § 19 utgjør generalklausulen for utøvelse av all jakt. Jakt og fangst skal utøves på slik måte at viltet ikke utsettes for unødige lidelser og slik at det ikke oppstår fare for mennesker eller husdyr eller skade på eiendom.

Viltloven hører under Miljøverndepartementet og forvaltes av Miljødirektoratet, fylkesmannen, fylkeskommunen og kommunen.

Foto (illustrasjon) 1: Den røde markeringen viser området i hode- og nakke-regionen hvor et skudd vil gi sikkert dødelig utfall, sammenlignet med sikker skuddplassering i hjerte- og lungeregionen markert grønt.

Foto 2: Bildet viser et kjeveskutt rådyr. Dette er en faksimile fra forum på nettsiden www.kammeret.no.

Tekst: kommunikasjonsrådgiver **Henrik Pryser Libell**, WWF

// Foto: **WWF** (se bildetekst for info om fotograf)

Den høye prisen på elfenben truer verdens elefantbestander. I Sentral-Afrika kan elefanten være utryddet i løpet av vår generasjon dersom den negative utviklingen ikke snus. Verdens ulovlige elfenbenindustri anslås til å være verdt ti milliarder dollar i året. **Foto t.v.:** Martin Harvey/WWF-Canon.

WWF: Stopp handelen som dreper

– Gode resultater fra WWFs kampanje mot krypskyttere og handel med truede dyr

Det siste halvåret har myndighetene i USA, Kina og Frankrike knust henholdsvis fem, seks og tre tonn elfenben. FN har for første gang tatt opp krypskyting og ulovlig handel med truede dyr, og Sikkerhetsrådet anerkjenner problemet som en trussel mot verdens sikkerhet.

Gode resultater og nyheter har strømmet inn etter at WWF startet en global kampanje mot krypskyting og ulovlig handel med truede dyrearter i 2012.

I mange land er skogvoktingen styrket, straffene hevet og forbrukernes holdninger endret. FN har endelig anerkjent at problemet har blitt så stort at det utgjør en sikkerhetstrussel, også fordi handelen brukes til å finansiere organisert kriminalitet og terrorvirksomhet.

Samtidig er omfanget av trusselen større enn noensinne. Blant annet er elefanten nå utrydningstruet for første gang siden tidlig på 1900-tallet.

Fremskritt. Kampen mot ulovlig handel med villdyr de siste to årene har gitt resultater. Februar brakte nye lyspunkter. Da underskrev 46 nasjoner, hvorav mange fra Afrika, en avtale om å forplikte seg til å bekjempe ulovlig handel med truede dyrearter. Prins Charles og statsminister David Cameron samlet partene

i London, og alle landene lovet å ta «besluttsom og rask affære».

Samtidig, i Kina, skrev flere av Kinas rikeste under på et opprop og løfte om at de aldri mer vil kjøpe, eie eller gi bort elfenben. Oppropet er skrevet under blant annet av Alibaba-gruppens gründer – Jack Ma – og lederen av Kinas største internettportal – Liu Chuanzhi. Slike signaler fra Kinas rikeste er viktige fordi en økende velstand i Asia, spesielt i Kina, Vietnam og Thailand, er blant grunnene til at handelen med elfenben, neshorn og andre truede dyr har tatt seg så voldsomt opp de siste årene. Og holdninger spiller en rolle. En lignende holdningskampanje mot haifinner har tidligere halvert etterspørselen av disse i Kina.

Mer verdt enn kokain. Neshorn og elefant er blant dyrene i faresonen. Markedsprisen på ulovlig omsatte horn fra neshorn er i det siste drevet opp til over 60 000 dollar per kilo, melder avisen *The Guardian*. Det er mer enn prisen på

Fakta

- Omfattende ødeleggelser av Afrikas natur inspirerte den engelske biologen Sir Julian Huxley til å stifte WWF i september 1961. I dag er WWF, World Wide Fund for Nature, en av verdens største og mest respekterte uavhengige miljøvernorganisasjoner.
- Med 5 millioner støttespillere, aktiviteter i mer enn 100 land i alle verdensdelene, nesten 5000 ansatte og mer enn 1000 aktive naturvernprosjekter, spiller WWF en viktig rolle for verdens miljø.
- WWF driver et svært aktivt naturvernarbeid i felt, men også bak skrivebord, i laboratorier, i maktens korridorer og ved internasjonale forhandlingsbord.

« Markedsprisen på ulovlig omsatte horn fra neshorn ligger nå høyere mer enn prisen på både gull og kokain »

I land der krypskytingen foregår, støtter WWF tiltak som øker skogvokteres og andre lovhåndheveres mulighet til å beskytte dyr og nasjonalparker mot den ulovlige jakten. Dette bildet er tatt av en skogvokter i Garamba nasjonalpark (DR Kongo). Han bærer på beslaglagte elfenben.

Foto: natu-repl.com/Bruce Davidson/WWF-Canon

både gull og kokain. Og det lokker krypskyttere. I Sør-Afrika ble det for sju år siden bare felt tretten neshorn. Fem år etter ble det felt tusen.

På samme måte fører prisen på elfenben til at elefantbestandene i Afrika blir presset. Fra 2002 til 2011 mistet fem land i Afrika mer enn 65 prosent av sin elefantbestand. I dag er det bare 400 000 til 500 000 elefanter igjen i hele verden, og i 2012 alene ble 30 000 elefanter drept på grunn av sine majestetiske og kostbare tenner. Jakten risikerer å ende med utryddelse, slik det nesten skjedde på 1900-tallet.

Dette er nok en av grunnene til at WWF-Norge har hatt så stor suksess med å rekruttere «elefantfaddere», «neshornfaddere» og «tigerfaddere» de siste årene. Selv om jakt på elefanter og salg av elfenben har vært forbudt av FN siden 1989, foregår det likevel. WWF er blant aktørene som har ledet kampen for å stanse ulovlighetene.

Russland har allerede svart på utviklingen ved å heve straffene for faunakriminalitet. USA øremerket i 2013 60 millioner kroner til tiltak mot ulovlig handel med utrydningstruede dyr, og nedsatte en ekspertgruppe til å følge opp kampen.

– Krypskyting og ulovlig handel truer Afrikas ville dyr, sa Barack Obama under en reise i Afrika. USA er et av de store markedene for ulovlig handel med dyr.

Organisert kriminalitet og sikkerhets-trussel. Verdens elfenbenindustri anslås til en verdi på ti milliarder dollar i året. Elfenben er dermed verdens femte største ulovlige handels-

vare. Samtidig anslås det at ulovlig handel med truede dyr til sammen gir en svart omsetning på vel 19 milliarder dollar hvert år og utgjør verdens femte største form for organisert kriminalitet etter handel med piratkopier, narkotika, våpen og mennesker.

Det er imidlertid ikke tette skott mellom de forskjellige formene for organisert kriminalitet. Handelen med dyr bidrar til våpensmugling og hvitvasking av penger.

Krypskyting er altså ikke bare en trussel mot dyrene. I 2012 ble situasjonen for truede dyrearter for første gang tatt opp i FNs general-

« Vi må alle trappe opp innsatsen og samarbeidet før vi mister elefanten som art for alltid »

forsamling. Ulovlig handel ble da sammenliknet med andre trusler mot rettsstatene, som korrupsjon og narkotika. Også «det asiatiske EU», APEC, har forpliktet seg til å bekjempe handelen med truede dyrearter.

– Det er spesielt gledelig fordi tre av medlemslandene utgjør hovedmarkeder for produkter laget av truede dyrearter: Thailand, Vietnam og Kina, sier WWF-Norges generalsekretær Nina Jensen.

– Handelen er ikke bare en trussel mot dyrene, men også mot fred, sikkerhet og god

samfunnsutvikling, fremhever hun.

– At verden forstår at dette handler om mer enn «bare» naturvern, er en av de største seirene for WWFs internasjonale kampanje mot ulovlig dyrehandel, sier WWFs Wendy Elliott, nestleder for «Stopp handelen som dreper»-kampanjen.

Det afrikanske kontinentet er hardest rammet. Ulovlig jakt og innhøsting fra naturen truer så vel det biologiske mangfoldet som fred og sikkerhet. Både ulovlig jakt og smugling slår beina under økonomisk, sosial og politisk utvikling. Det fører til spredning av organisert kriminalitet og korrupsjon. Samtidig holder det liv i regionale konflikter, væpnede opprør og terroristnettverk. Internasjonale kriminelle nettverk stikker av med profitten.

At vilthandelen også knyttes til terroristgrupperinger, er nå anerkjent av FN, G8, USAs president og en rekke regjeringer både i Afrika og Asia.

Spesialsoldater. Wendy Elliott trekker frem landet Kamerun som et eksempel på positive holdningsendringer. I februar 2012 kom en gruppe krypskyttere over grensen fra Tsjad og massakrerte mer enn 300 elefanter i Bouba N'Djida nasjonalpark.

– Regjeringen gjorde ikke noe. Men da det tikket inn rapporter i november 2013 om at samme gruppering var på vei fra Sudan, ble det satt inn elitestyrker bestående av 600 spesialsoldater som sikret grensen. Her har det skjedd en enorm holdningsendring etter at vi startet kampanjen, sier Elliott.

Flere land har destruert elfenben bare det siste året. Her går Gabons lager av konfiskert elfenben opp i flammene. Slike aksjoner sender et kraftig signal om at kampen mot ulovlig handel med truede dyr tas på alvor.

Foto: WWF-Canon/James Morgan.

Han fant det også ekstra gledelig at Thailands statsminister lovet et totalforbud mot handel med elfenben i landet.

– Den viktige beslutningen ble fattet etter at WWF organiserte en verdensomfattende underskriftskampanje for å øve press på myndighetene der, sier Elliott. Thailand er et av de nye store markedene for elfenben, sammen med Vietnam.

Miljøkrim har tidligere omtalt et rykte som verserte i Vietnam om at en syk, høytstående vietnamesisk myndighetsperson var blitt kurert ved hjelp av horn fra neshorn. Det er trolig ikke hold i ryktet, med det ga likevel et kraftig hopp i etterspørselen av slike horn i Vietnam. Dette førte til en rekordstor økning i ulovlig felling av neshorn i Sør-Afrika og smugling av horn fra hele verden, også til EU.

Knusing av elfenben. Tre stormakter har på kort tid destruert alt konfiskert elfenben. Dette ble gjort for å vise alvor, men også for å hindre salg av nye elfenben som antikke.

I november 2013 knuste USA seks tonn elfenben i en nasjonalpark i Denver. I år har Frankrike og Kina knust henholdsvis tre og seks tonn elfenben. Frankrike destruerte elfenbenet foran Eiffeltårnet, midt i Paris. Slike «ivory crushes» skal vise at kampen mot den ulovlige handelen tas alvorlig.

– Vi må alle trappe opp innsatsen og samarbeidet før vi mister elefanten som art for alltid, sa den amerikanske statssekretæren Judy Garber i forbindelse med aksjonen i Denver.

Handelen med truede arter reguleres i CI-

TES-konvensjonen, Convention on International Trade in Endangered Species of Flora and Fauna, som 175 land er tilsluttet. I Norge følges CITES opp mot norske forskrifter. CITES-konvensjonen inneholder ikke noe absolutt lovforbud mot handel med CITES-arter, men regulerer handelen slik at det kreves ulike former for tillatelse fra myndighetene.

Væpnede skogvoktere. WWF-Norge og WWF internasjonalt jobber mot den ulovlige handelen på flere nivåer, både i de landene der jakten foregår og i de landene der produk-

« Vi må bli generasjonen som stanset ulovlig handel med truede dyr (...) for hvis vi feiler, vil det være for sent »

tene kjøpes. I land der krypskytingen foregår, støtter organisasjonen tiltak som øker skogvokteres og andre lovhåndheveres mulighet til å beskytte dyr og nasjonalparker mot den ulovlige jakten.

– Det er nesten krigslignende tilstander både i områdene hvor dyrene lever og langs smuglerrutene, fordi de kriminelle grupperingene er tungt bevæpnet og svært voldelige. Dermed må de som skal bekjempe krypskytingen, også bevæpne seg, sier Nina Jensen i WWF-Norge.

Samtidig må det skje lov- og holdningsendringer i landene der kjøperne befinner seg.

Amerikanske WWF har blant annet krevd at den amerikanske Kongressen innfører et totalforbud mot elfenbenssalg, også ved handel i USA, der lovverket er mangelfullt. Dette gjelder bl.a. antikt elfenben, fordi man kan omgå CITES-forbudet ved å kamuflere nytt elfenben i smykker og utskjæringer. På denne måten ser elfenbenet ut til å være laget før forbudet fra 1989.

Holdningsendring. Som et tredje ledd i kampen mot ulovlig handel med truede dyrearter jobbes det med å endre holdningene til folk flest. En studie fra Vietnam viser at de aller fleste som kjøper produkter av neshorn i Vietnam, vet at de stammer fra ulovlig virksomhet. De forbinder imidlertid produktene med velstand og makt. Nasjonale opplysningskampanjer med mål om å endre folks atferd er derfor nødvendig for å begrense handelen. I alle land må man også sørge for tilstrekkelige straffer for slike lovbrudd og for at regelverket som skal beskytte dyrene, i tilstrekkelig grad blir håndhevet. Gjennom økt innsats på alle disse frontene vil vi forhåpentligvis motta gode nyheter i kampen mot ulovlig jakt og handel på utrydningstruede dyr også i fremtiden.

Eller, som prins William sa i en videooverført tale i forbindelse med konferansen i London i februar: – Vi må bli generasjonen som stanset ulovlig handel med truede dyr, og sikre disse fantastiske dyrene for ettertiden, og deres habitater, for hvis vi feiler, vil det være for sent.

Tekst: forskerne **Marianne Svorken** & **Øystein Hermansen**, Nofima Tromsø / Illustrasjonsfoto: **Frank Gregersen**, Nofima
 // marianne.svorken@nofima.no / oystein.hermansen@nofima.no

– Resultater fra anonym spørreundersøkelse

Urapportert overfiske – et problem i norsk kystfiske

Kapasiteten i verdens fiskeflåter har økt kraftig i løpet av det siste hundreåret. Hovedårsaken er teknologisk fremgang og betydelig vekst i markedet. Fiskeressursene er begrensede og må i de fleste tilfelle beskyttes mot overfiske som følge kapasitetsøkningen i kombinasjon med både mangelfull kunnskap og evne til forvaltning av ressursene blant aktørene.

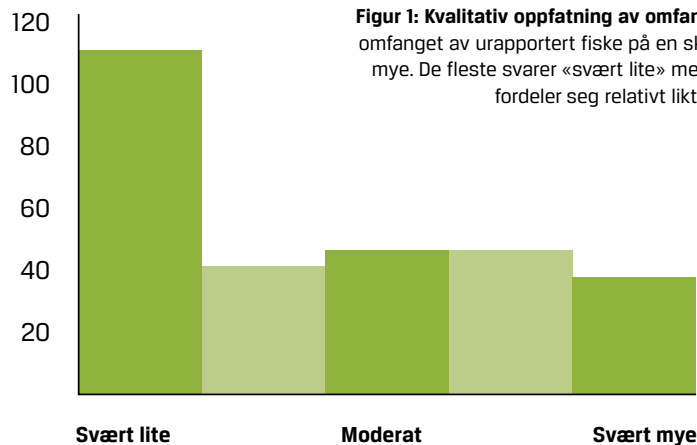
I norsk sammenheng er nedfiskingen av sildebestanden på 1960-tallet det best kjente eksemplet på overfiske. De fleste industrialiserte fiskerier benytter i dag et sett med virkemidler for å hindre nedfisking og sikre god utnyttelse av ressursene. Det viktigste virkemiddelet er kanskje fastsettelse av kvoter og kontroll med at de overholdes. Basert på råd fra havforskere definerer myndighetene hvor mye som kan fiskes ett gitt år, i form av en totalkvote (TAC). Totalkvoten fordeles som regel på hvert enkelt fiskefartøy (fartøykvote) gjennom definerte fordelingsnøkler. Fiskeren rapporterer hvor mye han leverer, mengden fratrekkes kvoten, og

fiskeren må stoppe fisket når kvoten er tatt.

Hvorfor overfiskes det? Ettersom kapasiteten i flåten har vokst, er den i de fleste fiskerier langt høyere enn kvotene som fastsettes. Den enkelte fisker kan altså tjene mer ved å fiske utover kvoten og har dermed et økonomisk incentiv til å underrapportere fangst. For å sikre at reglene etterleves, har myndighetene iverksatt et betydelig apparat. Eksempelvis må fiskefartøyene melde inn fangsten mens de er på sjøen, og uanmeldte inspeksjoner foretas. I tillegg til slike virkemidler har kultur og sosiale normer også stor betydning for om regelverket etterleves.

Det er imidlertid vanskelig å foreta effektive kontroller, spesielt i de norske torskefiskeriene langs kysten. Antallet landinger er svært høyt, og de finner sted på mange og ofte relativt utilgjengelige steder. Bevisførselen i slike saker er også vanskelig, da det ofte er betydelig skjønn involvert i vurderingen av fangstmengde.

Til tross for kontrollvirkemidlene er urapportert fiske et betydelig problem på verdensbasis. En studie* anslår omfanget til å være på mellom 11 og 26 millioner tonn, det vil si mellom 12 og 28 prosent av verdens totale fangst. Usikkerheten er imidlertid stor og reflekterer de metodiske vanskelighetene med

Figur 1: Kvalitativ oppfatning av omfanget av juks: Figuren viser omfanget av urapportert fiske på en skala fra svært lite til svært mye. De fleste svarer «svært lite» mens de resterende svarene fordeler seg relativt likt på de øvrige kategoriene.

1

å undersøke dette. For Norges del finnes det lite tilgjengelig informasjon om omfanget av problemet. Riksrevisjonen foretok i 2006 en spørreundersøkelse via telefon blant fiskere, der gjennomsnittet av de 103 svarene viste 4 prosent overfiske. Samme instans analyserte i tillegg Fiskeridirektoratets uanmeldte fysiske kontroller av fangstdagbøker opp mot faktisk fangst og kom da frem til et gjennomsnittlig overfiske på 2,8 prosent.

Vår studie. Regeletterlevelsen i Norge er generelt høy, noe som må antas å gjelde også i fiskeriene. Det kan likevel oppstå rykter om juks med mengden fisk som leveres. Vinteren 2013, under høysesongen for torskefisket, var det spesielt mange som kommenterte dette i media. Som en del av et større næringsfinansiert forskningsprogram ble det besluttet å skaffe mer objektiv informasjon om omfanget og mekanismene bak fiskejukset i Norge.

Norges Råfisklag og Norges Fiskarlag ga oss kontaktinformasjon til torskefiskere, og vi sendte dem et spørreskjema med returkonvolutt i posten. Skjemaet var kort, og vi benyttet begrepet *juks* om problematikken for å støtte fra oss færrest mulig respondenter. Svarandelen var på om lag 20 prosent, og totalt fikk vi svar fra 275 fiskere.

I tillegg til problemene knyttet til sosio-økonomisk utnyttelse av ressursen var vi fra et næringsperspektiv opptatt av de konkurransevridende effektene av juks – aktører som bevisst feilrapporterer fisk, oppnår et konkurransefortrinn i forhold til de som ikke bryter

reglene. Fra et samfunnsperspektiv vil en slik atferd på sikt kunne hemme innovasjon og føre til redusert verdiskaping.

Omfanget av urapportert fiske. I første rekke var vi interessert i å kartlegge omfanget av det urapporterte torskefisket. Vi angrep dette fra to sider. Først spurte vi aktørene om hvordan de opplevde omfanget på en skala fra svært lite til svært mye. Fordelingen av svarene er vist i figur 1. De fleste (om lag 40 prosent) svarer

«Fra media og litteratur på feltet har vi relativt god innsikt i hvordan det jukses, men lite kunnskap om fordelingen på de ulike metodene»

«svært lite». De resterende svarene fordeler seg relativt likt på de øvrige kategoriene, og hele 15 prosent svarer «svært mye».

Dette representerer en subjektiv vurdering av omfanget. Respondentene ble derfor også bedt om å kvantifisere omfanget. Det er vanlig å ha problemer med å innrømme og oppgi egne uregelmessigheter. I tillegg til å oppgi eget urapportert fiske ba vi derfor aktørene også om å oppgi hvor mye de mener andre aktører som de har «nær kjennskap til», overfisker. Frekvensfordelingen av svarene er vist i figur 2. Som forventet er det en betydelig forskjell

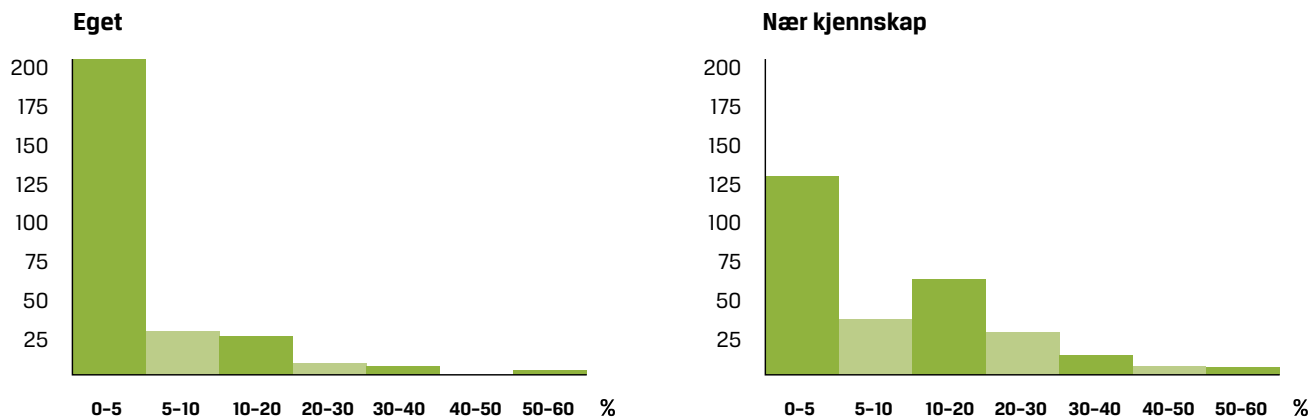
i svarene på de to spørsmålene. For eget juks svarer om lag 75 prosent i den laveste kategorien, og en svært liten andel svarer over 20 prosent på eget overfiske. En tilleggsundersøkelse indikerer at andelen som oppgir null juks, er om lag 60 prosent. Det er vanskelig å beregne gjennomsnittet med svarkategorier som disse. Dersom vi antar at alle svarene faller i midten av kategorien, blir gjennomsnittet 5 prosent.

Når det gjelder andres juks, svarer langt færre (om lag 45 prosent) i laveste kategori. Fordelingen blant de øvrige kategoriene er også forskjøvet. Om lag 30 prosent svarer at fiskere de har nær kjennskap til, ikke jukser. Gjennomsnittet, beregnet med samme metode som over, er 11 prosent.

Juksemetoder. Fra media og litteratur på feltet har vi relativt god innsikt i hvordan det jukses, men lite kunnskap om fordelingen på de ulike metodene. Vi satte derfor opp en liste over de kjente metodene og ba fiskerne om å vurdere disse etter omfang på en skala fra 1 til 5. Som forventet svarer flest i laveste kategori for alle metodene. Tre metoder skiller seg likevel ut. *Storhundre* er et gammelt begrep som anvendes om situasjonen der fisker og fiskebruk blir enige om å melde inn et mindre kvantum enn det reelle. Noe avhengig av aktørenes forhandlingsstyrke kompenseres fiskeren gjennom en høyere pris enn markedsprisen. Denne juksemetoden vurderes å forekomme hyppigst, med et gjennomsnitt på 2,6.

Fiskefartøyenes kvoter tildeles i rund vekt,

Figur 2: Kvantifisering av omfanget av juks: I tillegg til å oppgi eget urapportert fiske ba vi aktørene om å oppgi hvor mye de mener andre aktører som de har «nær kjennskap til», overfisker. Som forventet er det en betydelig forskjell i svarene på de to spørsmålene. For eget juks svarer om lag 75 prosent i den laveste kategorien, og en svært liten andel svarer over 20 prosent på eget overfiske. En tilleggsundersøkelse indikerer at andelen som oppgir null juks, er om lag 60 prosent.

mens torsken tradisjonelt har blitt levert og veid sløyd og hodekappet. For å komme frem til riktig fratrekk i kvoten benyttes det offisielle omregningsfaktorer til rund vekt. De siste årene har det blitt populært å levere fisken usløyd. I utgangspunktet er det da enkelt å foreta kvotetrek. Omregningsfaktoren skaper imidlertid problemer ettersom den faktiske faktoren er høyere under vinterfisket, noe som betyr at fiskerne trekkes mer i kvote om de veier fisken rund, enn om de sløyer den før veiing. Dette har ført til at man for rund fisk benytter en «uoffisiell» omregningsfaktor for å unngå at fartøyene som leverer rund fisk, skal komme annerledes ut. Om dette kan klassifiseres som urapportert fiske, er vanskelig å avgjøre, men det er uansett ikke tillatt i henhold til lovgivningen, og det fører til at en enda større andel av den norske fangsten underrapporteres. Fiskerne gir denne metoden nest høyest score, med et gjennomsnitt på 2,3.

Den tredje metoden vi vil trekke frem, med et gjennomsnitt på 2,2, er knyttet til dårlig kvalitet på hele eller deler av fangsten og er nært beslektet med storhundre. I stedet for at fiskeren skal få lavere pris på fisk av dårlig kvalitet, blir fisker og fiskekjøper enige om at denne fisken ikke skal rapporteres til myndighetene. Slik reduseres fiskerens tap ved at fisken ikke trekkes fra kvoten, og den kan dermed fiskes «en gang til», mens kjøperen får fisk til redusert pris samt mulighet til å motta mer fisk av bedre kvalitet.

Andre metoder som benyttes, er utkast på sjøen, omskriving av arter og betaling av tje-

nester med fisk. Respondentene vurderer disse til å forekomme sjeldnere.

Aksept av juks. Studien vår gir god dokumentasjon på at det jukses i torskfiskerierne, selv om det fortsatt er knyttet betydelig usikkerhet til omfanget. Hvorfor det jukses, er et

« Det ligger et betydelig økonomisk incentiv i å fiske over kvoten. Samtidig er risikoen lav, på grunn av lav sannsynlighet for å bli avslørt og dømt

svært interessant spørsmål som har store implikasjoner for hvordan man kan gå frem for å motvirke det. Vi har nevnt at det ligger et betydelig økonomisk incentiv i å fiske ut over kvoten. Samtidig er risikoen relativt lav, hovedsakelig på grunn av lav sannsynlighet for å bli avslørt og dømt. Et sett av faktorer påvirker tilbøyeligheten til å begå lovbrudd, og vi har ikke satt oss detaljert inn i dette temaet. Sentralt står imidlertid at forvaltningen må oppfattes som legitim. Regeletterlevelsen avhenger også av personlig moral i samspill med den sosiale konteksten. For å kaste lys over denne problematikken spurte vi fiskerne om de oppfatter juks som akseptert. Her var resultatene nedslående, da 40 prosent

av respondentene svarer bekreftende på dette.

Økonomisk overlevelse kan selvfølgelig være en forklaring på juks. Fiskekjøpere vi spurte, pekte i varierende grad på minsteprissystemet og lønnsomhet som forklaringsfaktorer, noe som tyder på at juks ikke er en nødvendighet for å få til en lønnsom drift.

Konklusjon. Studien dokumenterer at urapportert fiske er et problem i det norske kystfisket etter torsk. Det er imidlertid betydelig variasjon i svarene, og resultatene må tolkes med varsomhet. I tillegg berører undersøkelsen et sensitivt tema, og respondenter har en tendens til å underrapportere atferd som ikke er akseptert, også i anonymiserte studier. Det er derfor rimelig å anta at omfanget av eget juks oppgis som mindre enn det som er tilfelle.

Det bør også påpekes at resultatene er tids-spesifikke for den studerte perioden, ettersom de økonomiske incentivene endres i tråd med priser og kostnadsforhold.

Noter

* Agnew DJ, Pearce J, Pramod G, Peatman T, Watson R, et al. (2009) Estimating the Worldwide Extent of Illegal Fishing. PLoS ONE 4(2): e4570. doi:10.1371/journal.pone.0004570

Tekst/illustrasjoner (der ikke annet er nevnt): zoolog og cand.real. **Jens Petter Nilssen**, Müller-Sars Selskapet
// j.p.nilssen@muller-sars.org

Ulovlig spredning av ferskvannsfisk via mennesker

Innvandring og spredning av fremmede arter til stadig nye områder er et velkjent og økende problem i Norge. Denne aktiviteten bidrar til svært uheldig og ødeleggende homogenisering av klodens biomangfold, siden mange arter gjennom lange tidsepoker er tilpasset lokale økologiske forhold.

Som oftest er mennesker involvert i spredningen på en direkte eller indirekte måte. De siste tiårene har spesielt spredning av fremmede fiskearter utviklet seg til et alvorlig miljøproblem i Sør-Norge; som på ingen måte får den oppmerksomhet som behøves. Prosessen rundt dette må bevege seg fra de siste tiårs prate- og observasjonsstadier til å ta store, mer målrettede og ikke minst betydelig mer kostbare grep. Spredningsveier må etterforskes og det må i tillegg tas direkte kontakt samt opplyse bredt om de ødeleggende virkningene i opprinnelseslandene for sports- og mataukfiskerne, som spesielt er Tyskland og kanskje Polen. Her er det lang tradisjon for å fiske med levende agn.

Særegen verdensnaturarv i fare. Spredning av uønsket ferskvannsfisk, som karpefisk (levende agn- og trofé-fisk) og gjedde (matauk- og trofé-fisk), påvirker nå følsomme økosystemer i store deler av Sør-Norge. Fortsatt spredning av gjedde og karpefisk (figur 1) til varme, lavlandsinnsjøer i Sør-Norge utgjør en viktig økologisk utfordring for Norge hvis vi ikke ønsker å bidra til en ytterligere homogenisering av klodens biomangfold. Mange av økosystemene som rammes er ekstremt sjeldne, omfatter kanskje færre enn tusen innsjøer på globalt nivå, og tilhører derfor en viktig og særegen naturarv for menneskeheten. Men disse varme, grunne og ofte høyproduktive innsjøene med store strandvegetasjonsområder i Sør-Norge, er dessverre også typelokaliteter for karpefisk og gjedde, og slike økosystemer er derfor over hele den øvrige delen av kloden ikke overraskende fylt opp med blant annet nettopp disse fiskegruppene. Spredning av ørekyte og de tidligere ut-

settingene av fauna fremmede laksefisk har blitt gitt stor oppmerksomhet i norsk forvaltning og forskning, mens spredning av øvrige karpefisk og gjedde til ekstremt sjeldne økosystemer i norsk lavland får utvikle seg relativt fritt i det «oppvirkede støvet» rundt ørekyte og laksefiskene. Ansvar for forvaltning og opprettholdelse av disse bemerkelsesverdige og sjeldne økosystemene ligger i sin helhet hos norske myndigheter.

Den generelle og allmenne misforståelsen er at denne prosessen kun dreier seg om spredning av arter. Spredning og etablering av karpefisk og gjedde gir derimot store økologiske og ikke minst biogeografiske påvirkninger og ubotelige skader i de fleste ferskvannsøkosystemer. I tillegg er forvaltningsmulighetene og den biologiske kontrollen så godt som fraværende, og grunneiere og lokalsamfunnet sitter igjen med et fra rent fiskerisynspunkt stort sett redusert eller ruinert vassdrag, bortsett fra for matauk- og meitefiskere; som begge grupper forøvrig har hele Sørøst-Norge og resten av Europa å ta av.

Underkommunisert faunakriminalitet.

Dette er faunakriminalitet som fører til tap av biologisk og genetisk mangfold, i tillegg til tap av sjeldne økosystemer på kloden. Denne saken dreier seg i ytterste instans om hvilke arter vi vil ha i Norge og hvem som skal påvirke deres utbredelse. Videre dreier det seg om hvem som skal bestemme sammensetningen av de nye økosystemene – landets innbyggere eller tilfeldig besøkende (turister og sportsfiskere) som bringer med seg nye arter gjennom å praktisere en fiskemetode som er vanlig i deres hjemland:

fisking med levende karpefisk etter mataukarter som ål (tidligere) og gjedde; de mest attraktive fiskearter i deres egne geografiske områder.

Det er imidlertid lite sannsynlig at de ferierende, faunakriminelle fiskerne er klar over den ubotelige skaden de gjør på norsk fauna ved å fortsette sine fiskemetoder i Norge. I Mellom-Europa har de fleste fiskevann i lavlandet mange arter av karpefisk. Det spiller derfor liten rolle om de tar med seg levende agn fra ett vann til ett

« Det som er i ferd med å skje langs Skagerrakskysten og på Sørvestlandet vil få store og irreversible skader på biologisk mangfold og økologi »

annet, selv om det også der er ulovlig. Forholdene i Norge, med sine svært enkle én eller to-arts fiskesamfunn, er totalt forskjellige. Det som er i ferd med å skje langs Skagerrakskysten og på Sørvestlandet vil derfor få store og irreversible skader på biologisk mangfold og økologi i disse vannene. I tillegg er det alvorlig at reiselivsaktørene aldri synes å ha forstått at denne utarming av norsk natur ødelegger fiskevann som de selv i turistbrosjyrene nettopp bruker for å tiltrekke seg utenlandske besøkende.

Hvem sprer – hvilke arter? Det har stadig gått rykter om at ferierende tyskere, og andre mellomeuropeere som har tradisjon for fiske med levende små karpefisk, sprer disse artene.

Figur 1: Sørv i kystnære lokaliteter kan oppnå ekstreme tettheter; der hvor gjedde ikke er spredd har stor sørv ingen naturlige fiender.

Figur 2: Annonse hvor kjøp av levende agn (som regnlaue), og lagringsmuligheter til i det minste å passere grensen til Tyskland er antydnet. Fotoet fra tysk bok om regnlaue (av Arnold & Längert 1995).

Figur 3: Utvalgte «hotspots» for spredning av faunafremmede fiskearter i Sør-Norge (flere ulike fiskearter inngår).

Figur 4: Jordkjenntjenn, Tvedestrand kommune, «startpunkt» for regnlaue i Norge, og ikke bare det – også gjedde og sørv finnes her. Et opplagt objekt å gå løs på innen prosessen for å stoppe fremmede fiskearter.

For dem er gjedde og ål (nå fredet) uhyre attraktive fiskearter, og den økende utbredelsen av agnfisk og gjedde passer i tid til deres aktiviteter i områdene. Videre er det også sannsynlig at bare personer som oppholder seg i lengre perioder som feriegjester i regionen, ville ha interesse i å gjøre disse inngrepene, fordi alt dette tar tid: gjedda skal vokse til og spre seg. Reiselivsaktørene har uten opphold presentert de «frie» norske fiskevannene og vår generøse allemannsrett, som gjør at alle fritt kan ferdes i naturen – i total motsetning til de ferierendes egne naturområder, som oftest er fullstendig privatisert.

Det er vanskelig å finne opprinnelsen til artene som settes ut, fordi det er nesten umulig å a) identifisere hvem som har vært utsetter, b) identifisere hvor ofte og systematisk artene har vært utsatt, c) finne ut hvor de har kommet fra. Det ville kanskje vært mulig å identifisere hvor de ulike artene og populasjonene kom fra, hvis man anvendte avanserte, molekylærbiologiske metoder. Men dette forutsetter forskning og bevilgning av betydelige midler. Forholdet mellom globalisering, genetikk og faunafremmede fiskearter er nok bare i sin første fase.

Etter å ha arbeidet med dette problemet i cirka 20 år, er dette foreløpig oppsummering:

- Noen norske og utenlandske sportsfiskere sprer etter alt å dømme ørekyte ved bruk av levende agn ved å fiske etter laksefisk, hovedsakelig i boreale- og høyfjellsstrøk
- Noen utenlandske sportfiskere sprer sannsynligvis sørv og regnlaue ved bruk av levende agn for å fiske etter arter som gjedde og ål (fredet nå)

- Noen meitefiskere sprer sannsynligvis troféfisk, som primært karpe og suter
- Noen utenlandske feriebesøkende, som oppholder seg mer eller mindre fast i dette området, sprer gjedde for å få konsumfisk å fiske etter
- Noen akvarieentusiaster sprer akvariefisk, som solabbor og koi.

Den vanligste årsaken til spredning av ørekyte er at den har vært brukt ulovlig som levende agn i svært mange tiår. Her må nordmenn ta på seg det meste av skylden. I tillegg har spredning av arten også forekommet fordi man har tatt feil av

« Man vet så godt som ingenting om følgene av den nye *mellomeuropeiske fauna* i norske innsjøer »

ørretyngel og ørekyte, og båret feil art til vannene.

Det er forøvrig ikke bare levende agnarter som for eksempel sørv og regnlaue som kan ha blitt transportert fra for eksempel Tyskland til Norge i forbindelse med fiske. Siden levende agn iblant transporteres i mikroakvarier hvor både sediment og vannplanter følger med (figur 2), kan også alle typer hvilestadier og egg av forskjellige ferskvannsarter følge med. Utsetting av dette «transportøkosystemet» begynner nå å få negative følger for de artsfattige norske ferskvannsøkosystemene. Det er altså ikke bare fiskeartene som spres i stor hastighet i Sør-Norge, men også andre arter som blir transportert

sammen med fisken, og som kan etablere seg når restene av det mellomeuropeiske «økosystemet» helles ut i innsjøer eller bekker etter bruk. På denne måten kan en forklare iøynefallende, flekkvise utbredelsesmønstre i Sør-Norge av flere smådyr, som småkreps og snegl, samt visse fiskelusparasitter.

Geografiske områder som rammes.

Kjerneområdet for de nye artene er fremfor alt reiselivsfylkene Aust-, Vest-Agder og Rogaland, her finnes også de fleste av invasjonartene (figur 3). Det er særlig kystkommunene som har alvorlige problemer med spredning av nye og uønskede arter. I skyggen av den store satsingen på kalking av forsuredde norske fiskevann i disse fylkene og oppmerksomheten rundt spredning av ørekyte og påvirkning på ørret, har karpefisk og gjedde «i det stille» kunne spre seg til kystnære innsjøer. Følgene av spredningen og disse karpefiskers økologi i deres «nye» biotoper er så godt som ukjent i Norge både på grunn av mangel på forskningsmidler og grunnforskning. Man vet så godt som ingenting om følgene av den nye *mellomeuropeiske fauna* i norske innsjøer. Derfor har svært få trodd at problemet kunne bli så akutt i Sør-Norge. Slik kunnskap behøves nå, hvis vi vil forvalte og eventuelt restaurere disse allerede sterkt påvirkede biotopene (jf. kravene fra EUs Vanndirektiv av år 2000).

Reiselivssektoren som avgjørende aktør i spredning av faunafremmede fisk.

Menneskenes historiske bruk av lokal natur og de besøendes og lokalfolkets forventninger av innholdet i naturopplevelser er viktige deler av et lands kultur. Dette markedsføres også som

Aktuelle lover

Utsetting av fisk. Laks og innlandsfiskekollen § 9, jf. § 49 oppstiller forbud mot utsetting av fisk og en strafferamme på bøter og fengsel inntil 2 år ved overtredelse. Forskrift om utsetting av fisk og andre ferskvannsorganismer har også forbud mot å sette ut anadrome laksefisk og innlandsfisk, herunder levende rogn eller unger av disse arter, i vassdrag, fjorder og havområder, samt andre levende organismer i vassdrag. Forskriften

er straffesanksjonert i laks og innlandsfiskekollen.

Fra 1. januar 2015 vil forbudene i laks og innlandsfiskekollen bli overført til naturmangfoldloven § 30, hvilket vil innebære en skjerping av regelverket og gi en høyere strafferamme.

Innførsel. Naturmangfoldloven § 20, jf. § 75 oppstiller forbud uten etter særskilt tillatelse å innføre levende eller levedyktige organismer (herunder

fisk) til Norge.

Naturmangfoldloven oppstiller en strafferamme med bøter eller fengsel inntil 1 for den som forsettlig eller uaktsom overtrer bestemmelsen. Grove overtredelser kan straffes med inntil 3 år.

Fiske med levende agn. Dyrevelferdsloven § 14 oppstiller forbud mot å bruke levende dyr (herunder fisk) som for eller agn.

opplevelser av reiselivsnæringen – derfor må de på banen, men ikke bare for å selge et produkt. Næringen har imidlertid ingen dypere historie i å involvere seg i forvaltning av norsk natur, bortsett fra kanskje kortsiktig profitt på norsk natur, immatrielle verdier og andre kvaliteter som vanligvis er skapt av norsk kulturhistorie og lokal aktivitet.

Økologiske effekter underkommunisert:

Det som forbauser en grunnforsker og økolog som arbeider med bioinvasjoner av arter, er at nesten ingen kommuner innser de store, negative økologiske effektene av denne spredningen. Gjennomføring av EUs vanndirektiv har bidratt til ytterligere byråkratisering og problemer med å finne frem historiske data. Spredningen av karpefisk har nemlig både direkte og indirekte følger for innsjøenes bruksmuligheter, som drikkevann, rekreasjon og fiske:

- Karpefiskenes økologiske aktiviteter fører til resuspensjon av slam og frigivelse av akkumulerte næringssalter i sedimentet
- Dette akselererer eutrofieringsprosessen, som gir betydelig algevekst med tidvis vannblomst i innsjøene, med høy pH og fosfor-utlekning av grunne sedimentområder, og lokalitetene egner seg dårligere til drikkevann og industrivann
- Den store mengde karpefiskyngel beiter ned dyreplankton som ellers ville kunne undertrykke algevekst, og sørge for mer effektive energistrømmer
- Karpefisk gir også generelt mer mikroorganismer i vannet (bl.a. virus, bakterier og protozoer)
- Nye fiskearter kan tilføre nye arter parasitter til lokalitetene.

Hva bør gjøres – og av hvilke aktører?

Det finnes metoder for å stoppe spredningen av

disse artene, og innsaten må settes inn på flere nivåer. Det er viktig at artene nå ikke spres til flere lokaliteter, fordi dess vanligere de blir, dess lettere blir de spredd til enda flere områder (figur 4). Problemet må angripes av en rekke aktører som bør samarbeide: kommunene (de få som fortsatt har det) med sine miljøvernrådgivere, fylkene gjennom Fylkesmannens miljøvernavdeling, Miljødirektoratet, Norges Jeger og Fiskeforbund, reiselivsaktørene i kommunene, fylkene og på landsnivå, Miljøverndepartementet i Norge og Tyskland, ØKOKRIM, lokalt politi, Tollvesenet og forskere ved universiteter og høyskoler.

Sports- og mataukfiskere: Vi vet stort sett hvem som sprer disse artene i Sør-Norge, men det er nesten umulig å ta de miljøkriminelle «på fersken» i dette langstrakte, gjemsels- og innsjørike landet. For å motvirke spredning av fiskeartene er det nødvendig å konsentrere seg om:

1. «game»-, spise- og agnfisk (utenlandske sportsfiskere)
2. troféfisk og norske meitfisker
3. utsetting fra akvarieentusiaster (og lignende aktiviteter)

Man må informere på alle nivå om dette alvorlige miljøproblemet i Norge. Det må stå på informasjonsplakater ved Norges grenser og ved de ulike fiskevann, og uthevet med rød skrift i alle reiselivsbrosjyrer. Naturen som de utenlandske besøkende ønsker å oppleve er i ferd med å gå tapt, og man drar vel ikke til Norge for å oppleve mellomeuropeiske fiskeforhold? Eller kanskje det er nettopp dette noen av dem ønsker?

Økonomiske forhold: Det som i virkeligheten foregår og saken i ytterste instans gjelder, er faunakriminalitet og tap av biologisk mangfold på mange trofiske nivåer. Denne er ikke mindre alvorlig enn utryddelse av norske

arter på «rødlistene», som velkjente rovfugl. I flere tilfeller ble krepsdyret reliktkreps satt ut i trønderiske innsjøer, og følgene var katastrofale for pelagiske laksefiskbestander fordi artene konsumerer samme type føde. Grunneierne har nå fått erstatning. Bør norske myndigheter og/eller reiselivsaktører på tilsvarende måte erstatte de opprinnelige økosystemer og tilpasninger som er gått tapt i kystnære innsjøer rundt Skagerrak?

Fjerning av etablerte, uønskede fiskearter: Den eneste sikre måten å bli kvitt disse artene er å bruke plantegift som rotenon – som imidlertid er en betent miljøpolitisk sak. Bruk av rotenon er økologisk sett ingen ønskelig strategi, men i ekstraordinære situasjoner benytter miljømyndighetene ekstraordinære tiltak (jf. ørekyte- og gyro-problemet).

Politi, naturoppsyn og ØKOKRIM: Etterforskning av problemet rundt homogenisering av norsk biogeografi og de unike norske ferskvannssystemene, bør prioriteres for flere av utsettingene som allerede er gjort i Sør-Norge. En av de storstilte miljøkriminellitetene i Sør-Norge er spredning av gjedde til Gjevingvassdraget i Tvedestrand, fra 1960–70 tallet. Gjeddene har nå spredd seg til nesten alle innsjøer i dette området, og har en meget sterk økologisk innflytelse på innsjøene.

Informasjon til tyske og mellomeuropeiske miljømyndigheter: Norske myndigheter må nå rette direkte informasjon (for eksempel basert på oppdaterte økologiske og genetiske studier) om problemet sett fra norsk side. Det blir for kostbart for Norge å bytte bort en generøs allemannsrett med en ødeleggende bioinvasjon av faunafremmede fiskearter, som i tillegg utarmer økologisk og genetisk mangfold i norsk natur!

Tekst: førstestatsadvokat **Tarjei Istad**, ØKOKRIM / Foto: **Miljødirektoratet**
// tarjei.istad@politiet.no

* Se mer om kommende lovendringer som høringen har ledet til på side 28.

Er lasten lovlig?

Det er et økende fokus på ulovlige avfallstransporter, og politidistrikter med store utskipningshavner må regne med å få slike saker. Her gis en oversikt over jussen på området.

Tilsynsmyndigheten Miljødirektoratet har de siste årene hatt et økt fokus på ulovlig transport av avfall, og inspeksjonene er i ferd med å bli mer inngående og «tøffere». Det er det grunn til: Mange avfallseksportører deklarerer avfallet under betegnelser som i beste fall er lite opplysende, slik at ren dokumentkontroll ikke er tilstrekkelig. Bare ved å åpne kontaineren kan man finne ut at for eksempel «metal scrap» i virkeligheten er gamle datamaskiner og tv-er.

Globalt samarbeid. Miljødirektoratets innsats må sees i sammenheng med hvilke helse- og miljøskader avfallet kan medføre der det til slutt ender opp: i Asia eller Afrika, enten direkte eller etter å ha vært gjennom gjenvinning og deretter blitt kassert på steder uten egnede behandlingsanlegg. Giftig innhold som bly og andre tungmetaller siger ned i grunnen og grunnvannet; folk som brenner avfallet for å få tak i verdifullt kobber puster inn farlige gasser. Europol, Interpol og Eurojust følger opp med aksjoner og koordinert etterforskning, og kunnskap hos norsk politi og påtalemyndighet er derfor påkrevet. ØKOKRIMs Miljøkrimavdeling vil etter beste evne bidra med veiledning, så vi har meldt oss inn i ENPE (European Network of Prosecutors for the Environment). I tillegg er Norge med i The European Union Network for the Implementation and Enforcement of Environmental Law on Transfrontier Shipment of Waste (IMPEL TFS), som blant annet har et *Prosecutor Project*, se www.impel.eu/category/projects.

Lang hjemmelsrekke. Forurensningslovens kapittel 10 om straff inneholder en generell

bestemmelse om straffansvar for forurensning (§ 78) og en egen bestemmelse om straffansvar for ulovlig håndtering av avfall (§ 79). Paragraf 79 første ledd angir inntil 3 måneders fengsel for den som forsettlig eller uaktsomt:

- a)** etterlater eller tømmer samlet avfall, større kasserte gjenstander eller spesialavfall slik at det kan virke skjemmende eller være til skade eller ulempe for miljøet,
- b)** unnlater å etterkomme pålegg om tiltak mot avfall etter § 37,
- c)** medvirker til overtredelse etter bokstavenes a og b»

Annet ledd lyder:

«Ved gjennomlesning av avfallstransportforordningen er det viktig å være seg bevisst dens oppbygning og system

«I forskrift etter §§ 30–33 kan det bestemmes at overtredelse av forskriften straffes med bøter.»

Det følger av sammenhengen med første ledd at skyldkravet etter annet ledd også er forsett eller uaktsomhet, jf. Rt. 2012 s. 65 avsnitt 33. Strafferammen innebærer at foreldelsesfristen er kun to år, jf. straffeloven § 67. Klima- og miljødepartementet har imidlertid hatt på høring* et forslag fra Miljødirektoratet om å øke strafferammen til to års fengsel, noe som vil føre til en foreldelsesfrist på fem år, jf.

straffeloven § 67, og gi mulighet for pågrepelse og ransaking, jf. straffeprosessloven §§ 171 og 192. Teknisk sporing, som hadde vært et meget egnet tvangsmiddel i saker om avfallstransport, er dessverre ikke mulig på grunn av krav om fem års strafferamme, jf. straffeprosessloven § 202 b. To års strafferamme vil også medføre at en overtredelse ikke lenger er en forseelse, men en forbrytelse, med den følge at forsøk er straffbart, jf. straffeloven § 49 annet ledd.

Paragraf 30–33, som det vises til i § 79 annet ledd, står i forurensningslovens kapittel 5 om avfall og gjelder blant annet håndtering av spesialavfall (§ 31) og næringsavfall (§ 32). Avfallsforskriften av 1. juni 2004 nr. 930 kapittel 13 om grensekryssende transport av avfall er gitt i medhold av lovens §§ 31 og 32. Før jeg går nærmere inn på dette regelverket, nevner jeg at avfallsforskriften har en straffebestemmelse i § 19-7, hvis første punktum lyder:

«Overtredelse av bestemmelser i denne forskriften med hjemmel i forurensningsloven § 30 til § 33, kan straffes med bøter, jf. forurensningsloven § 79 annet ledd, hvis forholdet ikke omfattes av strengere straffebestemmelser.»

Denne bestemmelsen bør med i hjemmelsrekken i tiltale/forelegg.

De materielle reglene om grensekryssende avfallstransport finnes altså i forskriftens kapittel 13. Den sentrale bestemmelsen er § 13-1 første ledd, som i beste EU-rettslige tradisjon lyder:

«EØS-avtalens vedlegg XX nr. 32c (forordning (EF) nr. 1013/2006 som endret ved forordning (EF) nr. 1379/2007, forordning (EF)

Miljødirektoratet har de siste årene hatt et økt fokus på ulovlig transport av avfall, og inspeksjonene er i ferd med å bli mer inngående. Her er EE-avfall på vei til et gjenvinningsanlegg i Sverige, kontrollert av Miljødirektoratet under en aksjon høsten 2013. Foto: **Miljødirektoratet ved Brian Wennberg.**

* Se mer om kommende lovendringer som høringen har ledet til på side 48 i denne utgaven av Miljøkrim under «Nye lover og forskrifter».

nr. 669/2008, forordning (EF) nr. 308/2009, forordning (EU) nr. 413/2010, forordning (EU) nr. 664/2011, forordning (EU) nr. 135/2012 og forordning (EU) nr. 255/2013) om eksport av avfall gjelder som forskrift med de endringer og tillegg som følger av vedlegg XX, protokoll 1 til avtalen og avtalen for øvrig.»

Altså: EUs avfallstransportforordning 2006/1013/EF gjelder som norsk forskrift. I Lovdata fins det en lenke til forordningen.

Oppbygningen i avfallstransportforordningen...

Ved gjennomlesning av avfallstransportforordningen er det viktig å være seg bevisst dens oppbygning og system. Etter fortalen kommer avdeling I, som angir virkeområde i artikkel 1 og definisjoner i artikkel 2. Jeg kommer tilbake til noen definisjoner nedenfor. De påfølgende avdelingene gir regler om:

- Overføringer innenfor Fellesskapet, med eller uten transitt gjennom tredjestater (II)
- Overføringer utelukkende innenfor medlemsstater (III)
- Eksport fra Fellesskapet til tredjestater (IV)
- Import til Fellesskapet fra tredjestater (V)
- Transitt gjennom Fellesskapet fra og til tredjestater (VI)

Når det gjelder avfallseksport ut av Europa er det altså avdeling IV som kommer til anvendelse. Den er – i likhet med avdeling V om import – delt inn i et kapittel 1 om sluttbehandling og et kapittel 2 om gjenvinning. Gjenvinning vil si

enhver operasjon som fører til at avfall oppfyller et nyttig formål ved å erstatte andre materialer, jf. avfallstransportforordningen artikkel 2 nr. 6 jf. rammedirektiv for avfall 2008/98/EF artikkel 3 nr. 15.

Avfallstransportforordningen artikkel 2 viser til opphevet rammedirektiv 2006/12/EF. Det er derfor viktig å merke seg någjeldende rammedirektiv 2008/98/EF artikkel 41, hvorefter henvisninger til opphevede direktiver skal forstås som

All eksport av avfall ut av EU til sluttbehandling er forbudt og straffbart etter forurensningsloven

henvisninger til direktiv 2008/98/EF. (Direktiv 2008/98/EF bilag V inneholder et direktivspeil for direktivene 2006/12/EF og 2008/98/EF).

Det sentrale i gjenvinningsbegrepet er at avfall erstatter andre materialer ved at det f.eks. brukes i produksjon av nye gjenstander, slik at avfallet tar noen av de ellers nyproduserte komponentenes plass. Man kan bl.a. lage nye komfyrer med brytere og termostater fra kasserte komfyrer. De gamle komponentene må selvsagt testes, rengjøres mv. i produksjonen. Først når denne prosessen er helt slutført og

man har en ny, salgbar komfyr, slutter avfallsgjenstandene å være avfall, jf. rammedirektiv artikkel 6 om avfallsfasens opphør (som er ny, men som kodifiserer EU-domstolens rettspraksis på område). Sluttbehandling er i avfallstransportforordningen artikkel 2 nr. 4 jf. rammedirektiv for avfall 2008/98/EF artikkel 3 nr. 19 negativt definert til operasjoner som ikke er gjenvinning, herunder når operasjonen har som sekundær konsekvens gjenvinning av stoffer eller energitunyttelse. Det dreier seg altså for eksempel om destruksjon av avfall i et forbrenningsanlegg.

...og dens vedlegg. All eksport av avfall ut av EU til sluttbehandling er forbudt, jf. artikkel 34 nr. 1, og følgelig straffbart etter forurensningsloven § 79 annet ledd. Når det gjelder eksport av avfall til gjenvinning, retter forbudet i artikkel 36 seg mot eksport av bestemte avfallstyper til land som ikke er medlemmer av OECD, jf. artikkel 2 nr. 17. Dette gjelder særlig avfall oppført i forordningens vedlegg V. Man må derfor undersøke om det aktuelle avfallet går inn under noen av gruppene nevnt i vedlegg V, og også her er det viktig å følge oppbygningen, jf. vedleggets innledning:

«Dette vedlegg består av tre deler, der del 2 og 3 bare får anvendelse når del 1 ikke får anvendelse. Følgelig må det først undersøkes om avfallet er oppført i del 1 for å avgjøre om en særskilt type avfall er oppført i dette vedlegg,

Miljøgifter i EE-avfall sitter ofte i kretskort, men kan også finnes i plasten. På bildet vises et kretskort med kondensatorer.
Foto: Miljødirektoratet ved Arnstein Flatlandsmo.

og, dersom det ikke er det, om det er oppført i del 2, og, dersom det heller ikke er det, om det er oppført i del 3.

Del 1 er inndelt i to underdeler: Liste A inneholder avfall som er klassifisert som farlig avfall i henhold til artikkel 1 nr. 1 bokstav a) i Basel-konvensjonen, og som derfor omfattes av eksportforbudet, og liste B inneholder avfall som ikke omfattes av artikkel 1 nr. 1 bokstav a) i Basel-konvensjonen, og som derfor heller ikke omfattes av eksportforbudet.

Dersom en type avfall er oppført i del 1, må det derfor undersøkes om det er oppført i liste A eller i liste B. Bare i de tilfeller der en type avfall verken er oppført i liste A eller liste B i del 1, må det undersøkes om det enten er oppført på listen over farlige stoffer i del 2 (dvs. typer avfall merket med en stjerne) eller i del 3, og dersom dette er tilfellet, omfattes det av eksportforbudet.

Avfall oppført i liste B i del 1 eller avfall som er oppført som ufarlig avfall i del 2 (dvs. avfall som ikke er merket med en stjerne), omfattes av eksportforbudet dersom det er forurenset av andre materialer i et omfang som

- øker risikoen tilknyttet avfallet tilstrekkelig til at avfallet blir underlagt framgangsmåten med skriftlig forhåndsmelding og -samtykke, idet det tas hensyn til de farlige egenskapene i vedlegg III til direktiv 91/689/EØF, eller
- forhindrer at avfallet gjenvinnes på en

miljømessig forsvarlig måte.»

Det er med andre ord viktig at forurensningsmyndighetene ved anmeldelse eller tidlig i etterforskningen tar stilling til om avfallet går inn under eksempelvis «A1110 Brukte løsninger fra elektrolytisk utvinning og raffinering av kobber», «A2050 Asbestavfall (støv og fibrer)», «A3070 Avfall av fenoler, fenolforbindelser, herunder klorfenol i form av væsker eller slam», «B1200 Granulert slagg fra produksjon av jern

« Det er med andre ord viktig at forurensningsmyndighetene ved anmeldelse eller tidlig etterforskning tar stilling til hvilken kode avfallet tilhører

og stål» – alle i del I, eller om det går under del 2 eller del 3. Både myndighetene og bransjen har et forhold til disse kodene, fordi det er de som bestemmer eksportregime og som angis på eksporttillatelser.

En sak ØKOKRIM førte for Oslo tingrett våren 2013 (TOSLO-2012-199468) gjaldt gjenvinningseksport til Kina av gamle kassetv-er og -monitører, såkalte CRT-er (*Cathode Ray Tubes* – katodestrålerør), som inneholder to til fire kilo bly per stykk. Disse gikk inn under A1180

første alternativ, som omfatter «avfall eller skrap av elektriske og elektroniske apparater som inneholder komponenter som akkumulatorer og andre batterier som er oppført på liste A, kvikksølvbrytere, glass fra katodestrålerør og annet aktivert glass og PCB-kondensatorer». Gjenstandene var med andre ord såkalt EE-avfall, som i dette tilfellet inneholdt blyholdig «glass fra katodestrålerør». Blyet skal beskytte seeren mot stråling. Siden avfallet var på liste A i del I i vedlegg V til avfallsforordningen, var eksporten forbudt etter artikkel 36 nr. 1, idet Kina ikke er et OECD-land.

Avfall eller ikke avfall? Så langt alt vel, og den rettslige striden sto ikke om noe av det ovennevnte i saken fra i fjor vår. Tvistetemaet der var om de gamle tv-ene og monitørene i det hele tatt var avfall da de gikk på konteiner ut av Norge og EU. Definisjonen av «avfall» følger i henhold til forordningen artikkel 2 nr. 1 definisjonen i rammedirektivet 2008/98/EF for avfall artikkel 3 nr. 1:

«ethvert stoff eller enhver gjenstand, som innehaveren skiller seg av med eller akter eller er forpliktet til å skille seg av med»

EU-domstolens rettspraksis om avfallsdefinisjonen er rikholdig. Miljødirektoratet har utarbeidet en nyttig sammenstilling, som ble inntatt i juridisk utdrag i saken sammen med sentrale dommer. Det ble imidlertid ikke nødvendig å gå gjennom dette materialet, for ret-

Åpningen av én av seks kontainere med EE-avfall i forbindelse med en sak som gikk for Oslo tingrett våren 2013. Kontaineren inneholdt blyholdige CRT-skjermer. Foto: **Miljødirektoratet ved Arnstein Flatlandsmo.**

ten tok utgangspunkt i en veiledning (*Revised correspondents' guidelines No 1*) til avfallstransportforordningen. Innledningen lyder:

«Subject: Shipments of Waste Electrical and Electronic Equipment (WEEE)

I. These Correspondents' guidelines represent the common understanding of all Member States on how Regulation (EC) No 1013/2006 on shipments of waste (Waste Shipment Regulation – WSR) should be interpreted. The guidelines were agreed by the correspondents at a meeting on 14/15 June 2007 organised pursuant to Article 57 of Regulation (EC) No 1013/2006. They are not legally binding. The binding interpretation of Community law is the exclusive competence of the European Court of Justice. The guidelines apply from 12 July 2007 and should be reviewed at the latest five years from the above date and, if necessary, revised.»

I tingrettens dom heter det videre:

«Rådgiver Ida Bakke Husom i Klima- og forurensningsdirektoratet (nå Miljødirektoratet, min anm.) forklarte i retten at denne veilederen fra 2007 ble utarbeidet av en EU-komité med representanter fra alle EU-landene, samt fra Norge som EØS-land. Husom forklarte at veiledningen bygger på EU-domstolens rettspraksis. Hun tilbød seg å gå igjennom en rekke EU-dommer for å vise dette. Retten fant imidlertid at dette ikke var nødvendig, med mindre partene hadde innsigelser mot at veilederen bygger på EU-domstolens rettspraksis. Det hadde de ikke.

Når det står i innledningen at veilederen/ retningslinjene «are not legally binding», og viser til at tolkningen av forordningen tilligger EU-domstolen, kan dette etter rettens syn ikke bety annet enn at dersom EU-domstolen skulle treffe en avgjørelse på tvers av retningslinjene, så er det EU-domstolens avgjørelse som gjelder. Men som nevnt er det i vår sak ikke påberopt noen slike EU-dommer.»

« En anførsel om unnskyldelig rettsvillfarelse under henvisning til at regelverket var vanskelig tilgjengelig førte heller ikke frem

Retten hadde gitt samtykke til at Husom var til stede under forhandlingene f r hun selv ga forklaring, slik at hun i sitt vitnemål kunne knytte retningslinjenes kriterier til det som hadde kommet frem om tv-ene og monitorennes beska enhet under bevisførselen. Dette bidro på en god måte til sakens opplysning, ikke minst av dens rettslige sider.

Tingretten gjorde den samme vurderingen i dommen og kom til at gjenstandene «klart» var omfattet av eksportforbudet. Det blir for omfattende å gå gjennom vurderingene her, og hver sak og ulike gjenstander må uansett

vurderes for seg. Jeg viser til dommen, som er tilgjengelig på Lovdata.

Usikkert endelikt. Tiltalte gjorde gjelden- de en anførsel som nok kan tenkes å komme i andre saker også, i hvert fall når det gjelder straffutmålingen: Eksporten var i et overordnet perspektiv et miljøvennlig alternativ til produksjon av helt nye tv-er. Til dette uttalte tingretten:

«Tiltalte har anført at eksporten av det brukte utstyret til gjenbruk i Kina har vært en miljøvennlig virksomhet ved at bl.a. de blyholdige CRT-monitorene ble brukt til nye TV-apparater, slik at man slapp å lage nye CRT-skjermer i Kina. Til dette bemerkes for det første at de nye TV-apparatene i følge HKCs (gjenvinningsfabrikken i Kina, min anm.) erklæring ble solgt til Asia, Afrika og Sør-Amerika, til en uvisst endelikt der. Videre er det ikke gitt at HKC ville sett seg tjent med å fabrikkere nye TV-apparater uten tiltaltes brukte CRT-skjermer – at det også kanskje ikke ville vært regningssvarende å lage nye CRT-skjermer til bruk i nye TV-apparater.»

En anførsel om unnskyldelig rettsvillfarelse under henvisning til at regelverket var vanskelig tilgjengelig førte heller ikke frem, særlig fordi tiltalte ikke hadde søkt veiledning hos relevante myndigheter (Statens forurensningstilsyn, nå Miljødirektoratet), jf. blant annet Rt. 1992 s. 8 og Rt. 1992 s. 564.

Domfeltes anke til lagmannsretten ble nektet fremmet, og anke videre til Høyesterett ble forkastet (HR-2013-2350-U).

Tekst: advokat **Lars E. Skotvedt**, Føyen Advokatfirma DA
// lars.e.skotvedt@foyen.no

Håndhevelsen av brudd på arbeidstidsbestemmelsene

– Grunn til bekymring?

Det settes stadig søkelys på virksomheters brudd på arbeidstidsbestemmelsene. Det gjelder både private og offentlige virksomheter. Arbeidstilsynet har gjennomført et stort antall uanmeldte og anmeldte tilsyn, og disse har i noen tilfeller resultert i utstedelse av forelegg. I denne artikkelen ser vi på håndhevelsen og reaksjonsmønsteret ved brudd på arbeidstidsreglene. Vi mener praksisen avdekker bekymringsfulle tendenser.

Arbeidsmiljølovens¹ kapittel 19 straffer overtredelser av arbeidsmiljøloven eller pålegg gitt i eller i medhold av loven og tilhørende forskrifter mv., jf. aml. § 19-1. Straffesanksjonene er bøter og/eller fengsel i inntil tre måneder, eller inntil to år ved særdeles skjerpende omstendigheter.

Straffeansvaret er knyttet til rollen som innehaver av en virksomhet, arbeidsgiver eller den som leder virksomheten i arbeidsgiverens sted. Virksomheten kan idømmes straffeansvar etter straffelovens §§ 48 a og 48 b, jf. aml. § 19-3.

Skyldkravet er forsett eller uaktsomhet. Hvorvidt det straffbare forholdet er begått forsettlig eller uaktsomt, har først og fremst betydning for straffutmålingen, men vil også kunne få betydning for om aml. § 19-1 (2), som gir høyere straff ved særlig skjerpende omstendigheter, får anvendelse.

I saker om overtredelse av arbeidstidsbestemmelsene er bøtestraff den vanligste reaksjonsformen. Følgende forarbeidsuttalelse er retningsgivende for praksisen ved utmåling av forelegg:

«Straffen må søkes utmålt på en slik måte

« Bøter mot foretak skal i utgangspunktet ikke utmåles lavere enn 50 000 kroner

at den så vidt mulig vil virke avskrekkende og normdannende for fremtiden. For foretak med solid økonomi bør dette hensynet etter omstendighetene lede til høye bøter, slik man har sett det i praksis. Departementet mener

at bøtenivået for foretaksstraff generelt sett bør ligge vesentlig høyere enn bøtenivået for personlig ansvarlige for samme overtredelse.»²

Høyesterett har fulgt opp uttalelsen og gitt uttrykk for en skjerpet holdning. Særlig er Rt. 2001 s. 110 tatt til inntekt for en slik holdning.

I tillegg har ØKOKRIM utarbeidet retningslinjer for reaksjonsfastsettelsen i arbeidsmiljø saker. Her heter det at bøter mot foretak i utgangspunktet ikke skal utmåles lavere enn 50 000 kroner. Ved *særlig skjerpende omstendigheter* skal bøtene ikke være lavere enn 100 000 kroner. For særlig store selskaper bør bøter opp mot og over 1 million kroner vurderes.

Dette underbygger en skjerpet holdning til bøtenivået ved illeggelse av foretaksstraff for overtredelse av arbeidsmiljøloven generelt, herunder også overtredelser av arbeidstidsbestemmelsene.

Noter

1. Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. av 17. juni 2005 nr. 62. Forkortes «aml.».
2. Ot.prp. nr. 27 (1990–91), kap. 8.5, s. 34.
3. Frostating lagmannsretts dom av 24. juni 1996 (RG-1996-1143).

Brudd på arbeidstidsreglene. Eksempler fra Arbeidstilsynets praksis:

- I 2012 foretok Arbeidstilsynet uanmeldt tilsyn hos produsentselskapet bak TV-serien *Lilyhammer*. Tilsynet avdekket følgende:
 - Samtlige kontrollerte arbeidstakere hadde arbeidet utover rammene for daglig arbeidstid.
 - Arbeidstakere arbeidet 15–17 timer om dagen og 60–70 timer per uke. Det høyeste timetallet i løpet av én uke var 79 timer.
 - Systemet for registrering og kontroll av arbeidstid var mangelfullt.
 - Det forekom brudd på bestemmelser om sammenhengende arbeidsfri per dag og uke.
 - Enkelte arbeidstakere hadde arbeidet mer enn 300 timer overtid (på seks måneder).
 - Ingen av arbeidstakerne hadde fått utbetalt overtidsgodtgjørelse.

Det var også flere avvik fra lovens krav til et fullt forsvarlig arbeidsmiljø, blant annet når det gjaldt HMS-systemet, kontrollrutiner og opplæring. Reaksjonen var utstedelse av pålegg.

- Arbeidstilsynet gjennomførte i 2012 tilsyn med 14 avdelinger og underetater i Oslo kommune. Stikkprøver avdekket:
 - 31 tilfeller hvor ukesgrensen for tillatt arbeidstid var overskredet. I det groveste tilfellet ble det arbeidet 36 timer overtid.
 - 20 tilfeller hvor fireukersgrensen for tillatt overtid var overskredet. I det groveste tilfellet ble det arbeidet 75 timer overtid.

Arbeidstilsynet ga pålegg om å innføre et tidsregistreringssystem for alle kommunens ansatte. Politianmeldelse ble ikke aktuelt.

- Ved et tilsyn hos Oslo Universitetssy-

Det er lite rettspraksis som er relevant i forbindelse med overtredelser av arbeidstidskapitlet

kehus (OUS) ble det konstatert 9386 brudd på arbeidsmiljøloven første kvartal i 2011. Dette representerte 194 137 overtidstimer, fordelt på 2043 ansatte. Arbeidstilsynet konkluderte i tilsynsrapporten med at de utbedringstiltakene som tilsynet hadde foreslått for blant annet å avdekke og forebygge brudd på overtidsreglene, måtte få tid til å bli implementert og virke. Det ble ikke utstedt pålegg, og forholdet ble heller ikke politianmeldt.

Eksempler fra påtalemyndighetens praksis:

- Trondheim kommune ble ilagt en bot på 200 000 kroner for omfattende brudd på overtidsreglene ved at 3058 ansatte brøt loven i 2011 og 3751 ansatte brøt loven i 2010.
- Sykehuset Østfold hadde i 2011 et tilsyn hvor det ble utført kontroll med 19 utvalgte arbeidstakere, av totalt 4900 ansatte. Kontrollen avdekket følgende:
 - Samtlige arbeidet doble vakter med sammenhengende arbeidstid på inntil 19 timer per døgn og inntil 85,5 timer per uke. Dette forekom relativt ofte.
 - Det forekom brudd på reglene om minste døgnhvile – aml. § 10-8 (1).
 - Det forekom brudd på reglene om minste ukehvile – aml. § 10-8 (2).
 - I det groveste tilfellet arbeidet en ansatt 14 dager i strekk med en arbeidstid på 84,5 og 77 timer per uke.

Påtalemyndigheten reagerte med å utstede

et forelegg på 500 000 kroner, men forelegget ble ikke vedtatt. Saken ble sendt til Fredrikstad tingrett for behandling, men ble trukket av påtalemyndigheten i 2014.

- Et elektroselskap ble i 2008 ilagt et forelegg på 40 000 kroner på følgende grunnlag:
 - To arbeidstakere hadde på fem uker arbeidet henholdsvis 90,5 og 99,5 timer overtid.
 - Det var flere brudd på døgnhvilebestemmelsen.
 - Det var flere brudd på ukehvilebestemmelsen.
- I 2007 ble et skipsverft ilagt et forelegg på 4 millioner kroner på følgende bakgrunn:
 - Det hadde unnlat å søke om dispensasjon til å fravike arbeidstidsbestemmelsene for inntil 58 ukrainske arbeidstakere. De arbeidet seksdagersuker og/eller inntil 18 timer i døgnet og/eller inntil 74,5 timer per uke.
 - Det forekom en rekke overtredelser av HMS-reglene og internkontrollforskriften, noe som innebar fare for at risikofaktorer ikke ble identifisert. Det ble vurdert at det var fare for liv eller helse.

- I 2012/2013 ble to privatdrevne sykehjem ilagt forelegg på henholdsvis 150 000 og 700 000 kroner for brudd på arbeidstidsbestemmelsene. I det første tilfellet hadde seks innleide arbeidstakere i en periode på seks måneder arbeidet 990 timer ulovlig overtid. Det var

registrert 95 brudd på maksimal tillatt arbeidstid per dag (13 timer), 5 brudd på tillatt overtid over en fireukersperiode (25 timer), 143 brudd på døgnhvilebestemmelsen og 19 brudd på ukehvilebestemmelsen. I det andre tilfellet var det registrert cirka 300 brudd på arbeidstidsbestemmelsene, herunder cirka 150 brudd på overtidsreglene og cirka 150 brudd på ukehvilebestemmelsen.

- Akershus Universitetssykehus (Ahus) ble ilagt et forelegg på 120 000 kroner i 2001 og på 100 000 kroner i 2002. I begge tilfellene var det betydelige overtredelser av overtidsbestemmelsene. I det groveste tilfellet dreide det seg om 907 timer overtid utover en dispensasjon gitt fra Arbeidstilsynet i løpet av seks måneder.

Eksempler fra domstolenes praksis: Det er lite rettspraksis som er relevant i forbindelse med overtredelser av arbeidstidskapitlet. Sykehuset Østfold ble i Fredrikstad tingrett i 2001 idømt en bot på 100 000 kroner fordi ni sykepleiere hadde arbeidet totalt 2100 timer mer enn tillatt på ett år. 31 personer hadde arbeidet drøyt 1000 timer mer enn tillatt i løpet av seks måneder.

I 1996³ ble et mekanisk verksted ilagt en foretaksbot på 15 000 kroner fordi to ansatte hadde arbeidet henholdsvis 40 og 49 timer overtid over en periode på to uker. Retten uttalte at allmennpreventive og individualpreventive hensyn veide tungt, selv om overtredelsene ikke var av alvorlig karakter.

I en dom fra Sunnmøre herredsrett fra 1995 ble et mekanisk verksted domfelt for å ha latt to ansatte arbeide cirka 90 timer overtid i løpet av to uker. Retten bemerket at «overtredelsene ikke [var] særlig graverende». Verkstedet ble idømt en bot på 3 000 kroner.

Hvilke konklusjoner kan vi trekke ut av Arbeidstilsynets praksis? En reaksjonsanalyse av praksisen i disse sakene gir flere spørsmål enn svar. To tendenser kan imidlertid trekkes frem:

- Både Arbeidstilsynets påleggs- og anmeldelsespraksis og påtalemyndighetens reaksjoner er ulike for offentlige og private virksomheter.
- Like saker behandles ulikt både innenfor det offentlige og det private.

I vår undersøkelse har det særlig vært fokus på helsesektoren. Selv om ingen saker er helt like, ser det ut til at offentlige foretak oftere slipper billigere unna enn private aktører. Arbeidstilsynet gir ofte bare generelle merknader om at foreslåtte tiltak må bli implementert, og om at de må få tid til å virke. Store offentlige virksomheter gis en «ny sjanse», en advarsel. Private helseforetak har ikke fått den muligheten. Tvert i mot gis de pålegg om retting, og

«Målt i antall brudd skulle det ikke være noe grunnlag for å forskjellsbehandle i favør av offentlige foretak, tvert i mot

forholdet anmeldes. Det finnes flere eksempler på at offentlige helseforetak har gjort seg «skyldige» i et mange ganger høyere antall arbeidstidsbrudd enn de private foretakene, der de private har fått svært høye bøter, mens det offentlige ikke en gang har fått pålegg.

Det er ingen forskjell på de regulatoriske arbeidstidsregimene til de offentlige og private helseforetakene. For begge er det slik at ett faktisk, konkret brudd på én bestemmelse i arbeidsmiljølovens kapittel 10 også gjerne re-

presenterer brudd på andre bestemmelser. For eksempel vil en overtredelse av tillatt maksimal arbeidstid på én dag også kunne innebære overtredelse av bestemmelsene om alminnelig arbeidstid, tillatt overtid og pålagt minste døgnhviletid. Gjentatte overtredelser kan i sin tur skape ringvirkninger ved at de innebærer overtredelse av bestemmelsene om maksimalt tillatt ukentlig overtid og overtid over en fireukersperiode samt reglene om minste sammenhengende ukehvile. Sakene kan derfor kvantitativt fremstå som massive i antall brudd. Særlig de offentlige helseforetakene har i flere tilfeller svært høye tall.

Målt i antall brudd skulle det ikke være noe grunnlag for å forskjellsbehandle i favør av offentlige foretak, tvert i mot.

Heller ikke forarbeidenes markering av at bøkene skal virke «avskrekkende og normdannende for fremtiden», eller at «foretak med solid økonomi» må tåle høyere bøter, bør kunne forsvare at offentlige helseforetak slipper billigere unna Arbeidstilsynets og påtalemyndighetens søkelys. Slik offentlige helseforetak i dag er organisert, som egne rettssubjekter som også har et økonomisk formål, med en profesjonalisert struktur og stor omsetning, er det liten prinsipiell forskjell mellom disse og et privat aksjeselskap som selger helsetjenester. Et privat helseforetak yter dessuten gjerne sine tjenester på det offentliges vegne, finansiert av det offentlige etter anbud.

Bruddene skjer dessuten som en følge av de samme fenomenene enten de skjer i et offentlig eller privat helseforetak: dårlig ledelsesstyring, et stramt arbeidsmarked og – som noen vil hevde – lite fleksible arbeidstidsregler.

Det er derfor grunnlag for bekymring for håndhevelsespraksisen – både hos Arbeidstilsynet og hos påtalemyndigheten.

Tekst: seniorinspektør **Magne Kristensen**, Arbeidstilsynet / Foto: **Shutterstock**
// magne.kristensen@arbeidstilsynet.no

Arbeidsmiljøkriminalitet i fiskerinæringen

Fiskerinæringen er en bransje hvor det forekommer arbeidsmiljøkriminalitet. Det siste året har ord som «verstinger» og «cowboykultur» blitt brukt i forbindelse med enkeltsaker.

Brudd på arbeidsmiljøloven. De siste årene har det vært flere medieoppslag om alvorlige brudd på arbeidsmiljølovens bestemmelser i fiskeribransjen. I mai 2013 ble det påvist brudd på arbeidsmiljøloven hos hele 41 av 43 undersøkte fiskemottak i forbindelse med tilsyn i Lofoten og Vesterålen.

Arbeidstilsynets tilsynsleder i Nord-Norge, Johan Furebotten, sa til NRK i mars i år at enkelte av aktørene i fiskeindustrien er blant verstingene når det gjelder behandlingen av utenlandske arbeidere.

Arbeidsminister Robert Eriksson har signalisert til alle som driver i fiskerinæringen, at de må holde seg til de lover og regler som gjelder i norsk arbeidsliv. Det han kaller en cowboykultur, er ifølge statsråden ikke ønskelig uansett sektor. Det er uakseptabelt at bransjen bryter spillereglene som gjelder i norsk arbeidsliv, slo Eriksson fast overfor NRK i mars i år.

Arbeidstilsynet har avdekket ulike brudd på arbeidsmiljøloven. Kontrakts- og oppsigelsesvernet brytes ved at ansatte kun benyttes til enkeltoppdrag og deretter settes på gata, før nye hentes inn ved neste oppdrag. Enkelte som krever rettighetene sine, må slutte på dagen. Bruk av vold, trusler og seksuell trakassering synes å bli mer utbredt.

Disse utenlandske arbeidstakerne får vanligvis mindre lønn enn det som er vanlig i næringen, eller det norske arbeidstakere på samme

arbeidsplass får. Noen får ikke lønn overhodet og må selv kreve lønnen sin utbetalt, ofte etter at de er sendt tilbake til hjemlandet. Dette dreier seg gjerne om ressursvake personer, og det er grunn til å tro at de aldri får den lønnen de har krav på.

Grove brudd på arbeidstidsbestemmelsene forekommer, særlig når det gjelder sesongarbeid. Arbeid utover vanlig arbeidstid kompenseres gjerne ikke som overtidsarbeid, og det er avdekket tilfeller hvor ansatte må godta ikke å registrere arbeidstid utover ordinær tid. Doble arbeidskontrakter hos samme arbeidsgiver er også brukt som en metode for å unngå

skrevet. Mange kan være mangelfullt forsikret, og uhell og ulykker meldes trolig ikke til norske myndigheter.

En del av arbeidstakerne tilbys ulovlige, farlige og til dels også uverdige boforhold.

Regelverk omgås. En relativt ny trend er at det etableres selskaper i lavkostland der norske eiere eller mellommenn formidler arbeidskraft til fiskerinæringen, for eksempel fra Polen eller et av de baltiske landene. Dette kan gjøres på forskjellige måter. Selskapene kan ha egne ansatte som de leier ut til norske virksomheter, eller de kan formidle arbeidere til norske bedrifter. Noen kjøper opp produksjonen i norske bedrifter og styrer den fra utlandet. Det vil si at de kjøper råstoff fra norske bedrifter, leier produksjonslokaler og viderefører sjømaten ved hjelp av egne ansatte og selger deretter sjømaten tilbake til den norske bedriften.

Mange av disse virksomhetene opptrer som om norsk regelverk ikke gjelder for dem, og de omgår dermed en rekke norske lover og forskrifter. Erfaringer fra andre næringer tilsier at det forekommer utnyttning ved utleie av arbeidstakere. Kontraktsforholdene er dårligere enn det det norske regelverket tilsier, og lønnen er lavere, arbeidstiden lite regulert og boforholdene dårlige.

Det er spesielt vanskelig å få frem informasjon om de faktiske forholdene i de utenlandske

«Mange virksomheter opptrer som om norsk regelverk ikke gjelder for dem, og de omgår dermed en rekke norske lover og forskrifter»

overtidsbetaling. De sikkerhetsmessige forholdene kan være dårlige, enten det gjelder manglende verneutstyr, usikrede maskiner, lange arbeidsøkter, dårlig opplæring eller språkproblemer. Sistnevnte øker risikoen for ulykker fordi de ansatte ikke forstår hva som blir sagt og

Noter

1. International Organization for Migration (IOM).
2. I oversettelsen kalles rapporten «Studie av situasjonen og forslag til styrking av potensialet for bekjempelse av menneskehandel i Kaliningrad fylke» (2006).

virksomhetene. Det mistenkes at de ansatte er instruert til å unngå kontakt med myndighetene eller instruert om hva de skal svare på spørsmål fra Arbeidstilsynet. Dokumentasjon som Arbeidstilsynet etterspør og som sendes fra hjemlandet, mistenkes for å være fingert.

Utenlandske selskaper etablerer seg dessuten i Norge for kortere eller lengre perioder. Mange av disse synes ikke å forholde seg til norske krav til utstasjonering og tjenesteyting. Når de returnerer til hjemlandet, står norske myndigheter uten mulighet til å håndtere avvikene. Flere norskregistrerte utenlandske foretak konstrueres tilsynelatende kun med hensikt å omgå regelverket.

Det finnes også en utvikling der personer oppretter en virksomhet som legges ned ved endt oppdrag. En ny virksomhet opprettes til neste oppdrag. Dette gjør det vanskeligere for myndighetene å følge opp og for arbeidstakerne å forfølge egne krav på lønn og feriepenger. Komplekse selskapsstrukturer vanskeliggjør kontrollarbeidet fordi det er krevende å få oversikt over hvem som er ansvarlig, og hvem som er ansatt, i det enkelte selskapet.

De useriøse virksomhetene er etter Arbeidstilsynets erfaring meget tilpasningsdyktige. De kan operere i gråsonen av regelverket eller ganske papirløst, og det kan derfor være vanskelig for tilsynet å nå dem.

Tilsynsbehovet. Utviklingen er bekymringsfull. Utnyttelsen av arbeidstakere er blitt mer organisert. Enkeltpersoner og grupper tjener store summer på å utnytte andres vanskelige situasjon. Med et svakt europeisk arbeidsmarked og stadig større press på lønnsomhet og behov for «kreative» løsninger er det grunn til å følge nøye med på utviklingen og arbeidssituasjonen i fiskerinæringen.

I fiskerinæringen har man gjennom flere år sett et økende antall utenlandske arbeidstakere. Tidligere var det svenske og finske arbeidstakere som ble leid inn, og de var ansatt på samme vilkår som de norske arbeidstakerne.

I dag har Arbeidstilsynet registrert at næringen ansetter arbeidere fra Russland og flere av de østeuropeiske landene samt asylsøkere fra forskjellige land. Felles for disse menneskene er at de kommer fra land hvor lønns- og arbeidsvilkårene er langt dårligere enn i Norge.

Arbeidstilsynet skal gjennom tilsyn, informasjon og ulike samarbeidstiltak påse at arbeidsforholdene er i tråd med arbeidsmiljøloven, utlendingsloven og de vedtak som gjøres om allmenngjøring av tariffavtaler. Uanmeldte tilsyn er hovedregelen, slik at det blir vanskeligere for virksomheten å skjule de reelle forholdene.

Tilsyn viser at forholdene for ansatte i etablerte norske virksomheter normalt er innenfor normene, men også her er det registrert alvorlige avvik. Det fremstår som nødvendig å opprettholde et tilstrekkelig antall kontroller for å forhindre en negativ utvikling.

Internasjonal menneskehandel. Ifølge FNs kontor for narkotika og kriminalitet (UNODC) er det dokumentert utstrakt bruk av menn og barn som slavearbeidere på fiskefartøy over hele verden. Særlig alvorlig er situasjonen i Sørøst-Asia og i Vest-Afrika.

Det kan ikke utelukkes at fisk fra slike fartøy også havner på norske bord. I Europa er det særlig russiske fiskefartøy som er åsted for denne typen kriminalitet, og ofrene har kommet fra Hviterussland, Russland og Ukraina. Det er også dokumentert liknende tilfeller i Storbritannia og Irland.

Selve rekrutteringsprosessen varierer fra region til region. I Asia har man sett rene kidnappinger, tilfeller av doping eller at folk har blitt lurt med et løfte om en annen type arbeid. Ofrene har blitt fratatt reisedokumenter og låst inne i varebiler eller lagerlokaler for så å bli solgt til fiskefartøy.

Det er ikke uvanlig at ofrene har arbeidet på fartøyene i inntil to eller tre år uten å gå i land. Det er også registrert tilfeller hvor de har blitt solgt fra ett fiskefartøy til et annet på det

åpne hav, eller hvor de har blitt drept og kastet over bord når de ikke lenger kunne brukes som arbeidskraft.

Utnyttelsen skjer også innenfor fiskeforedlingsindustrien. Allerede i 2006 skrev den internasjonale organisasjonen for migrasjon¹ en rapport om utnyttelse av en gruppe fiskere om bord på et russisk fiskefartøy og innenfor norsk fiskeforedlingsindustri.²

Samarbeid. Arbeidet mot sosial dumping står i fokus hos flere myndigheter. For å få bedre effekt av arbeidet er det etablert et praktisk samarbeid mellom ulike myndigheter.

« Det er ofte vanskelig å avgjøre hvor grensen går mellom menneskehandel og tvangsarbeid på den ene siden og sosial dumping på den andre

Et godt eksempel på dette er det tverretatlige samarbeidet gjennom Fiskeriforvaltningens analysenettverk (FFA). FFA består av Arbeidstilsynet, Fiskeridirektoratet, Kystvakten, Kystverket, politiet, Toll- og avgiftsdirektoratet og Skattedirektoratet.

Det er ofte vanskelig å avgjøre hvor grensen går mellom menneskehandel og tvangsarbeid på den ene siden og sosial dumping på den andre. Det er en av årsakene til at Koordineringsenheten for ofre for menneskehandel (KOM) ble etablert. KOM er et samarbeidsorgan som skal bedre samordningen mellom myndigheter og organisasjoner.

Menneskehandel, herunder tvangsarbeid, og sosial dumping er internasjonale utfordringer. For å motvirke disse kriminelle handlingene må det arbeides for bedre internasjonalt samarbeid om å ta de som står bak.

Tekst/foto: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM
// kenneth.didriksen@politiet.no

De ukjente kunsttyveriene

Ordet kunsttyveri får nok veldig mange til å tenke på Skrik, Madonna og det som skjedde på Munchmuseet i august 2004. Den massive mediedekningen rundt hendelsen har nok langt på vei definert for allmennheten hva denne typen kriminalitet dreier seg om.

Hollywood har også gjort dette til noe spektakulært, med filmer som *Entrapment* med Sean Connery og *The Thomas Crown Affair* med Pierce Brosnan. Ingen skades, det er spennende og romantisk, og skuespillerne opptre ofte i en Robin Hood-rolle i en kamp mellom de gode og de onde.

Statistikk fra politiets registre forteller imidlertid om en annen virkelighet. De siste ti årene er over 600 malerier meldt stjålet eller forsvunnet på annen måte. Gjennomgående er kunstverkene, som oftest malerier, stjålet sammen med mange andre gjenstander i boliginnbrudd. Men også andre trender bekreftes. Kunsten er verdimessig enkel å omsette uten å skape blest om salget, og tyveriene har i stor grad flyttet seg fra offentlige museer til kirker og private samlinger. Her er for så vidt Norge med i en utvikling som også har preget kunsttyverier i Europa de siste årene.

Disse over 600 maleriene blir sjelden eller aldri omtalt i pressen og er derfor ikke allment kjent. De representer likefullt et tap for eieren, enten økonomisk eller følelsesmessig.

I de fleste tilfeller er det etterspørselen og muligheten for videresalg som genererer et kunsttyveri. Svært få tilfeller handler om at tyven selv vil ha det stjålne maleriet på veggen, men ønsker derimot et objekt som lett kan omsettes og vanskelig kan spores. Ved et eventuelt

videresalg av stjålne kunstobjekter vil også de som involverer seg i slike «røverkjøp», kunne bli funnet skyldige i heleri. Det er derfor gunstig for den illegale omsetningen at maleriet er uregistrert og at man kan vise til en konstruert hvit historikk (*proveniens*) som det er vanskelig å etterprøve.

Mangel på beskrivelse. Hvis vi går tilbake til tallene i statistikken, viser det seg nemlig tydelig at svært få av de stjålne kunstverkene er registrert med foto og/eller beskrivelse. Det gjør det veldig vanskelig å finne dem igjen, og de fleste av de 600 kunstverkene vil etter all sannsynlighet forbli stjålne og sannsynligvis også omsatt illegalt.

Til sammenlikning er det å finne igjen en stjålet bil med registrerings- og chassisnummer, eller en båtmotor med typebetegnelse og unikt serienummer, et langt enklere utgangspunkt enn å se etter et «maleri med en båt og noen fjell i bakgrunnen».

Publikum kan selv, på en enkel måte, bidra til at ens egne kunstgjenstander blir mindre attraktive å stjele, lettere å etterlyse og vanskeligere å omsette illegalt. En anmeldelse med en god beskrivelse, og aller helst foto, kan publiseres både nasjonalt og internasjonalt i politisystemet som en konkret etterlysning.

Også internasjonalt ser vi at politiet anbefaler

faler som første bud å ha en inventarliste med foto og beskrivelse når det gjelder sikring av kunstsaker. Det gjelder både for privatpersoner og arbeidsplasser. Dokumentasjonen trenger ikke være avansert, mobilbilder og en kort tekst om hvert kunstverk vil kunne utgjøre forskjellen på om et kunstverk er tapt for alltid eller ikke.

**Les mer om registreringssystemet
Object ID i Miljøkrim 3#2013.**

Miljøkrim har over en lengre periode satt søkelys på politiets arbeid mot miljøkriminalitet, herunder rollene som miljøkoordinator og miljøkontakt. Debatten startet sommeren 2011 (2#2011), og ble tatt opp igjen blant annet i disse nummerne: 3#2011, 1#2012, 3#2013.

POD-evaluering

Miljøkriminalitet organisert utenfor linjen

Arbeidet mot miljøkriminalitet er organisert som en parallellorganisasjon ved siden av den normale organiseringen som gjelder for alle de andre kriminalitetsområdene. Det er et av de viktigste funnene en gruppe nedsatt av Politidirektoratet gjorde i en evaluering av miljøkoordinatorrollen i 2013.

I tildelingsbrevet for 2013 skrev Justis- og beredskapsdepartementet: «JD ønsker en evaluering av miljøkoordinatorrollen». Politidirektoratet satte ned en gruppe hvor Bertil Nordstrøm fra Analyseavdelingen var evaluator, og Jarl Martin Pedersen, Seksjon for forebygging og kriminalitetsbekjempelse, foretok intervjuer og bidro til analysen. De ble støttet av en arbeidsgruppe bestående av:

- daværende miljøkoordinator Steinar Sunde (Agder politidistrikt)
- tidligere miljøkoordinator Nils Roger Duna (Nord-Trøndelag politidistrikt)
- teamleder ved ØKOKRIM Tarjei Istad
- tidligere nasjonal miljøkoordinator Reene Nilsen (nå ved PHS)

Foruten en gjennomgang av Miljørundskrivet 2008/08 og annen sentral dokumentasjon utgjorde intervjuer av 18 personer en viktig informasjonskilde for evalueringen. De intervjuede var:

- 9 miljøkoordinatorer
- 2 miljøkontakter
- 5 ledere i distrikt og særorgan
- 2 jurister

Manglende ledelse. Et viktig funn i evalueringen er at arbeidet mot miljøkriminalitet er organisert utenfor den ordinære ledelseslinja i de fleste politidistriktene, slik at dette området kommer på siden av andre kriminalitetsområder som har forankring gjennom ledelsen helt opp til politimesternivå. I rapporten heter det:

«Nasjonal miljøkoordinator har direktekontakt med miljøkoordinatorene for, som rundskrivet sier, å «samordne politiinnsatsen på tvers av etats-, politidistrikt- og fylkesgrenser». Miljøkoordinatorene har i sin tur direktekontakt med miljøkontaktene.»

Evalueringens funn om miljøkoordinatorene viser hvor sårbart det blir:

«Det vil være utfordrende å finne en person som besitter kompetanse som dekker alle ansvarsområdene. Det er også krevende å være i en rolle som er tildelt et hovedansvar uten å ha myndighet til å fatte nødvendige beslutninger. Miljøkoordinatorens gjennomføringsevne vil under slike forhold være avhengig av politimesterens interesse for saksområdet og dennes delegering av myndighet. Selv en miljøkoordinator med «status» i egen organisasjon og med velutviklet evne til å skaffe seg en «maktbase»

« Evalueringen finner ikke spor av at miljøspørsmålene har vært tema for diskusjon i den sentrale styringsdialogen mellom Politidirektoratet og politidistriktene

på grunnlag av kompetanse eller liknende, vil ha problemer med å oppnå nok påvirkningskraft.»

Personavhengig og tilfeldig. I forlengelsen av dette finner evalueringen at fylkesmiljøforumet og miljøkontaktordningen fungerer ulikt i distriktene. Det hele blir veldig personavhengig, slik det påpekes under mulige ulemper ved koordinatorordningen:

«Den enkelte miljøkoordinatorers mulighet til å påvirke og fylle rollen er helt avhengig av vedkommendes personlige kompetanse, personlige egenskaper og politimesternes personlige preferanser.»

Kommer miljø inn i linjen nå? Dette gjenspeiler seg i at kun et par politidistrikter har lokale mål innenfor dette området, og det finnes ingen sentrale mål.

Evalueringen finner ikke spor av at miljøspørsmålene har vært tema for diskusjon i den sentrale styringsdialogen mellom Politidirektoratet og politidistriktene.

Da evalueringsrapporten ble lagt ut på politiets intranett 23. mai i år, het det under punktet oppfølging:

«Politidirektoratet arbeider med flere initiativ som skal forbedre miljøkoordinatorfunksjonen. En strukturreform skal bidra til mer robust fagmiljø gjennom økonomi- og miljøteam. En kvalitetsreform, der styring og ledelse i politiet er en viktig del, vil også omfatte styring og ledelse av dette fagfeltet.»

Miljøkoordinatorrollen

Det skal være en miljøkoordinator i hvert politidistrikt. Miljøkoordinatoren skal være politimesterens nærmeste rådgiver i miljøspørsmål, og blant annet delta i distriktets planprosesser relatert til miljø og sjøtjeneste. Hvert politidistrikt bør også ha en påtalejurist med ansvar for miljøkriminalitet.

Det skal være en miljøkontakt på hver driftsenhet i politidistriktet som også fungerer som kontaktledd for miljøkoordinator ut på driftsenhetsnivå (lensmannskontor, politistasjoner og så videre).

ØKOKRIM ivaretar funksjonen som nasjonal miljøkoordinator som skal være det faglige kontaktleddet mellom politidistriktene og overordnet myndighet.

(Politidirektoratets rundskriv 2008/008)

Tekst: politiinspektør / gruppeleder Miljø **Filippo Bassini**, Politiet i Stockholm
// Foto: **Svensk politi**

Miljøkriminalitet omfatter mange ulike områder, alt fra jakt og fiske til forurensning fra fartøy. Det består i å forurense jord, luft eller vann eller på annen måte påvirke miljøet slik at dyr, planter og menneskers helse kan ta skade. I denne artikkelen kan du lese om hvordan politiet i Sverige håndterer dette.

Miljøkriminalitet i Sverige – omfang og organisering

I Sverige finnes en egen lov som regulerer all håndtering, lovbrudd, forvaltning og de ulike myndigheters arbeid på miljøområdet. Loven heter *miljøloven* og er fra 1999. Da innførte regjeringen og riksdagen i Sverige en felles lovgivning for miljøfeltet basert på tjue forskjellige lover, og miljøloven ble til.

I Miljølovens 29. kapittel finner vi straffebestemmelsene samt tolv paragrafer som angir lovbrudd og regulerer politiets arbeid innenfor miljøkriminalitetsbekjempelsen i Sverige. I 2013 ble det anmeldt 5 300 brudd på miljøloven i Sverige. Det er en nedgang på seks prosent sammenlignet med året før. De vanligste anmeldelsene og påtalte brudd på miljøloven er miljølovbrudd, ulovlig miljøvirksomhet (tillatelse for en viss type virksomhet mangler eller vilkårene i tillatelsen oppfylles ikke) samt forspøling. De fleste mistenkte er middelaldrende menn, og de avdekkede lovbruddene skjer oftest i næringsvirksomhet. 200 personer ble tiltalt for miljøkriminalitet i 2013, og de fleste som ble dømt, fikk bøter. Et foretak kan også straffes for miljøkriminalitet, gjennom en såkalt *foretaksbot*. Da straffes foretaket som juridisk person.

Myndigheter som ofte anmelder miljøkriminalitet. Alle virksomheter som anses å utgjøre en risiko for miljøet, trenger tillatelse

fra en tilsynsmyndighet. I tillatelsen stilles en rekke krav som virksomheten må oppfylle, og ofte er det nettopp disse kravene det tas utgangspunkt i ved mistanke om miljøkriminalitet. Eksempler på tilsynsmyndigheter er kommune, lensforvaltning, toll, kystvakt og skogsforvaltning. De fleste miljølovbrudd avdekkes antageligvis aldri; enda sjeldnere blir de anmeldt. Lovbruddene avdekkes hovedsakelig gjennom kontroll og tilsyn fra myndighetenes side.

Politiets organisering. I Sverige finnes det i dag 21 politimyndigheter, hvorav Stockholm utgjør én. Fra 2015 skal svensk politi bestå av én eneste politimyndighet. Vi står med dette overfor den største statlige omorganiseringen noensinne i Sverige. Fra 2015 kommer den nye politimyndigheten til å bestå av 7 politiregioner, der Stockholm og Gotland vil utgjøre én region.

I Sverige er det omtrent 70 politiansatte som jobber med miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet

fordelt på landets 21 politimyndigheter. De fleste arbeider i storbyregionene.

Politiet i Stockholm består av cirka 4 500 politiansatte. Ved lenskriminalavdelingen finnes en miljøkriminalitetsgruppe som består av 18 medarbeidere: 17 politiansatte og én

« Vi står overfor den største statlige omorganiseringen noensinne i Sverige »

sivilt ansatt. Gruppen ledes av undertegnede, Filippo Bassini. Vi har etterforsket både miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet siden 1. mai 2014. Gruppen ble opprettet i år 2000, men da var det kun miljøkriminalitet som ble etterforsket. Nå har også etterforskningen av arbeidsmiljøkriminalitet blitt sentralisert og foregår ved Lenskriminalen i Stockholm. I gruppen er det to

etterforskningsledere; én for miljøkriminalitet og én for arbeidsmiljøkriminalitet. Som leder har jeg valgt å skille mellom de to formene for kriminalitet, da jeg mener vi bør etterforske dem separat i to forskjellige etterforskningsteam med hver sin etterforskningsleder. På denne måten får vi spisskompetanse og kan effektivisere etterforskningen bedre enn om alle i gruppen skulle etterforske alle typer lovbrudd. Hver lovbruddstype krever spesialkunnskap. I arbeidsmiljøkriminalitetsteamet arbeider seks politiansatte og i miljøkriminalitetsteamet åtte politiansatte, i tillegg til etterforskningslederne som også er politifolk. Politiet i Sverige har en nasjonal utdanning for politifolk som skal etterforske miljøkriminalitet. Utdanningen gis ved politihøgskolen i Stockholm, i samarbeid med universitetet i Uppsala. I seks måneder studerer politifolkene miljørett, økologi, limnologi (vass-

dragskunnskap), geologi og EU-rett tilknyttet miljøspørsmål. Utdanningen avsluttes med en stor eksamen. Alle politifolkene i min gruppe i Stockholm har gjennomført denne utdanningen, som de fleste andre miljøkrimetterforskere i Sverige. Representantene for påtalemyndigheten som jobber med miljø saker, har samme utdanning og tar den sammen med politifolkene.

Her i Stockholm etterforsker vi for tiden om-

« I Sverige kunne vi virkelig trenge den organiseringen dere har i Norge, med ØKOKRIM på nasjonalt nivå »

kring 180 miljøkriminalitetssaker og omkring 130 arbeidsmiljøkriminalitetssaker.

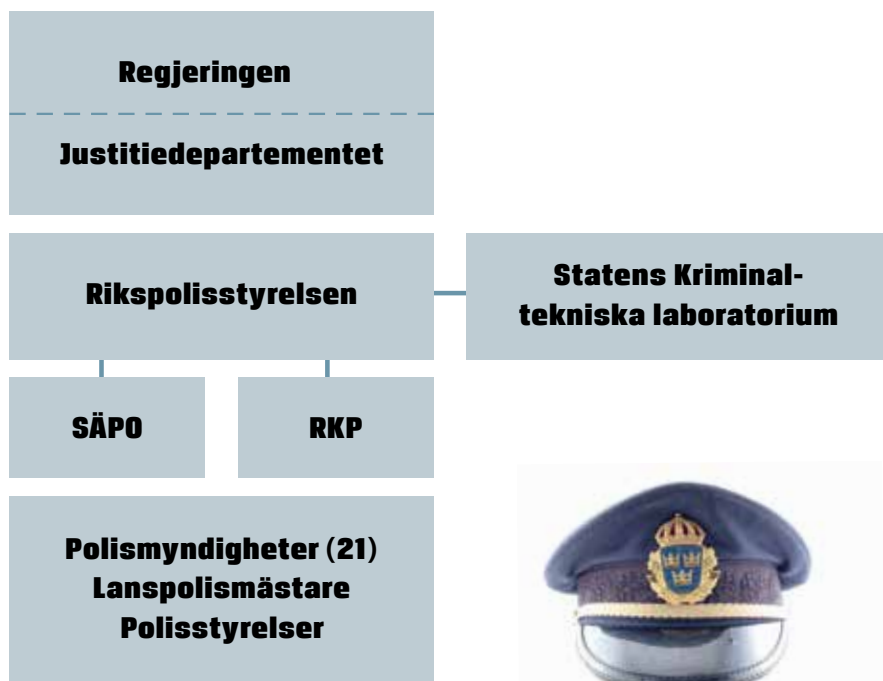
Vi samarbeider jevnlig med tilsynsmyndighetene, ettersom 80 prosent av anmeldelsene våre kommer derfra. Som leder har jeg regelmessige møter med representanter for tilsynsmyndigheten, i utgangspunktet hver uke. Da diskuterer vi saker, utdanning og hvordan vi kan samarbeide bedre slik at flere miljølovbrudd kan avdekkes.

Politiet i Stockholm har også seks kriminalteknikere som er spesialiserte på miljøkriminalitet. De utfører åsteds- og tekniske undersøkelser i sakene våre.

Rikskriminalpolisen. Dessverre har ikke Sverige noen institusjon tilsvarende Norges ØKOKRIM, med en gruppe sammensatt av påtalemyndighet, politi, kjemiker, revisor og biolog som kan bistå ved prinsipielt viktige og omfattende etterforskninger samt hjelpe politidistriktene med råd og assistanse i miljøkriminalitetsetterforskning. Ved Rikskriminalpolisen (som kan sammenlignes med ØKOKRIM) er det bare to personer som arbeider med miljøkriminalitet, da på etterretningsnivå. Dette er en stor mangel for svensk politi, og undertegnede vil påstå at dere på dette feltet har en suksessfaktor i Norge. I den nye organiseringen av politiet blir det dessverre ingen endring på dette; miljøkriminalitetsbekjempelsen hos politiet finner sted hovedsakelig på lokalt nivå. I Sverige kunne vi virkelig trenge den organiseringen dere har i Norge, med ØKOKRIM på nasjonalt nivå.

Påtalemyndigheten. I Sverige finnes en egen avdeling hos påtalemyndigheten som heter REMA. Det er en nasjonal enhet der spesialutdannede representanter for påtalemyndigheten utelukkende jobber mot miljøkriminalitet og arbeidsmiljøkriminalitet. De er omtrent tjue personer, hvorav fire jobber i Stockholm sammen med min gruppe. Påtalerepresentanten leder de fleste etterforskninger innenfor miljø- og arbeidsmiljøkriminalitet. Vi i politiet samarbeider

Dagens organisering av svensk politi. Fra 2015 skal de bestå av én politimyndighet.

naturligvis mest med påtalemyndigheten og har jevnlig møter med dem. Påtalemyndighet og politi sitter adskilt, vi har altså ikke den samme organiseringen som dere i Norge, der noen representanter for påtalemyndigheten har sin arbeidsplass hos politiet. Jeg kan også her se en svakhet hos oss i Sverige, sammenlignet med deres organisering i Norge. De nor-

« I Stockholm ser vi to typer miljølovbrudd som kan anses som grov og organisert av mafialignende nettverk

ske politiadvokatene, som jobber hos politiet, kommer mye tettere på etterforskerne av både arbeidsmiljø- og miljøkriminalitet. Heller ikke her kommer det til å bli noen endring i den nye politiorganiseringen i 2015; påtalerepresentantene vil tilhøre en egen myndighet som er adskilt fra politiet.

Den grove, organiserte miljøkriminaliteten. I Stockholm ser vi to typer miljølovbrudd som kan anses som grov og organisert av kriminelle, mafialignende nettverk. Det gjelder **ulovlig handel med truede arter** – først og fremst handel med horn fra neshorn, både bearbejdede og ubearbejdede – samt **ulovlig grensekryssende avfallstransport** i avfallsindustrien der husholdningsavfall blandes med kjemisk avfall, sykehusavfall og annet farlig avfall.

Når det gjelder ulovlig handel med truede arter, har vi nå holdt på med en etterforskning i nesten ett år og er ennå ikke ferdige. Saken dreier seg om tre kjente, tunge kriminelle personer av svensk opprinnelse som forsøkte å selge et 80 centimeter langt, 8 kilo tungt horn fra neshorn til en verdi av fire millioner svenske kroner på det illegale markedet. Vi gjennomførte telefonavlytting og spaning i tre måneder før vi pågrep de tre gjerningsmennene og beslagla hornet. Vi er nå i slutfasen av etterforskningen, som ledes av to påtalerepresentanter. Totalt er det fire mistenkte personer med forbindelse til organiserte kriminelle som begår grov kriminalitet her i Stockholm. I fjor pågrep vi tre irer

som hadde kommet hit for å kjøpe og selge horn fra neshorn. Her ser vi altså en organisert miljøkriminalitet.

Når det gjelder ulovlig grensekryssende avfallstransport, holder vi på med et svært omfattende etterretningsarbeid med det formål å undersøke hvor alle de 750 000 tonn husholdningsavfall Sverige importerer hvert år, tar veien. Troverdige tips går ut på at søppelet inneholder kjemisk avfall, sykehusavfall og iblant til og med radioaktivt avfall som forbrennes i våre varmekraftverk, eller dumpes i sjø og skog, der det rett og slett graves ned. Vi er overbevist om at vi her har å gjøre med grov, organisert kriminalitet, og vi ser hvordan mafialignende grupper konkurrerer om avfallet som om det var en handelsvare. Store pengesummer omsettes hver dag. Vi har fått hjelp til å kartlegge denne type kriminalitet fra Irland, Skottland, Frankrike og Italia. Undertegnede var i april en uke ved Interpol i Lyon, Frankrike, og traff miljøetterforskere fra hele Europa. Vi diskuterte denne typen miljøkriminalitet og utvekslet mange erfaringer. Vi skal samarbeide på dette området fremover.

Politiet i Stockholm har seks kriminalteknikere som er spesialiserte på miljøkriminalitet – de utfører åsteds- og tekniske undersøkelser. Bildene her er hentet fra etterforskningen av et oljeutslipp fra et stort buss-verksted i Fågelsjön i Stockholm 2012. F.v. Filippo Bassini og Anna Ullskog.

Tekst: politioverbetjent **Kenneth Didriksen**, ØKOKRIM
// kenneth.didriksen@politiet.no

Bistand fra Interpol i saker om farlig avfall

Nettbasert læringsmodul for politi og påtalemyndighet

Interpol har i samarbeid med sekretariatet for Basel-, Rotterdam- og Stockholmkonvensjonene utviklet en nettbasert læringsmodul (*e-learning-modul*) for å gjøre det enklere å jobbe profesjonelt og med høy sikkerhet i slike saker. Nå kan etterforskere og jurister lære seg dette faget på egen PC-skjerm.

Den lovlige internasjonale handelen med kjemikalier og avfall fra disse er en viktig del av global økonomi, men det er avgjørende at all slik aktivitet foregår forsvarlig og kan kontrolleres effektivt ved behov.

Det å beskytte mennesker og miljø mot skader som kan forårsakes av slike produkter

ifølge konvensjonene skal følges ved import, transitt og eksport av farlige kjemikalier og avfall.

Kapittel 3 redegjør for kontroll, smugling og screeningmetoder. Kapitlet presenter hovedtrinnene ved risikovurdering, blant annet gjenkjenning av risikoindikatorer.

Kapittel 4 forklarer hvordan en skal identifisere og klassifisere farlige kjemikalier og avfall. Det vies spesielt oppmerksomhet til personsikkerhet for de som utfører slike oppdrag.

Kapittel 5 gir en innføring i handel og illegal transport av farlig avfall. Kapitlet fastsetter hvilke tiltak som kan iverksettes hvis en tjenestemann kommer over en mulig ulovlig forsendelse av farlige kjemikalier eller avfall. Slike skritt inkluderer å anholde lasten, lagre den

og samle bevis, samt for eksempel å returnere ulovlige forsendelser av farlig avfall.

Kapittel 6 har tittelen Samarbeid. Det viser fordelene av nasjonalt og internasjonalt samarbeid i behandlingen av ulovlig handel med farlige kjemikalier og avfall. Kapitlet omhandler ulike måter å fremme tverretattlig samarbeid på nasjonalt og internasjonalt nivå.

Kapittel 7 inneholder en avsluttende vurdering. Modulen lar brukeren her teste sin tilfelle egnede kunnskap gjennom en rekke spørsmål og øvelser.

Tilgang til modulen. Læringsmodulen er åpen for alle og finnes på følgende lenke. Velg kapittel og språk så er du i gang: <http://synergies.pops.int/Default.aspx?tabid=3534>.

«Laget av eksperter for å hjelpe etterforskere og påtalejurister i arbeidet med å bekjempe en krevende type kriminalitet»

på avveie, blir stadig viktigere ettersom både volumet og muligheten for økonomisk fortjeneste øker jevnt.

Den nyutviklede nettbaserte opplæringsmodulen fra Interpol (*E-learning Course on Hazardous Chemicals and Waste*) er laget av eksperter for å hjelpe blant annet etterforskere og påtalejurister i arbeidet med å bekjempe en type kriminalitet som i utgangspunktet kan fremstå som svært krevende (se for eksempel artikkelen «Er lasten lovlig» på side 27).

Modulen er delt inn i sju kapitler som hver tar for seg et avgrenset tema:

Kapittel 1 omhandler Basel-, Rotterdam- og Stockholmkonvensjonene og hvilke oppgaver og hensikter hver av disse har. Kapitlet forklarer også hvordan konvensjonene virker sammen og utfyller hverandre.

Kapittel 2 fokuserer på prosedyrer som

Kilde: **Miljødirektoratet** / Foto: **politiet**
 // www.miljodir.no

Mer info

Produkter fra brokadehane er regulert under CITES liste II.

Les mer om CITES-listene på Miljødirektoratets hjemmeside her: <http://www.miljodirektoratet.no/no/Tema/Arter-og-naturtyper/Handel-med-trua-arter-CITES/>

CITES-forskriften finner du her: <http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2002-11-15-1276>

Beslag av fiskefluer med fjær fra truet fugleart

Politiet gjorde for en stund tilbake beslag av 1515 fiskefluer laget av fjær fra brokadehane. Produkter av brokadehane er regulert av CITES-regelverket for handel med truede arter, og det er ikke gitt tillatelse til import av slike fiskefluer.

Etter anmeldelsen fra Miljødirektoratet undersøkte politiet lagrene til fire grossister av fiskefluer. Hos en av grossistene ble det gjort beslag i 1515 fiskefluer som inneholdt fjær fra brokadehane, også kjent som jungelhane eller jungle cock. I tillegg ble det andre steder tatt beslag i et mindre antall fiskefluer samt fjær og nakker fra fuglen. Aksjonen ble ledet av Romerike politidistrikt, og de deltakende politikontorene fikk bistand fra Tollvesenet og Miljødirektoratet.

Politiet har nå satt i gang videre undersøkelser for å stadfeste hvorvidt materialet som er funnet, er lovlig importert eller ikke. Fjær og fuglenakker kan stamme fra lovlig import fra oppdrett av fuglen. Det er imidlertid ikke gitt noen tillatelser til import av ferdige fiskefluer av brokadehane i Norge de siste ti årene.

Miljødirektoratet ble gjennom tips gjort kjent med kommersiell innførsel av produkter fra brokadehane. Innførsel er underlagt konvensjonen om internasjonal handel med truede arter (CITES) og er forbudt etter norsk lov uten CITES-importtillatelse utstedt av Miljødirektoratet. Miljødirektoratet er den norske myndigheten med ansvar for CITES-konvensjonen.

– Handel med truede arter er en av de største truslene mot naturmangfoldet globalt, og den tredje største illegale handelsvaren internasjonalt. Vårt inntrykk er at norsk handelsnæring stort sett opptrer innenfor regelverket, men vi ser dessverre en del eksempler på at

privatpersoner og firmaer i Norge importerer produkter fra truede arter uten nødvendig tillatelse, sier avdelingsdirektør Yngve Svarte i Miljødirektoratet.

« Brokadehane har vært regulert under CITES siden 1975 fordi bestanden har vært under sterk nedgang på grunn av jakt og illegal handel

CITES-konvensjonen regulerer internasjonal handel med truede arter og deres produkter. Avtalen gjelder alle land i verden og alle typer produkter, uansett alder eller opprinnelse. Enhver forsendelse av arter som står oppført på CITES' liste, skal følges av en CITES-eksporttillatelse som dokumenterer at produktene er kontrollert og funnet legale for eksport. Originaltillatelsen skal tollbehandles ved norsk tollsted ved innførsel til Norge. Deretter oversendes originaltillatelsen til Miljødirektoratet.

Produkter fra brokadehane er regulert under CITES liste II. Brokadehane har vært regulert under CITES siden 1975 fordi bestanden har vært under sterk nedgang på grunn av jakt og illegal handel. Fuglen er viltlevende i India, og India har

et eksportforbud på denne arten. Dette har ført til et svart marked for omsetning av «billige» nakker av fuglen i India (50 kroner per nakke), fremfor lovlige nakker fra oppdrett (1 000 til 1 500 kroner per nakke). Hver nakke inneholder nok fjær til å produsere 50–100 fiskefluer. Ved å produsere ferdig bundne fiskefluer i for eksempel Kenya øker verdien på produktet kraftig ved at hver fiskeflue kan selges for 20–50 kroner eller mer per stykk.

– Fiskefluer med fjær fra brokadehane er populære blant fiskerne, og vi vet at det er en god del slike fluer i omløp. Vi kjenner til en begrenset lovlig innførsel av hele nakker av brokadehane fra oppdrett i England, men det er ikke registrert CITES-tillatelser for import av ferdigbundne fiskefluer det siste tiåret, sier Svarte.

Direktoratet gjennomførte en aksjon tidlig på 90-tallet hvor det ble funnet betydelig mengde ulovlig importerte fjær fra brokadehane og fiskefluer med slike fjær. Fluer med slike fjær er populære blant fiskere, og vi har sett eksempler på fiskefluer med påsatt brokadehanefjær lagt ut for salg på Internett. Spesielt gjelder dette for sjørøret- og laksefluer.

Direktoratet har registrert en nedgang i beslag av illegal innførsel av hele nakker. Samtidig har de registrert en liten mengde lovlig innførsel av hele nakker med opprinnelse fra verdens eneste produsent med et visst omfang på produksjonen. Nakkene kommer fra Storbritannia og benyttes av de som binder fluer selv.

Tekst: politiadvokat **Inge Svae-Grotli**, ØKOKRIM / Foto: **Leif I. Skaug** / Shutterstock
// inge.svae-grotli@politiet.no

Fra § 110 b til § 112

Grunnlovens pliktbestemmelse til å sikre miljøet

§ 110 b kom inn i Grunnloven i 1992 og kan sees som et resultat av anbefalinger fra FN gjennom Verdenskommisjonen for miljø og utvikling. Fra Stortingets side var den ment å være en rettslig forpliktende bestemmelse, ikke bare en programmerklæring. Se for eksempel Innst.S. nr. 163 (1991–1992), hvor det uttales at «[r]ettslig vil en grunnlovsfesting innebære at en grunnlovsbestemmelse vil gå foran ordinær lovgivning hvis de strider mot hverandre».

Stortinget la også til grunn at private borgere eller organisasjoner i gitte tilfelle kan fremme sine miljørettigheter etter § 110 b for domstolene. Dette var forutsatt i det opprinnelige grunnlovsforslag og lagt til grunn av utenriks- og konstitusjonskomiteen og av Stortinget. Det har likevel ikke vært helt klart under hvilke omstendigheter slike direkte krav kan gjøres gjeldende, noe som kan ha svekket bestemmelsens betydning og gjort at den ikke fikk den virkning mange hadde håpet på.

Det er også lagt til grunn at Grunnloven § 110 b skal kunne fungere som et tolkningsprinsipp ved fortolkningen av øvrige rettsregler. Dette er kommet til uttrykk i forarbeidene, hvor det blant annet heter at bestemmelsen vil være «et viktig moment ved tolkningen av det regelverk som Stortinget selv har vedtatt eller gitt hjemmel for». Høyesterett har ved flere anledninger vist til Grunnloven § 110 b, blant annet ved begrunnelsen for skjerping av straffnivået i miljø saker, jf. Rt-2012-65 (Vest Tank) og Rt-2011-10 (Ofthenes).

I forbindelse med 200-årsjubileet for Grunnloven har det vært nedsatt et utvalg for å drøfte

på hvilke måter menneskerettighetsvernet i Grunnloven kan styrkes (doknr. 16 (2011–2012)). Grunnlovsutvalget har pekt på at rettslige problemstillinger knyttet til miljø er under stadig utvikling internasjonalt, også spørsmål om forholdet mellom miljø og menneskerettigheter.

Utvalget foreslo å flytte dagens § 110 b til det nye kapittel E om menneskerettigheter og samtidig tydeliggjøre statens miljøforpliktelse i tredje ledd.

Forslaget ble behandlet av Stortingets grunnlovskomite. Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Fremskrittspartiet, mente at forholdet mellom miljø og menneskerettigheter bør knyttes nærmere sammen. Flertallet stilte seg bak grunnlovsutvalgets forslag, se Innstilling 187 S (2013–2014).

Komiteen uttaler at den nye bestemmelsen bør leses som et forsøk på å verne fremtidige generasjoners og individets livskvalitet og helse. Flertallet mener det er behov for å tydeliggjøre myndighetenes plikt til å etterleve prinsippene i første ledd om å iverksette adekvate og nødvendige tiltak for å sikre miljøet. Videre uttalte de at forslaget må leses som en aktiv plikt for myndighetene til å iverksette tiltak for å ivareta miljøet. Hvilke tiltak blir opp til ethvert storting å vedta.

På dette grunnlaget innstilte flertallet på at nåværende § 110 b blir ny § 112 i nytt kapittel E, og at ordlyden i tredje ledd endres slik at bestemmelsen lyder:

§ 112. Enhver har rett til et miljø som sikrer helsen, og til en natur der produksjonsevne og mangfold bevares. Naturens ressurser skal

disponeres ut fra en langsiktig og allsidig betraktning som ivaretar denne rett også for etterleken.

Borgerne har rett til kunnskap om naturmiljøets tilstand og om virkningene av planlagte og iverksatte inngrep i naturen, slik at de kan ivareta den rett de har etter foregående ledd.

Statens myndigheter skal iverksette tiltak som gjennomfører disse grunnsetninger.

§ 112. Alle har rett til eit helsesamt miljø og ein natur der produksjonsevna og mangfaldet blir haldne ved lag. Naturressursane skal disponerast ut frå ein langsiktig og allsidig synsmåte som tryggjer denne retten òg for kommande slekter.

Borgarane har rett til kunnskap om korleis det står til med naturmiljøet, og om verknadene av planlagde og iverksette inngrep i naturen, slik at dei kan tryggje den retten dei har etter førre leddet.

Dei statlege styresmaktene skal setje i verk tiltak som gjennomfører desse grunnsetningane.

Denne ordlyden ble senere vedtatt av Stortinget i grunnlovsvedtaket 13. mai 2014, i kraft fra 27. mai 2014.

Det blir interessant å følge den videre rettsutvikling etter tydeliggjøringen i tredje ledd. Grunnloven § 112 skiller seg uten tvil ut som en av de viktigere rettighetsbestemmelsene: Rettigheten til et miljø som sikrer helsen, og en natur der produksjonsevne og mangfold bevares, har her en tidshorisont som strekker seg utover det som er vanlig for de øvrige menneskerettigheter.

Tekst: politiadvokat **Mona Ransedokken**, ØKOKRIM
// mona.ransedokken@politiet.no

Tilsynsmyndighetene og taushetsplikt

Rettslige rammer for samarbeid med politiet

Under etterforskning av straffesaker er det i mange tilfeller nødvendig og ønskelig med et nært samarbeid mellom politi/påtalemyndighet og tilsynsforvaltningen. Et effektivt samarbeid forutsetter utveksling av informasjon mellom etatene. De rettslige rammene for denne informasjonsutvekslingen finner man i taushetspliktsreglene – eller snarere i reglene om unntakene fra taushetsplikten.

Tilsynsmyndighetenes taushetsplikt er regulert i forvaltningsloven samt i særlovgivningen for de enkelte tilsynsmyndighetene. Politiet og påtalemyndigheten har tilsvarende regler om taushetsplikt i politiregisterloven. I denne artikkelen behandles kun de generelle reglene om tilsynsmyndighetenes taushetsplikt slik disse fremgår av forvaltningsloven. Det nevnes dog at ligningsloven har omfattende særregler om taushetsplikt i § 3-13 som gir forholdsvis vide rammer for utlevering av likningsopplysninger i straffesaker. Det kan være aktuelt å se hen til disse ved tolkingen av de generelle bestemmelsene. Temaet avgrenses videre til de tilfeller der det er aktuelt å utlevere informasjon til politi/påtalemyndighet i forbindelse med mistanke om et straffbart forhold.

Utgangspunktet: taushetsplikt om noens personlige opplysninger og visse næringsopplysninger. Hovedregelen om taushetsplikt i forvaltningen følger av forvaltningsloven § 13, der det heter at enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan, plikter å hindre at andre får adgang eller kjennskap til det han i forbindelse med tjenesten eller arbeidet får vite om noens personlige forhold eller forhold ved driften som det vil være av konkurransemessig betydning å holde hemmelig. Med «personlige forhold» forstås blant annet opplysninger om enkeltpersoners økonomi og arbeidsforhold. Vedkommendes forhold til forvaltningen og det forhold at noen har eller mistenkes for å ha begått et straffbart forhold, vil også kunne være underlagt taushetsplikt.

Med den vide forståelsen av begrepet «personlige forhold» som er lagt til grunn i praksis,

vil de fleste opplysninger som det kan være aktuelt å utveksle fra et tilsynsorgan i forbindelse med etterforskningen av en straffesak, som utgangspunkt være undergitt taushetsplikt.

Taushetsplikten er en personlig plikt for de som jobber i forvaltningen. Plikten gjelder generelt, også internt i organet og mellom andre forvaltningsorganer, men som nevnt gjelder

hetsbelagt informasjon med påtalemyndigheten er forvaltningsloven § 13 b nr. 6. Det fremgår her at taushetsplikten ikke er til hinder for «at forvaltningsorganet anmelder eller gir opplysninger (jf. også nr. 5) om lovbrudd videre til påtalemyndigheten eller vedkommende kontrollmyndighet, når det finnes ønskelig av allmenne omsyn eller forfølging av lovbruddet har naturlig sammen-

Taushetsplikten er ikke til hinder for at forvaltningsorganet anmelder eller gir opplysninger om lovbrudd videre til påtalemyndigheten...

det en rekke unntak fra dette utgangspunktet. Ved utlevering av opplysninger gjelder det imidlertid en aktsomhetsplikt. Man må følgelig sørge for at ikke andre enn de som har krav på opplysningene, får innsyn i disse.

Før vi ser nærmere på de unntak fra taushetsplikten som er mest aktuelle under etterforskning av en straffesak, bemerkes at unntak fra taushetsplikten ikke innebærer noen opplysningsplikt; kun en adgang til å dele informasjon. Opplysningsplikt krever særskilt hjemmel.

Unntak – adgang til å gi opplysninger til påtalemyndigheten. Innledningsvis nevnes at det gjelder et helt generelt unntak fra taushetsplikten der den som har krav på hemmelighet samtykker i at opplysningene gis videre, se forvaltningsloven § 13 a nr. 1. Dette er neppe særskilt praktisk for mistenkte i en straffesak, men for opplysninger om tredjepersoner kan samtykke være et aktuelt rettsgrunnlag.

Den sentrale bestemmelsen for å dele taus-

heng med avgiverorganets oppgaver».

Bestemmelsen gir først og fremst hjemmel for oversendelse av opplysninger i forbindelse med anmeldelse av lovbrudd innenfor eget myndighetsområde, hvilket for så vidt er ganske selvsagt. I forarbeidene til forvaltningsloven er det uttrykkelig forutsatt at man ved anmeldelsen av et forhold har anledning til å stille til rådighet informasjon som belyser spørsmålet om straffeskyld, se Ot.prp. nr. 3 (1976–77) s. 154, slik gjengitt blant annet i Rt 2013 s. 323.

I praksis er bestemmelsen forstått slik at man også har anledning til å dele opplysninger i forkant av en anmeldelse, for eksempel i tilfeller der man lurer på om det er hensiktsmessig å anmelde et forhold, eller der man lurer på hvordan man bør gå frem ved inngivelsen av anmeldelsen. Med lovbrudd menes for øvrig ikke nødvendigvis straffesanksjonerte lovbrudd, men det må foreligge brudd på regler som kan foranledige inngrep fra myndighetenes side. Det stilles ikke krav til mistankegrunnlaget i lovtek-

sten, men dersom man er i tvil om mistanken er sterkt nok til å oppheve taushetsplikten, vil man eventuelt kunne anonymisere opplysninger i kontakten med påtalemyndigheten.

Bestemmelsen strekker seg videre enn til anmeldelsestilfellene. Det er eksempelvis lagt til grunn at man med hjemmel i denne bestemmelsen vil ha anledning til å gi opplysninger om lovbrudd som etterforskes uten anmeldelse: Det er ikke nødvendig å «produsere» en formell anmeldelse for å ha anledning til å dele informasjon som ellers faller innenfor bestemmelse. Også på forespørsel fra påtalemyndigheten vil bestemmelsen åpne for å dele informasjon.

Oppsummert er konklusjonen at tilsynsmyndighetene har en vid adgang til å dele informasjon ved etterforskning av lovbrudd innenfor eget myndighetsområde.

Unntak fra taushetsplikten ved lovbrudd utenfor eget myndighetsområde. Hva så når det gjelder lovbrudd som faller utenfor tilsynsorganets eget myndighetsområde?

Også dette er regulert av forvaltningsloven § 13 b nr. 6. I slike tilfeller er det et krav at det finnes ønskelig av allmenne omsyn at informasjonen gis videre. Vilkåret «allmenne omsyn» er utpreget skjønnsmessig. I forarbeidene til loven er det imidlertid uttalt at det først og fremst er aktuelt å benytte denne hjemmelen ved lovbrudd av et visst alvor.

Ved mistanke om et lovbrudd utenfor eget myndighetsområde, vil det kanskje være mest praktisk at opplysningene i første omgang sendes til det forvaltningsorganet som har ansvar for det aktuelle området, slik at disse kan vurdere om forholdet bør anmeldes. Eksempelvis vil det kunne være mest effektivt at opplysninger om en mulig skatteunndragelse som avdekkes av et annet forvaltningsorgan, i første omgang gis til likningsmyndighetene.

Det kan også hende at påtalemyndigheten ber om informasjon i en pågående straffesak

utenfor tilsynsorganets myndighetsområde, for eksempel ved mistanke om overtredelse av straffelovens formuesforbrytelser. Dersom forbrytelsen er av et visst alvor, vil allmenne omsyn kunne gi hjemmel for å oppheve taushetsplikten også i disse tilfellene. Forvaltningsloven § 13 b nr. 6 må for øvrig ses i sammenheng med § 13 b nr. 5 som opphever taushetsplikten om en persons forbindelse med organet og om avgjørelser som er truffet overfor sideordnede forvaltningsorganer. Også denne bestemmelsen åpner for å gi informasjon til politi og påtale-

« Dersom et offentlig organ ikke ønsker å utlevere informasjon frivillig, eller er i tvil, kan politiet benytte seg av de straffeprosessuelle reglene for å innhente informasjon

myndighet. Etter dette unntaket er det for øvrig ikke noe krav at det skal foreligge mistanke om et lovbrudd.

At det foreligger et unntak fra taushetsplikten innebærer som nevnt ingen plikt til å gi opplysninger til påtalemyndigheten. Dersom et offentlig organ ikke ønsker å utlevere informasjon frivillig, eller er i tvil om forvaltningsrettens regler gir hjemmel for å oppheve taushetsplikten i et konkret tilfelle, kan politiet benytte seg av de straffeprosessuelle reglene for å innhente informasjon. Det mest aktuelle vil her være utleveringspålegg, jf. straffeprosessloven § 210. Som utgangspunkt vil utlevering av taushetsbelagt informasjon fra forvaltningen etter denne bestemmelsen kreve samtykke fra departementet, jf. straffeprosessloven § 118. Retten kan imidlertid overprøve dette samtykket.

Hvordan kan politiet bruke informasjonen? Kort om selvinkrimineringsvernet. Det faller utenfor denne fremstillingen å gå i dybden på rekkevidden av selvinkrimineringsvernet. Fordi dette prinsippet vil kunne anses som et hinder for informasjonsutveksling og samarbeid mellom tilsynsorganer og påtalemyndigheten, er det likevel nødvendig å si noe helt overordnet om dette.

Kort fortalt innebærer selvinkrimineringsvernet at en person som er siktet for et straffbart forhold, ikke har plikt til å forklare seg eller på annen måte bidra til sin egen domfellelse. En annen side av prinsippet er at forklaringer som har kommet frem under tvang før en person var siktet, ikke uten videre kan benyttes i en straffesak. Fordi man ofte har en forklaringsplikt overfor tilsynsmyndighetene, vil det derfor kunne være problematisk å benytte forklaringer som er avgitt til forvaltningen i en senere straffesak. Selvinkrimineringsvernet representerer imidlertid ikke i seg selv en skranke for *deling av informasjon*, slik reglene om taushetsplikt gjør. Det er også viktig å merke seg at selvinkrimineringsvernet heller ikke gjelder informasjon som eksisterer uavhengig av tiltaltes vilje, typisk da skriftlig dokumentasjon. Prinsippet setter således i denne sammenheng kun skranker for måten avgitte forklaringer kan brukes som bevis i en senere straffesak.

Det vil føre for vidt innenfor denne fremstillingen å gå nærmere inn på hvor grensene går for når og hvordan man kan bruke forklaringer avgitt under forklaringsplikt under en straffesak. For oversiktens skyld nevnes at den sentrale avgjørelsen om rammene for bruk av forklaringer avgitt til et forvaltningsorgan er EMDs dom fra 1996 i saken Saunders mot Storbritannia. I norsk rett er grensene for bruken av tidligere avgitte forklaringer bl.a. trukket opp i Rt. 2007 s. 932 og i Rt. 2013 s. 323. I den sistnevnte avgjørelsen ble det fastslått at vernet ikke er til hinder for bruk av forklaringer som er avgitt frivillig.

Tekst: førstestatsadvokat **Hans Tore Hoviskeland**, ØKOKRIM
// hans.tore.hoviskeland@politiet.no

Endringer i regelverket

Nye rammer og verktøy mot arbeidsmarkeds kriminalitet

I februar 2011 gjorde ØKOKRIM seg noen tanker om situasjonen når det gjelder den strafferettslige håndhevingen av overtredelser av allmenngjøringsloven og arbeidsmiljøloven. Det gjorde en på bakgrunn av en sak enheten hadde etterforsket og påtaleavgjort innenfor området arbeidsmarkeds kriminalitet. Dette var en av de mest omfattende sakene om arbeidsmarkeds kriminalitet man har avdekket i Norge. Saken gjaldt brudd på arbeidsmiljøloven, allmenngjøringsloven og utlendingsloven.

I tillegg mottar ØKOKRIMs miljøkrimavdeling med jevne mellomrom telefonhenvendelser fra de lokale politidistriktene med anmodning om råd og veiledning i blant annet saker om arbeidsmarkeds kriminalitet. Uformelle signaler vi hadde mottatt fra polititjenestemenn og påtalejurister rundt omkring i Norge i den forbindelse, tydet på at saker om arbeidsmarkeds kriminalitet gjerne henlegges der utenlandske arbeidsgivere har forsvunnet tilbake til sitt hjemland.

På bakgrunn av dette ble tankene videre-

formidlet til Riksadvokaten. ØKOKRIM foreslo blant annet å endre deler av regelverket både innenfor allmenngjøringsloven og arbeidsmiljøloven. Riksadvokaten sendte forslagene videre til departementet.

I juni i år har – endelig – Arbeids- og sosialdepartementet sendt på høring endringer i arbeidsmiljølovens og allmenngjøringslovens straffebestemmelser mv. I denne høringen er det gledelig å se at departementet blant annet har tatt med forslagene som ØKOKRIM sendte til Riksadvokaten i februar 2011.

I forslaget fra departementet foreslås det et medvirkningsansvar for brudd på allmenngjøringsloven. Et ansvar for medvirkning i allmenngjøringsloven vil blant annet kunne gjøre det mulig å straffeforfølge en oppdragsgiver. Dette kan være aktuelt der en utenlandsk virksomhet har hatt oppdrag i Norge, og vender tilbake til hjemlandet før en eventuell straffesak er ferdigbehandlet her.

Departementet foreslår også at straffe-

rammene i allmenngjøringsloven og arbeidsmiljøloven utvides. For allmenngjøringsloven foreslås det fengsel i inntil ett år, og at grove overtredelser kan straffes med fengsel i inntil to år. For arbeidsmiljøloven foreslås det å heve strafferammen fra fengsel inntil tre måneder til ett år, og fra inntil to år til tre år når det foreligger særlig skjerpene omstendigheter.

Det er å håpe at forslagene i høringen blir vedtatt. Det vil kunne medføre en mer effektiv straffeforfølgning av overtredelser av allmenngjøringsloven og arbeidsmiljøloven. Hevning av strafferammene vil også kunne medføre det som departementet skriver i sin høringsuttalelse: «Videre vises det til at en heving av strafferammene også vil kunne ha betydning for politiets prioritering av saker relatert til arbeidsmiljøkriminalitet. Kampen mot arbeidslivskriminalitet er viktig for myndighetene. En heving av strafferammene vil etter departementets oppfatning tydelig signalisere at dette området skal prioriteres.»

Nye lover og forskrifter

Endring av viltloven § 20 og § 21.

§ 20. Endringene i tredje ledd innebærer nye unntak fra forbudet mot bruk av kunstig lys i jaktøyemed. Unntaket i bokstav a) er delvis sammenfallende med dagens bestemmelse om bruk av kunstig lys under åtejakt på rødrev, men det er ikke lenger et vilkår at lyskilden er fastmontert på husvegg. Det er tilstrekkelig at lyskilden er fastmontert, for eksempel på et tre eller en stolpe.

Unntaket i bokstav b) innebærer at jegeren kan bruke kunstig lys ved ettersøk av påskutt hjortevilt. Med «ettersøk» menes søket som finner sted dersom man ikke finner det påskutte dyret gjennom den umiddelbare undersøkelsen av og rundt skuddstedet. Begrepet «hjortevilt» omfatter artene elg, hjort, villrein, rådyr og dåhjort.

Bestemmelsen i bokstav c) innebærer at det også kan benyttes kunstig lys ved avliving av vilt som er fanget levende i felle.

Etter fjerde ledd har jegeren bevisbyrden for at påskytingen er lovlig. Videre er det et vilkår for bruk av kunstig lys under ettersøk at jegeren varsler politiet, jaktrettshaveren og kommunen om bruken av kunstig lys før ettersøket tar til. Dette gjelder imidlertid ikke dersom varslings i vesentlig grad vil forsinke ettersøket. I slike tilfeller kan begrunnet melding om bruk av kunstig lys sendes de nevnte instanser umiddelbart etter avsluttet søk.

Jaktrettshaver vil normalt være grunneier, men ikke alltid. Grunneier kan for eksempel ha leid bort sin jaktrett eller overdratt den på annen måte. Det er ingen formkrav til varslingen.

Ifølge femte ledd kan departementet gi nærmere bestemmelser i forskrift om bruk av kunstig lys i de tilfellene som er nevnt i tredje ledd. Videre kan det gis forskriftsbestemmelser som åpner for bruk av kunstig lys under åtejakt på andre arter enn rødrev, ved ettersøk av andre arter enn hjortevilt og ved avliving av vilt i andre tilfeller enn de som er nevnt i tredje ledd.

§ 21. Endringen i annet ledd innebærer et unntak fra forbudet mot å drive jakt fra motor-

drevet fartøy innen en avstand av to kilometer fra land.

Unntaket gjelder ettersøk av påskutt sjøfugl i sjø. Med «sjøfugl» menes fugler med en sterk marin tilknytning, slik som arter av skarver, andefugler, vadere og måker, som det er åpnet for jakt på. Med «sjø» menes et område av saltvann, ikke ferskvann. Det er et vilkår at fartøyet hastighet ikke overstiger fem knop.

Jegeren har bevisbyrden for lovlig påskyting og skal snarest varsle politiet og kommunen om bruk av motor. «Snarest» innebærer at det ikke er noe absolutt krav om varslings før ettersøk med motordrevet fartøy tar til. Varsling kan om nødvendig skje i etterkant, for eksempel der jegeren ellers risikerer å tape fuglen av syne. Det er ingen formkrav til varslingen.

Der ettersøket resulterer i avliving, vil adgangen til å benytte motordrevet fartøy også omfatte innhenting av avlivet fugl.

Endringene av viltloven § 20 og 21 trådte i kraft 1. juni 2014.

Endring av forurensingsloven § 79.

Stortinget skjerper strafferammen for ulovlig innførsel og utførsel av avfall, og gjør forsøk på slike grensekryssende forsendelser straffbare.

En ulovlig grensekryssende forsendelse av avfall kan være alvorlig miljøkriminalitet som bør straffes strengere enn med bøter, og man har sett det som særlig viktig at også forsøk på dette blir straffbart. De øvrige strafferettslige og straffeprosessuelle konsekvensene av en heving av strafferammen, som utvidet foreldelsesfrist til 5 år og tilgang til tvangsmidlene i straffeprosessloven, er også ønskelige konsekvenser. Det er videre viktig med et straffebud der strafferammen står i et rimelig forhold til straffverdigheten av ulovlig grensekryssende avfallsforsendelse. Med den vedtatte endringen styrkes straffebudets allmennpreventive virkning, og det legges samtidig til rette for at påtalemyndigheten kan etterforske og følge

opp denne typen kriminalitet på en god måte.

Forurensningsloven § 79 andre ledd harmoniserer per i dag dårlig med formålet bak regelverket for grensekryssende forsendelse av avfall, som blant annet er å ivareta miljøet i destinasjonslandet.

Endringene gjennomføres ved følgende tillegg til forurensningsloven § 79:

§ 79 andre ledd skal lyde:

«I forskrift etter §§ 30 til 33 kan det bestemmes at forsettlig eller uaktsom overtredelse av forskriften straffes med bøter.»

§ 79 nytt tredje ledd skal lyde:

«Med bøter eller fengsel inntil 2 år straffes den som forsettlig eller uaktsomt innfører eller utfører avfall i strid med bestemmelser om grensekryssende forsendelse av avfall i forskrift etter §§ 31 til 32, eller medvirker til dette. Forsøk straffes på samme måte som fullbyrdet overtredelse.»

Endringene trer i kraft 1. januar 2015.

Endring av naturmangfoldloven § 15 første ledd – nytt tredje punktum.

Endringen i naturmangfoldloven § 15 første ledd innebærer et uttrykkelig forbud mot unødige jaging av villlevende dyr i et nytt tredje punktum. Formålet er å reetablere den rettslige beskyttelsen av viltet ifølge den tidligere § 3 i viltloven, som forbød å jage vilt. Med «jaging» menes å påvirke fredet vilt på en slik måte at det endrer retning eller fart i forhold til sin normale, frie bevegelse. Påvirkningen må ha et visst minsteomfang og en viss minstevarighet. Det kreves ikke fellingshensikt.

Det er «unødig» jaging som rammes. Vurderingen av om en aktivitet innebærer unødig jaging, må gjøres blant annet ut fra dyrevelferdshensyn, vedkommendes behov for å gjennomføre den aktuelle aktiviteten og hvorvidt en mer skånsom fremgangsmåte kan benyttes.

Forbudet mot unødig jaging begrenses av naturmangfoldloven § 15 annet ledd, som slår

fast at bestemmelsene i § 15 første ledd ikke er til hinder for lovlig ferdsel, landbruksvirksomhet eller annen virksomhet som skjer i samsvar med aktsomhetsplikten i § 6.

Endringen trådte i kraft 1. juni 2014.

Revidert forskrift om erstatning når husdyr blir drept eller skadet av rovvilt. Klima- og miljøverndepartementet har revidert rovvilterstatningsordningen i ny

forskrift som trådte i kraft 1. juni 2014. Det har blant annet vært et siktemål å sikre hjemmel til å innhente informasjon som vil bedre forvaltningsmyndighetenes mulighet til å klargjøre også andre årsaker til tap av husdyr på beite enn rovvilt. Endringen kommer som et resultat av den såkalte Krokann-saken (LF-2013-41160), hvor lagmannsretten kjente vedtak om rovvilterstatning ugyldig blant annet fordi det ikke ble foretatt en tilstrekkelig bred vurdering av andre årsaksfaktorer enn rovvilt. Siktemålet er å gi forvaltningsmyndighetene bedre kunnskap om

andre tapsårsaker enn rovvilt, slik at myndigheten kan utmåle en mest mulig riktig erstatning.

Høyesterett har i avgjørelse i HR-2012-1925-A tidligere tatt stilling til vilkårene for å få full erstatning og hva som ligger i at dyreeier må ha handlet aktsomt og gjort det som med rimelighet kan forventes for å avverge eller redusere tap, jf. forskriftens § 4 bokstav a.

ØKOKRIM antar for øvrig at den reviderte forskriften vil kunne bidra til å hindre misbruk av rovvilterstatningsordningen, se tidligere omtalt sak fra Vest-Agder (TKISA-2013-137704).

Aktuelle dommer

Høyesterett

● HR-2014-01296-A

Om vedtak om overtredelsesgebyr etter akvakulturloven må anses som straff og i strid med domskravet i Grunnloven § 96. Sakens hovedspørsmål var om et vedtak om overtredelsesgebyr etter akvakulturloven er ugyldig fordi gebyret må anses som straff og dermed ilagt i strid med domskravet i Grunnloven § 96.

Selsøvykk Havbruk AS hadde i 2007 mer levende fisk i sine merder enn selskapet hadde tillatelse til. Dette innbar en overtredelse av akvakulturloven med tilhørende forskrifter, og Fiskeridirektoratet ila selskapet et overtredelsesgebyr på om lag 900 000 kroner.

Et sentralt formål med grunnlovsbestemmelsen er å gi beskyttelse mot vilkårlig illegale av straff gjennom det vern som ligger

i en behandling ved uavhengige domstoler. Ved den nærmere fastlegging av innholdet i § 96 ble det blant annet vist til de rettsikkerhetsgarantier som er etablert utenfor paragrafens virkeområde, blant annet den alminnelige domstolskontrollen med forvaltningsvedtak og det vern som følger av den europeiske menneskerettskonvensjon artikkel 6.

Etter en gjennomgang av lovgivnings- og rettspraksis og med utgangspunkt i Sanksjonsutvalgets oppsummering av rettstilstanden (NOU 2003:15 – «Fra bot til bedring») kom Høyesterett til at gebyret ikke kunne anses som straff slik dette uttrykket forstås i Grunnloven § 96.

Avgjørelsen innebærer en viktig avklaring av overtredelsesgebyr som sanksjonsmiddel for forvaltningen. Overtredelsesgebyr er innført i en rekke lover som hører under området miljøkriminalitet, herunder blant annet arbeidsmiljøloven, akvakulturloven og havressursloven.

● HR-2014-0577-A

Om islandsk skipper og tysk rederi kunne domfelles for brudd på bestemmelsene i fiskevernsonen ved Svalbard. Saken gjaldt spørsmålet om en islandsk skipper og et tysk rederi kunne domfelles for brudd på bestemmelsene om fiske i fiskevernsonen ved Svalbard. Fartøyer fra Norge, Russland og Grønland kan fritt fiske etter hyse i sonen, innenfor den totale fangstbegrensning som er fastsatt for vernesonen og for norsk og russisk økonomisk sone. EU-fartøyer kan imidlertid bare ta inntil 19 prosent hyse som bifangst. Spørsmålet var om denne begrensningen krenker likebehandlingsprinsippet i Svalbardtraktaten.

I dommen gir Høyesterett en bred redegjørelse for reguleringsregimet i fiskevernsonen, Norskehavet og Barentshavet. Det tradisjonelle hysefisket i vernesonen og bestandsutviklingen gjennomgås. Høyesterett slår fast at

reguleringsregimet har negative økonomiske konsekvenser for EU-fartøyene ved at fisket blir mindre effektivt.

Ved vurderingen av om begrensningene i EUs hysefiske krenker likebehandlingsprinsippet, tar Høyesterett utgangspunkt i at Svalbardtraktaten tillater forskjellsbehandling begrunnet i andre objektive kriterier enn nasjonalitet. Et tiltak som innebærer ulik behandling av traktatpartene og deres fartøyer, er bare traktatstridig dersom det fremmer interesser som er uforenlige med traktatens gjenstand og formål, eller er uforholdsmessig. Norge må gjennom sin suverenitet ha en betydelig skjønnsmargin ved regelutformingene.

Etter en konkret vurdering finner Høyesterett at reguleringene ble innført for å sikre en bærekraftig utvikling av hysebestanden. Myndighetene tok utgangspunkt i det fiske som EU-fartøyene tradisjonelt har drevet, og søkte på den måten å verne en etablert næring. Høyesterett påpeker at det kan reises spørsmål ved om ikke formålet om å verne hysebestanden kunne vært oppnådd også hvis EU fikk en særskilt hysekvote. Fordi bifangstregulering kunne bestemmes av Norge raskt og unilateralt, kommer Høyesterett til at dette tiltaket var best egnet til å møte behovet for umiddelbar regulering. Høyesterett konkluderer på den bakgrunn med at reguleringen ikke var i strid med likebehandlingsprinsippet. Dermed var det ikke nødvendig for Høyesterett å ta stilling til om Svalbardtraktaten faktisk gjelder i vernesonen.

Lagmannsrett

● Hålogaland / LH-2014-14232

Felling av tre med kongeørnreir / unødige skade og lidelse på vilt. Hålogaland lagmannsrett har dømt en gårdbruker til betinget fengsel i 21 dager og bot på 18 000 kroner for overtredelse av naturmangfoldloven ved felling av et tre med et kongeørnreir. Hennes

nabo ble idømt en bot på 15 000 kroner. I tillegg har lagmannsretten idømt delinndragning av en motorsag og en ATV som ble benyttet ved fellingen. Avgjørelsen inneholder viktige premisser om forståelsen av naturmangfoldloven § 15 første ledd om at enhver plikter å unngå å påføre unødige skade og lidelse på viltlevende dyr og deres reir, bo eller hi.

Dommen er avgjort etter anke over tingrettens lovanvendelse under skyldspørsmålet. Lagmannsretten var ikke enig i tingrettens lovforståelse. Etter lagmannsrettens syn gir en naturlig forståelse av ordlyden i § 15 første ledd klart uttrykk for at annet punktum utgjør et selvstendig, straffsanksjonert påbud. Lagmannsretten fant videre at de nødvendige forutsetninger var til stede for å avsi ny dom i saken basert på tingrettens domspremisser.

Lagmannsretten domfelte på denne bakgrunn gårdbrukeren og hennes nabo som deltok i fellingen, for forsettlig overtredelse av naturmangfoldloven og motorferdselloven.

Straffen var noe lavere enn påstått fra påtalemyndigheten, men likevel markert og merkbar. Lagmannsretten uttaler generelt at «allmennpreventive hensyn tilsier at overtredelser av naturmangfoldloven må møtes med en markert og merkbar reaksjon. Oppdagelsesrisikoen er lav, og gjerningsmennene vil ikke sjelden mene å ha aktverdige grunner for sine handlinger og ha støtte for sitt syn i lokalsamfunnet. Reaksjonen vil da få større betydning i seg selv».

Dommen er ikke rettskraftig.

● Hålogaland / LH-2014-67139

Skjerpet straff for falsk forklaring om telling av lakselus. Saken gjaldt straffutmåling for falsk forklaring til kontrollmyndighetene om telling av lakselus samt brudd på forskrift etter matloven om akvakulturdrift. Lagmannsretten skjerpet straffen gitt ved tingrettens dom og gjorde den delvis ubetinget. Retten begrunnet dette med sterke allmennpreventive hensyn. Lagmannsretten uttaler blant annet:

«Det skal etter dette utmåles straff for overtredelse av straffeloven § 166 ved sju ulike

anledninger, samt to uaktsomme og en forsettlig overtredelse av matloven § 28. I tillegg til at overtredelsene i seg selv innebærer miljøkriminalitet, representerer de brudd på den tillit som er gitt gjennom havbrukskonsesjonene. Fiskeoppdrett i havmerder innebærer bruk av allmennhetens naturmiljø og ressurser for å skape økonomisk vinning for oppdretterne. Det er ikke praktisk mulig for myndighetene å drive direkte kontroll med den enkelte virksomhet. Forskriftsverket har derfor et omfattende rapporteringssystem. Rapporteringen er basert på tillit og selvkontroll fra utøverne.» (...)

«A var en del av bedriftens øverste ledelse. Hvorvidt hun faktisk var i eller har følt seg i en form for tvangssituasjon, vil være uten betydning, jf. eksempelvis Rt-1986-348. Etter lagmannsrettens syn avverget A ved å feilrapportere om lusetelling at bedriften fikk pålegg om å gjennomføre tellinger.»

Avgjørelsen er anket til Høyesterett.

● Frostating / LF-2013-114675

Vesentlighetskriteriet i Skogbruksloven § 22. En gårdbruker var i tingretten frifunnet for overtredelse av skogbruksloven og plan- og bygningsloven. Han hadde bygget 1,3 kilometer vei uten tillatelse. Tingrettens flertall mente at lovbruddet ikke var vesentlig. Påtalemyndighetens anke over lovanvendelsen ble imidlertid tatt til følge i lagmannsretten, fordi tingretten ved vurderingen av om overtredelsen var vesentlig, ikke hadde tillagt omfanget av lovbruddet tilstrekkelig vekt. Dommen, med hovedforhandling, ble opphevet for å gi begge parter anledning til å føre de bevis de mener er nødvendige.

I dommen uttaler lagmannsretten følgende om vurderingen av § 22:

«Selv om det er riktig at spørsmålet om overtredelsen er vesentlig, skal bero på en vurdering av flere forhold, må lovanvendelsen ta behørig hensyn til at noen momenter har større vekt enn andre, ifølge lovforarbeidene. Flertallets lovanvendelse oppfyller ikke dette kravet, og vurderingen har derfor kommet skjevt ut.

Lagmannsretten ser det slik at omfanget av inngrepet, bygging av 1300 meter vei med bredde 3–6 meter og opptil 1 meter forskjell i terreng høyde, uten å ha innhentet tillatelse på forhånd, i seg selv taler for å anse det som et vesentlig lovbrudd. Det har betydning at tillatelse ble gitt i ettertid, for så vidt gjelder 1000 meter av veien, som var skogsbilvei. Dette fratar imidlertid ikke inngrepet dets karakter av å være vesentlig, fordi bygging av en så betydelig veistrekning krever omfattende forhåndsvurdering, og mulighet for innspill fra andre berørte interesser. Dette ble umuliggjort, som følge av at A har tatt seg til rette.»

Tingrett

● Nord-Hordland / 13-163077

«**Straks-vilkåret**» i **akvakulturforskriften § 38**. Tingretten frifant havbruksvirksomheten Sjøtroll AS etter rømming av cirka 3500 opp-

drettsfisk fra anlegget i forbindelse med løfting av en feilmerket not i fiskemerden. Ett av hovedspørsmålene var om virksomheten hadde oppfylt «straks-vilkåret» for melding om rømmingen til Fiskeridirektoratet, etter at det gikk cirka 10 timer fra skaden oppsto om morgenen til den ble meldt om kvelden, jf. akvakulturforskriften § 38.

Tingretten drøftet spørsmålet med blant annet henvisning til LG-2008-21330 og frifant havbruksvirksomheten. Tingretten fant ikke at det var utvist grov uaktsomhet. Selv om rømmingen faktisk tok til på et tidligere tidspunkt, ble ikke mistanke om at rømming var i gang etablert før cirka kl. 14. De 5 timene som gikk før man varslet om hendelsen, ble blant annet brukt til avbøtende tiltak og tilkalling av dykkere. Den lokalitetsansvarlige fulgte interne varslingsrutiner i stedet for å melde til Fiskeridirektoratet direkte, og på grunn av at produksjonssjefen befant seg på fjellet gikk det ytterligere cirka 1,5 timer før meldingen ble sendt på fastsatt skjema. Tingretten konkluderte med at 5 ti-

mer objektivt sett er for lang tid til å oppfylle straks-vilkåret. Tingretten fant likevel ikke at det var utvist tilstrekkelig uaktsomhet til at tidsbruken skyldtes kvalifisert klanderverdig opptreden. Både med henvisning til at det er krav til skriftlig varsel, og at det aldri var tale om å unnlate varsling, konkluderte retten med at skyldkravet for å straffe ikke var oppfylt selv om det var gått 5 timer.

Dommen er rettskraftig etter ankenektelse fra Gulating lagmannsrett.

● Aust-Agder / 14-071961

Ulovlig fiske i hummerfredningsområde.

Aust-Agder tingrett har idømt bot på 12 000 kroner og inndragning av hummerteiner etter at en person ble tatt for ulovlig fiske innenfor hummerfredningsområdet i Iverskloa ved Risør.

Domfellelsen gjelder overtredelse av havressursloven §§ 60–61, jf. § 68 og § 16, jf. forskrift 2006-07-06-883 om fredningsområde for hummer.

Det er totalforbud mot hummerfiske fra 1. januar til 1. oktober

Aktuelle førelegg

Arbeidsmiljø/dødsulykke. Oslo politidistrikt har skrive ut førelegg etter at det ved bygging i Kristoffer Aamodts gate i 2012 rasa åtte høldekk, kvart på 7,4 tonn, frå plan 1 til plan 1U og vidare ned i kjellarrommet. Ein mann omkom på staden, og to andre blei skada. Saka skulle opp som ei ordinær straffesak i Oslo tingrett, men blei trekt då dei to tiltala føretaka vedtok førelegg for brot på straffelova § 151 jf. § 48 a.

Førelegga, mot føretak I på 1 500 000 kroner og mot føretak II på 1 250 000 kroner, blei gjevne fordi dei ikkje hadde gjort og/eller sørgt for naudsynte tiltak for å sikre at berekonstruksjonen var forsvarleg.

Arbeidsmiljø/arbeidsmarknad: Reglar om arbeidstid. Oslo politidistrikt har skrive ut førelegg til tre kjende serveringsstader på Tjuvholmen og Aker brygge for brot på arbeidsmiljølova § 19-1 første leddet jf. § 10-6 åttande og ellefte leddet jf. § 10-8 fyrste leddet, jf. straffelova § 48 a.

Grunnlaget er at eigarane og dei ansvarlege for desse restaurantane i juli 2013 let vere å organisere arbeidet til dei tilsette i tråd med reglane for arbeidstid og overtid. Fleire tilsette arbeidde mykje meir enn ordinær arbeidstid, og jamført med den snittutrekninga som var avtalt for den enkelte.

Førelegga til dei tre serveringsstadane var på 50 000, 50 000 og 100 000 kroner.

Arbeidsmiljø: Reglar om tryggleik, helse og arbeidsmiljø. Oslo politidistrikt har skrive ut førelegg til ein entreprenør, ein byggherre og eit utviklarføretak for brot på arbeidsmiljølova §§ 19-1 nr. 1 jf. § 4 1 fyrste og andre leddet, jf. forskrift om utførelse av arbeid § 21-2 og § 21-4, jf. straffelova § 48 a og arbeidsmiljølova § 9-1, jf. forskrift om sikkerhet, helse og arbeidsmiljø på bygge- eller

anleggsplasser (byggherreforskrifta) §§ 5 og 8.

Det eine lovbrotet gjaldt arbeid i ei inntil 2,8 meter djup grøft i Sognsveien i april 2013 utan detaljerte planar for arbeidet og utan å sikre grøfta mot utrasing.

Førelegga mot entreprenøren og byggherren var på 50 000 og 150 000 kroner.

Det andre lovbrotet gjekk ut på at dei hadde brote pliktene sine på fleire byggjeplassar i Oslo (Jomfrustien, Kaptein Oppegårds vei, Dovresvingen og Risalleen) sidan dei ikkje hadde sendt førehandsmelding til Arbeidstilsynet, utarbeidd ein plan for tryggleik, helse og arbeidsmiljø, peika ut ein koordinator og hatt eit system for oversiktslister over mannskap på byggjeplassen.

Førelegget mot utviklarføretaket var på 125 000 kroner.

Forureining: Utslepp av reingjeringsmiddel til eit overløpsnett og ei elv. Eit legemiddelføretak i Oslo har fått eit førelegg på ein million kroner for brot på forureiningslova § 78 andre leddet fyrste straffalternativet jf. fyrste leddet bokstav a jf. § 7 fyrste leddet, jf. straffelova § 48 a.

Grunnlaget er at det i september 2009, då tilsette gjorde reint eit kjøletårn i Harbitzalléen 3 i Oslo, rann om lag 5 000 liter vaskevatn med konsentrert fosforsyre, om lag 30 000 liter basisk væske og om lag 30 liter konsentrert lutløgning, eller delar av dette, ut i det kommunale overløpsnettet med utslepp til Hoffselva. To ventilar stod opne ved ein feil, og det var ein lekkasje frå prosessavløpsnettet til føretaket. Fiskar og botndyr i Hoffselva døydde straks på grunn av utsleppet.

Akvakultur/vassressurslova: Setjefiskanlegg. Et setjefiskføretak har fått eit førelegg på to millionar kroner av Nord-Trøndelag politidistrikt for brot på akvakulturlova § 31 og

vassressurslova § 63, jf. straffelova § 48 a, under særleg skjerpande omstende.

Grunnlaget er kritiske manglar ved utstyr og rutinar som kom for dagen då 120 000 setjefisk rømde frå anlegget i Røyklibotn i august 2008. Verksemda sette heller ikkje i gang adekvate tiltak då dei oppdaga rømminga, og dei varsla ikkje Fiskeridirektoratet før etter 14 dagar.

Dessutan grov dei hausten 2008 ein kanal frå Sommerhustjønna utan konsesjon og senka vasstanden i Svarttjønna, Nordskagvatnet og Heimvatnet til under den lågaste regulerte grensa i konsesjonen og det mellombels løyvet, slik at den tidlegare sjøbotnen rasa og/eller glei ut. I den same perioden sleppte ikkje verksemda ei minstevasføring frå Heimvatnet med 30 l/s som dei skulle ifølgje konsesjonen. Verksemda har heller ikkje laga noko internkontrollsystem for utnyttinga av Surviksvassdraget i Namsos.

Ulovleg fiske: Fiske med levande agn.

To personar frå Oslo har fått bøter for ulovleg fiske (for mange fiskestenger per person) og fiske med levande agn i Nøklevatn i Austmarka. Førelegga var på 5 000 og 7 000 kroner.

CITES: Ulovleg import. Den 22. november kom det eit vareparti med artar som står på CITES-liste II, til Oslo lufthamn Gardermoen. Før tolldeklareringa 26. november blei godset splitta og levert til to separate adresser i Noreg. Føretaket vedtok eit førelegg på 50 000 kroner for brot på tollova § 16-2 jf. 16-1 jf. 4-10.

YTRE MILJØ INDRE MILJØ KUNST OG KULTUR DYREVELFERD

Miljøkrimstatistikk første halvår 2014

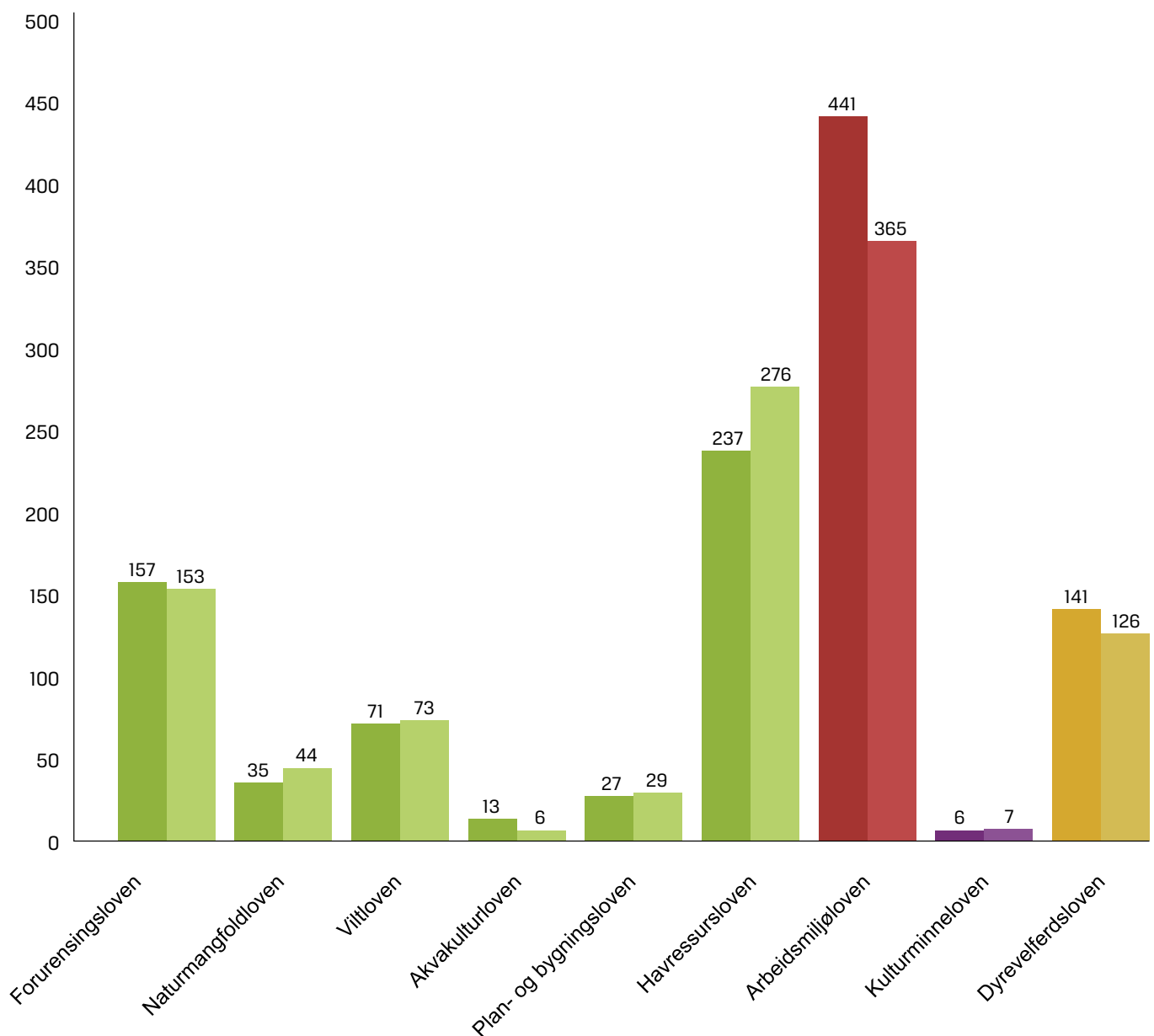
Med bakgrunn i artikkelen «En forbrytelse å la alvorlig miljøkriminalitet forbli forseelser» i forrige utgave, har ØKOKRIM besluttet å presentere en egen miljøkriminalitetsstatistikk for å søke å gi et så representativt bilde av den faktiske situasjonen på miljøkriminalitetens område.

Tallene i statistikken viser at politidistriktene gjør mer på miljøkrimområdet enn hva som har vært synliggjort tidligere. Tallene viser videre at det er ytterligere behov for å prioritere miljøkrimsakene på grunn av alvorlighetsgrad og omfang. ØKOKRIM viser også til retningslinjene

som ligger til grunn i Riksadvokatens mål og prioriteringsrundskriv nr. 1/2014.

Anmeldte miljøovertrедelser med straffeframme over 3 måneder utgjorde totalt 1 834 første halvår 2014 mot 1859 første halvår 2013.

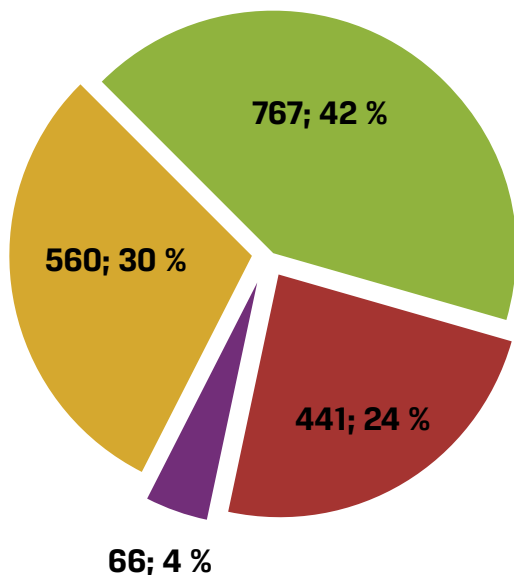
Første halvår 2014/2013: Utvalgt anmeldt miljøkriminalitet

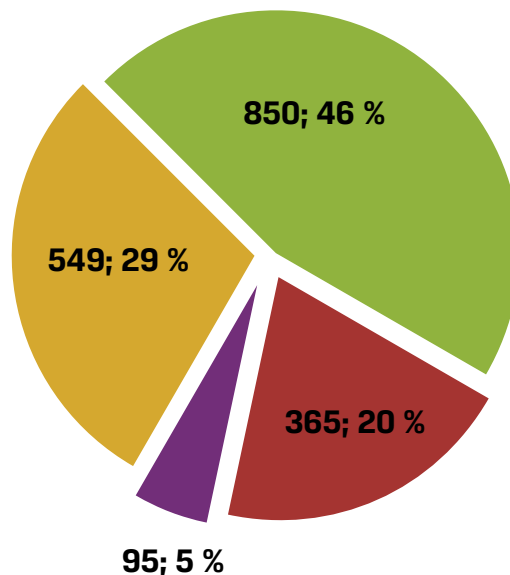

■ YTRE MILJØ
 ■ INDRE MILJØ
 ■ KUNST OG KULTUR
 ■ DYREVELFERD

Første halvår 2014: Anmeldte overtredelser med mer enn 3 måneders strafferamme

Første halvår 2013: Anmeldte overtredelser med mer enn 3 måneders strafferamme

Om statistikken: Statistikken omfatter overtredelser for hele landet basert på registrerte anmeldelser hittil i år / i fjor registrert i BL/STRASAK, rapport JUS065. Fra straffesaksregisteret er de anmeldelseskoder som omfatter miljø-

kriminalitet trukket ut og typefordelt innenfor de fire hovedkategoriene av miljøkriminalitet.

Miljøkriminalitet er dekket av ca. 45 lover / straffebestemmelser som oppstiller ulike strafferammer. Straffebestemmelsene er lite

egnet til å inndele etter lovbruddskategoriene forbrytelse og forseelse. ØKOKRIM presenterer statistikken etter faktisk alvorlighetsgrad fordelt etter strafferamme over og under 3 måneders fengsel.

Oversikt over straffebestemmelsene på miljøkriminalitetsområdet:

	Lovgrunnlag / Kategori	Strafferamme over 3 mnd	Strafferamme inntil 3 mnd	Kategorisert som forseelse?
	Ytre miljø			
1	Forurensingsloven § 78 (forurensing)	5 år		Første ledd, strl. § 2
	Forurensingsloven § 79 (avfall)		3 måneder (Endres til 2 år fra 1. januar 2015)	
2	Naturmangfoldloven § 75	3 år		Feilkategorisert som forseelse i STRASAK frem til 2014
	<i>Straffeloven:</i>			
3	Generalklausulen § 152 b første og annet ledd (forurensing / truede arter)	15 år / 6 år		
4	Falsk forklaring § 166 (i miljøsak / internkontroll)	2 år		
5	Underslag § 255 / § 256 (vilt mm.)	3 år / 6 år		
6	Heleri § 317 (vilt mm.)	6 år		
7	Viltloven § 56	2 år		Forseelse per lov
8	Lakse- og innlandsfiskloven § 49	2 år		Forseelse per lov
9	Havressursloven §§ 60-64	6 år		Feilkategorisert som forseelse i STRASAK frem til 2014
10	Plan og bygningsloven § 32-9	2 år		Feilkategorisert som forseelse i STRASAK frem til 2014
11	Motorferdselloven § 12		Bøter	Forseelse, strl. § 2

12	Svalbardmiljøloven § 99	3 år		
13	Produktkontrollloven § 12	2 år (taushetsplikt)	3 måneder	Første ledd, strl. § 2
14	Vassdragsreguleringsloven § 24		3 måneder	Forseelse, strl. § 2
15	Skogbruksloven § 22	1 år		Feilkategorisert som forseelse i STRASAK frem til 2014
16	Friluftsløven § 39		Bøter	Forseelse, strl. § 2
17	Genteknologiloven § 25	4 år		Første ledd, per lov
18	Klimavotelloven § 21		3 måneder	Forseelse, strl. § 2
19	Norges økonomiske sone § 8		Bøter	Forseelse, strl. § 2
20	Atomenergiloven § 55	1 år		
21	Akvakulturloven § 31	2 år		
22	Fjellova § 37		3 måneder	Forseelse, strl. § 2
23	Kystvaktloven § 36	2 år		Feilkategorisert som forseelse i STRASAK frem til 2014
24	Petroleumsloven § 10-17	2 år		
25	Vannressursloven § 63	2 år		Første ledd, strl. § 2
26	Markaloven § 20	3 år		Feilkategorisert som forseelse i STRASAK frem til 2014
27	Strålevernsloven § 23	2 år		Feilkategorisert som forseelse i STRASAK frem til 2014
28	Innførsle og utførslerereguleringslova § 4 (CITES)	6 måneder		Forseelse, per lov
29	Skipssikkerhetsloven §§ 58-61, 64-65.	2 år		Feilkategorisert som forseelse i STRASAK frem til 2014
	Skipssikkerhetsloven §§ 62-63, 66-67	1 år		Feilkategorisert som forseelse i STRASAK frem til 2014
30	Fritids- og småbåtloven § 40 a		Bøter	Forseelse, strl. § 2
31	Tolloven § 16-1 til § 16-6	6 måneder		Forseelse, per lov
	Tolloven § 16-7	6 år		
32	Matloven § 28	2 år		
Indre miljø (Arbeidsmiljø / arbeidsmarkeds kriminalitet)				
1	Arbeidsmiljøloven § 19-1 til § 19-7	2 år		Forseelse, per lov
2	Allmenngjøringsloven § 15		Bøter	Forseelse, strl. § 2
3	<i>Straffeloven</i>			
	Menneskehandel § 224	10 år		
Kunst / Kultur / Kulturminner				
1	Kulturminneloven § 27	2 år		Første punktum, per lov
	<i>Straffeloven:</i>			
2	Generalklausulen § 152 b tredje ledd	6 år		
3	Dokumentfalsk § 185	2 år		
4	Tyveri § 257 / Grovt tyveri § 258	3 år / 6 år		
5	Skadeverk § 291 / Grovt skadeverk § 292	1 år / 6 år		
6	Brukthandellova § 5		3 måneder	Forseelse, strl. § 2
Dyrevelferd				
1	Dyrevelferdsloven § 37	3 år		
2	Hundeloven § 28	6 måneder		
3	<i>Straffeloven</i>			
	Farefullt dyre- og hundehold § 354 nr. 2-4.	4 måneder		Forseelse, per lov
Andre (ikke med i statistikk)				
1	Brann og eksplosjonsvernloven § 42		3 måneder	Forseelse, strl. § 2
2	Smittevernloven § 8-1, jf. straffeloven § 156 / § 357	4 år	3 måneder	Forseelse etter § 357, per lov

Returadresse: ØKOKRIM, Pb. 8193 Dep, 0034 Oslo

Oslo 18. november 2014

Invitasjon til tverrfaglig miljøkrimkonferanse

Miljøkriminalitet består av en rekke kriminalitetsformer og trusselbildet øker. Det er viktig at forskjellige offentlige aktører utveksler erfaringer og ser på muligheter for bedre samarbeid.

I fjor avholdt riksadvokat Tor-Aksel Busch et møte med Miljøstiftelsen Bellona der blant annet politiets håndtering av saker om miljøkriminalitet – fortrinnsvis forurensningssaker – ble diskutert. Foranlediget av det som kom frem i møtet, fant riksadvokaten det nødvendig at påtalemyndigheten tok initiativ til en forsterket dialog med aktuelle kontrollmyndigheter på forurensningsområdet.

Program for konferansen

09.30: Registrering med kaffe og frukt
10.00: Velkommen: ØKOKRIM-sjef Trond E. Schea
10.10: Tor-Aksel Busch, Riksadvokaten
10.40: Ellen Hambro, Miljødirektoratet
11.00: Pause med matbit
11.30: Hvordan kan forvaltningen bidra til bedre samarbeid i miljøkrimsaker?
Seniorrådgiver Nils K. Grønvik, Miljødirektoratet

På bakgrunn av dette arrangerte ØKOKRIM et dagsmøte i september i fjor der Miljødirektoratet, Petroleumsstilsynet, Riksadvokatembetet, Politidirektoratet, politiet og statsadvokatene i Oslo og Rogaland, i tillegg til Politihøgskolen deltok. Som del av oppsummeringen på møtet ba riksadvokaten Miljødirektoratet og ØKOKRIM om å ta initiativ til en tverrfaglig miljøkonferanse mellom kontrollmyndighetene og påtalemyndigheten. På denne bakgrunn har nå Miljødirektoratet og ØKOKRIM sendt ut innbydelse til Miljøkrimkonferansen til Justisdepartementet, Klima- og miljødepartementet, Mattilsynet, Riksantikvaren,

Petroleumsstilsynet, Kystverket, Fiskeridirektoratet, fylkesmennene, fylkeskommunene, Statens strålevern, Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap, Kystvakten, Miljødirektoratet, Riksadvokatembetet, Politidirektoratet, Politidistriktene, Statsadvokatembetene og ØKOKRIM.

Konferansen vil finne sted i lokalene til Miljødirektoratet, Strømsveien 96 i på Helsefy i Oslo. Konferansen avholdes den 18. november 2014 kl. 09.30–17.15. Den er gratis og flere etater vil ha stands utenfor forelesningssalen. Vi forventer at det kommer opp mot 270 deltakere – til en lærerik, sosial og viktig konferanse!

12.10: Hvordan kan politiet og påtalemyndigheten bidra til bedre samarbeid i miljøkrimsaker?
Margrete Torseter, Salten politidistrikt
12.45: Pause
13.00: Rettslige rammer for tilsynsforvaltningens samarbeid med politi og påtalemyndighet.
Advokat Marius Stub, Regjeringsadvokaten
13.45: Lunsj

15.00: Er det farlig nok å være miljøkriminell?
Frederic Hauge, Bellona
15.45: Pause
16.00: Debatt (mange interessante deltakere).
Hvordan vi kan bli bedre på miljøkriminalitet?
Debattleder, Tarjei Istad, ØKOKRIM
17.00: Avslutning og oppsummering
Riksadvokat Tor-Aksel Busch

Samarbeid mellom:

NESTE NUMMER

KOMMER I DESEMBER 2014

www.miljokrim.no

